

G

Jan Gebauer

8. 10. 1838 Úbislavice u Nové Paky
25. 5. 1907 Praha

Vystudoval gymnasium v Jičíně (1858) a po třech semestrech teologie klasickou a slovanskou filologii na universitě v Praze (1864). Vyučoval na české reálce v Praze, v Pardubicích a opět v Praze od r. 1870. R. 1872 získal hodnost doktora, rok nato se habilitoval pro obor českého jazyka a české literatury na pražské universitě, kde se stal r. 1880 mimořádným a r. 1881 řádným profesorem. Po rozdělení university na českou a německou (1882) přešel na universitu českou, kde přednášel až do své smrti, zasahuje zároveň podstatně do organizace vědeckého života u nás s autoritou všeobecně a dodnes uznávanou.

Gebauer je zakladatelem vědecké bohemistiky a hlavním představitelem tzv. mladogramatické školy, jejíž síla spočívala ve filologické přesnosti, v důkladnosti a v důraze na jazykový materiál, pro jehož zkoumání vytvořila přesné metody. Vyšel ze studia obecného a románského jazykozpytu, ale studoval i jazyky slovanské, germánské, litevštinu a sanskrť a získal si ve všech těchto oblastech rozsáhlé znalosti. Od r. 1870 se věnoval výhradně studiu jazyka českého a zde také spočívá jeho hlavní vědecký význam. Napsal množství studií věnovaných dílčím otázkám hláskoslovným, tvaroslovným a kmeňoslovným i syntaktickým (otiskoval je

především v Listech filologických, Časopisu Českého muzea, Archiv für Slawische Philologie, v Pojednáních Učené společnosti aj.), které směřovaly k syntetickému zpracování historie českého jazyka (*Historická mluvnice jazyka českého*) a ke shrnutí slovního bohatství staršího českého jazyka (*Slovník staročeský*). Jeho *Historická mluvnice* a především *Mluvnice pro potřeby školské* provedly důkladnou revizi spisovného jazyka a kodifikovaly spisovnou češtinu, poprvé od Dobrovského →, v podstatě v té podobě, kterou má dnes. K této kodifikaci přispěla i *Pravidla hledící k českému pravopisu* (1902), při jejichž vytváření měl G. účast rozhodující. Všechny G. jazykovědné práce spočívaly na dokonalé znalosti starých památek, při jejichž studiu si musel všimnout i otázek literárněhistorických (např. otázek autorství, závislosti na jiných památkách domácích i cizích); pro jejich kritická vydání promyšlel a navrhl vědecké zásady. K literární historii vedly G. nejen povinnosti vysokoškolského učitele (jazyk a literatura byly přednášeny dohromady), ale i zájmy z mládí. Do r. 1870 pracoval převážně v oblasti literární, zvláště slovanské. Překládal bulharské, srbské a litevské národní písně (Lumír 1863, *Literární listy* 1863, 1865) i ukázky z poezie staroindické (Květy 1867–69) a psal o nich i studie; přeložil i Karamzinovu novelu *Marfa posadnice* (*Rodinná kronika* 1863) a jiné drobnosti z ruštiny. Jedinečná a stále se prohlubující znalost staročeských

památek a jejich jazyka přivedla G. k opětovnému zkoumání RKZ →, o jejichž pravosti byl na počátku své vědecké dráhy přesvědčen. Rada jeho studií, v nichž ukázal na nepůvodnost celé jazykové soustavy Rukopisů a jejichž výsledky shrnul ve spisku *Poučení o padělaných rukopisích*, definitivně uzavřela pro českou vědu spory vedené o pravost těchto památek; důkazy z jiných vědeckých oblastí G. závěry jen potvrzovaly.

BIBLIOGRAFIE

Uvedení do mluvnice české (1876), Hláskosloví jazyka českého (1877), Poučení o padělaných rukopisích Královédvorském a Zelenohorském (1888), Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské (1890), Historická mluvnice jazyka českého (Hláskosloví 1894; Tvarosloví 1. Skloňování, 1896; Tvarosloví 2. Casování, 1898; Skladbu vydal F. Trávnický 1929), Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé (1900), Slovník staročeský (1. díl, A—J, 1903, 2. díl, K—N, dokončil E. Smetánka, 1916), O životě a spisích Tomáše ze Štítého (k vyd. upravil J. Vodehnal, 1923), Stati literární dějepisné (k vyd. připravil Arne Novák, 1941) aj. — Edice: Nová rada, Báseň pana Smila Flašky z Pardubic (1876), Zaltář wittenberský (1880), Přibitka z Radetína řečeného Pulkaavy kronika česká (1893). — Soupis prací J. G. je připojen k Statim literární dějepisným.

LITERATURA

M. Gebauerová: Rodinné vzpomínky na J. G. (1926, 3 sv.). J. Zubatý v Almanachu Čes. akademie věd a umění (1908); A. Novák ve Zvoněch domova (1916); Z. Nejedlý v kn. T. G. Masaryk III (1935) a v kn. Z čes. kultury (1951); F. Trávnický ve sborníku Z. Nejedlému ČSAV (1953). 7h

František Gel

(pův. jm. František Feigel)

18. 9. 1901 *Město Albrechtice u Krnova*

Vychodil prostějovské gymnasium (1919), jednoletý abiturientský kurs obchodní akademie a stal se korespondentem Všeobecné bankovní jednoty v Brně. Jeho novinářská dráha začala r. 1924, kdy působil jako brněnský dopisovatel pražského čtrnáctideníku Soudní síň. Téhož roku byl přijat do redakce Lidových novin, kde pracoval až do svého odchodu do vydavatelství Melantrich (1933). Koncem r. 1939 odešel ilegálně do zahraničí a nastoupil vojenskou službu v čs. za-

hraniční armádě ve Francii; po pádu Francie pracoval v Anglii jako vojenský redaktor, později jako frontový zpravodaj pro zahraniční ČTK a české noviny, jež vycházely na východní frontě, v Anglii a v zámoří. Po demobilizaci v srpnu 1945 nastoupil jako politický redaktor v rozhlase (od září 1945 do října 1946 byl zpravodajem v Norimberku u Mezinárodního vojenského soudu). V l. 1948 až 1949 pracoval v diplomatických službách v Londýně a Paříži, odkud se vrátil znovu k rozhlasové práci. Od r. 1953 přednáší na katedře novinářství. Nyní je docentem pro obor teorie novinářství na Institutu osvěty a novinářství při Karlově universitě. Příspěvky v Lidových novinách, v novinách a časopisech Melantricha, ve Světě v obrazech, Zapisníku, Literárních novinách, Kulturní tvorbě aj.

Gelův význam spočívá v žurnalistice, s níž podstatně souvisí i jeho ostatní činnost literární. Začal psát soudnický (zaskakoval v Lidových novinách za R. Těsnohlídka →) a po dlouhém období zpravodajské reportáže (k nejvýznamnějším patří poválečné cykly asi osmi set rozhlasových relací z přelíčení s fašistickými válečnými zločinci v Norimberku 1946 a Bílá kronika, příběhy životního a pracovního hrdinství z let 1946—48) soustřeďuje se k populárně vědeckým reportážím historickým a životopisným. G. staví celou svoji tvorbu důsledně na faktech, s nimiž pracuje s mimořádnou úctou a přesností a jež komponuje do napínavých souvislostí.

BIBLIOGRAFIE

O lidských povoláních (Životní kréda 550 českých a slovenských lidí, 1931), Internacionála a Marseillaisa (Rp 1952), Jak jsem létal a padal (autobiografické vyprávění E. Ciháka, 1957), Přemožitel neviditelných dravců (životopis L. Pasteura, 1959). — Z překladů: E. M. Remarque, Cesta zpátky (1932); M. Twain, Dobrodružství H. Finna, Dobrodružství T. Sawyera (1955), Princ a chudas a Yankee z Connecticutu na dvoře krále Artuře (1957); A. C. Doyle, Pes baskervillský (1958); Odoricus Bohemus de Foro Iulii, Popis krajů východních (1962). vk

František Gellner

19. 6. 1881 Mladá Boleslav
asi v září 1914 v Haliči

Narodil se v rodině nezámožného židovského obchodníka. Gymnasium vystudoval v Mladé Boleslavi (1899). Už tehdy psal do studentských časopisů *Lucerna*, *Pěle-méle* a *Mládí*. Po maturitě odešel na techniku do Vídně, odtud (1902) do Příbrami na báňskou akademii (do roku 1904). Zajížděl často do Prahy a patřil k básníkům anarchistické skupiny, kteří se scházeli v Neumannově → olšanské vile (debutoval už 1896 ve Švandovi dudákovi). Byl příslušníkem pražské předválečné bohémy, což podstatně ovlivnilo jeho tvorbu. Po skončení vojenské služby odešel (na podzim 1905) studovat malířství v Mnichově a v Paříži (1905–08). Jako kreslíř proslul zejména satirickými kresbami, otiskovanými, podobně jako verše, v *Novém kultu* (ilustrace k Havlíčkovu *Křtu sv. Vladimíra*), v *Šibeničkách*, *Karikaturách*, v *Kalendáři revolucionářů* aj. V Paříži přispíval kresbami do významných satirických listů *Rire*, *Les Temps nouveaux*, *Cri de Paris*. R. 1908 se vrátil do Čech, odkud roku 1909 odešel na malířskou akademii do Drážďan, v l. 1910 a 1911 žil opět v Paříži. Po ztroskotání mladistvých životních plánů vstoupil na vyzvání St. K. Neumanna → do redakce brněnských *Lidových novin*. Psal prózy, které otiskoval v *Karikaturách* (pseud. St. Pára) a ve *Večerech* (příloze *Lid. novin*, pseud. Norbert Čížek, Robert Čížek). Kreslil pro *Krameria* a *Večery*. Na počátku světové války narukoval na haličskou frontu a už v září 1914 byl prohlášen za nezvěstného. Gellnerův strážlivý, racionálně založený skepticismus se odráží od tehdejší převážně senzualistické poezie. G. je v českém básnictví pokračovatelem ironické skepse Nerudovy → a Macharovy →, v jazyce se blíží hovorovému podání. V odporu ke konvenci a literární manýře došel G. až k provokativně drsnému, „neliterárnímu“ výrazu, strhávajícímu masku společenského přetvářce, zvláště v oblasti erotické a sexuální (*Po nás at přijde potopa*, *Radosti života*). G. „cynismus“

však správně později vysvětlil Neumann jako skryvanou upřímnost a pravdivost. G. přispěl k oblíbě písníových forem, v tehdejších básnictví rozšířených, využívaje metod a postupů kabaretního kupletu a šansonu. Mnoho jeho básní se objevovalo v repertoáru mladých českých kabaretů, zvl. v *Červené sedmě*. Z prozaických prací G. jsou nejlepší jeho časově satirické fejetony a bystré eseje o otázkách umění.

BIBLIOGRAFIE

Po nás at přijde potopa (Bb 1901), *Radosti života* (Bb 1903). *Cesta do hor* a jiné povídky (1914). — Posmrtně: *Nové verše* (1919), *Don Juan* (B 1924). *Přítav manželství* (D 1928 ve *Spisech*, prem. 1926). *Putující národ* (P 1928 ve *Spisech*, poprvé v *Lidových novinách* 1912). — *Spisy v l. 1926–28* (3 sv., v usp. M. Hýska). — *Výbory v usp. Fr. Buriánka* (1952, 1955 a 1957) a M. Kundera (1957).

LITERATURA

F. Buriánek: *Bezruč–Toman–Gellner–Šrámek* (1955) a ve sborníku *O čes. satirě* (1959). M. Hýsek v *dosl. k 3 sv. Spisů F. G.* (1928); St. K. Neumann v *kn. Vzpomínky* (1931) a v *Trnu* 1924; F. X. Salda v *SZáp* 1933–34 (Několik myšlenek na téma básník a politika); J. Hora v *kn. Poezie a život* (1959). M. Kundera v *předmluvě k Básním* (1957); F. Gottlieb v *Kytici* 1948; J. Petrmichl v *NZ* 1958; M. Cervenka v *ČLit* 1959. rp

Jarmila Glazarová

(vl. jm. Podivínská)

7. 9. 1901 Malá Skála u Turnova

Rodiče ztratila na začátku první světové války, v r. 1918 se ocitla ve Slezsku, kde absolvovala dvouletou hospodářskou školu; v l. 1922–34 žila v Klimkovicích, provdána za lékaře. Po osvobození pracovala jako publicistka, v l. 1946–48 byla kulturním atašé na čs. velvyslanectví v Moskvě, v l. 1954–56 poslankyní Národního shromáždění. Nyní žije v Praze jako spisovatelka. — Publikovala zejména v časopise *Panoráma*, po válce v *Radě žen*, *Venkovské ženě*, *Rudém právu*, *Novém životě*, *Literárních novinách*, *Plameni* aj. R. 1959 byla jmenována národní umělkyní. Autobiografická prvotina *Roky v kruhu* nevznikala jako kniha, nýbrž jako zápisky, jimiž si chtěla autorka po smrti muže zpřítomnit uplynulých dvanáct let života.

Zápisky pak poslala na naléhání přátel do české části soutěže o světovou románovou cenu 1936, kterou požádala nakladatelství Sfinx a Družstevní práce; porota je ocenila a kniha se stala literární senzací. — Základní vlastností díla J. Glazarové, jež se projevila už v prvotině, je vypjatý etický vztah k životu, založený na mravní čistotě a směřující k uskutečnění ideálu životní harmonie. Zprvu se zdál být ideál uskutečnitelný (*Roky v kruhu*) v situaci, kdy o něj usilují dva jedinci, jejichž vztah je založen na vzájemné úctě, porozumění a věrnosti, musel však být zároveň izolován od rušivých vlivů společenských. Takto pojatý příběh má dva póly: vedle harmonie a štěstí i tragiku společenského nenaplnění života, nenaplněnou touhu po družnosti. Cesta za kladným ideálem vedla k soustředění na pozitivní fakta života a k přírodě, jež je základnou harmonického soužití hrdinů knihy. G. vytváří svět společenství člověka, přírody, věcí a zvířat a nalézá naplnění v čínorodém vztahu k nejprostším jevům života. Patos knihy proto nespočívá v rezignaci a odmítání, ale v optimistickém vztahu k okolí a všem, které zbavuje nánosů každodennosti a propůjčuje jim básnické kouzlo. Společenské a dobové pozadí příběhu *Roků v kruhu* stejně jako vyústění románu, v němž smrt „idylu“ ruší, ukazují na provizornost řešení. Další romány jsou postaveny na střetání jedince se společností. Ve vztahu hrdinek *Vlčí jámy* a *Adventu* ke společnosti jde o tragický konflikt mezi bezbrannou mravní čistotou a morálkou, jež je výrazem vlastnických vztahů. Vlčí jáma je přesná v kritice této morálky, kterou představuje mamloušský svět Kláry, vyznačující se mimořádnou schopností zbaavit lidskosti krásu i lásku. *Advent* je příběhem ženy, jež marně hledá lidské podmínky pro své dítě. Je umístěn do jediné noci, v níž si hrdinka, hledající ztraceného syna, vybavuje všechna dosavadní zastavení své křížové cesty a dospívá k poznání, že po celá léta, kdy se kvůli synkovi ponižovala, jej vlastně ztrácela. Prudkou gradací retrospektivně vyprávěného děje, který směřuje ke katastrofě, způsobuje horečné úsilí hrdinky najít ve vzpomínkách na běh svého života příčiny jeho ztroskotání. Pro

příběhy deptaných životů volí G. na rozdíl od deníkové formy prvotiny formu psychologického románu se složitým prolínáním různých časových rovin, dějů se vzpomínkami a reflexí. Prostředkem zvyšujícím emocionalitu a naléhavost příběhů je G. věta, zatížená básnickým pojmenováním, využívající nářečních prvků pro zvýšení expresivity vyprávění a k básnické aktualizaci jazyka. Druhou část díla J. G. tvoří umělecká publicistika. Jejím vrcholem je *Chudá přadlena*, pásmo sugestivních črt, odvíjející se v hranicích zrození a zániku života beskydského horala a odhalující společenské i přírodní zázemí *Adventu*. Poválečná publicistika se (s výjimkou *Leningradu*, který je spíše básnickým, kulturně historickým průvodcem města než výpovědí o životě současníků) soustřeďuje k postižení proměny dnešního člověka; půvabné jsou zvláště lyrické portréty lidí autorce blízkých.

BIBLIOGRAFIE

Roky v kruhu (R 1936), Vlčí jáma (R 1938, zfilm.), Advent (R 1939, zfilm.), Chudá přadlena (Pp 1940), Zahradník Hejduk (pohádka, 1944), Výmarský deníček (Rp 1950), Leningrad (Rp 1950), Dnes a zítra (Ff 1952), Jaro Číny (čty, 1954), Ani dálka, ani cizina (Rpe 1959), Píseň o rodné zemi (Ff 1960), Básník domova (projev, 1962). — Dílo v Cs. spisovateli v l. 1953—60 (6 sv.).

LITERATURA

F. Buriánek v doslovu k *Rokům v kruhu* (1959) a k *Vlčí jámě* (1962); Jiří Hájek v kn. *Osudy a cíle* (1961), v *NZ* 1951 a v *Plameni* 1961. V. Karfík v *Čes. jazyku a literatuře* 1961—62 (*Dílo lásky k životu*); D. Šajtar ve *Slezském sborníku* 1955. vk

Emilián Glocar

11. 7. 1906 *Lukavice u Zábřehu na Moravě*

V sedmnácti letech osiřel a odstěhoval se k příbuzným do Jugoslávie. Vystudoval v Sarajevu pravoslavné bohosloví a působil v severní Jugoslávii ve Sremě jako kněz do r. 1939, kdy emigroval do USA; zde žije (v Akronu v Ohio) dosud. Své první knihy podepisoval Emil Bl. Glocar. Přispívá do českých Chicagských listů. Věnuje se i malířství, napsal historickou práci o Moravských bratřích a jejich přínosu pro severoamerickou kulturu.

Do literatury vstoupil Glocar dvěma sbírkami březinovské lyriky, těžiště jeho tvorby tkví však v próze. Zajímají ho dva námětové okruhy: srbská vesnice v přítomnosti i v minulosti (nejzdařilejší je tu obraz selské vzpoury na počátku 19. stol. *Rebelie*) a historie jeho vlastního rodu, olomouckých měšťanů v 16. století. — G. historické prózy jsou založeny na důkladném studiu archivního materiálu; autor dovede živě evokovat historické prostředí, často se však dává zlákat barvitostí dobového koloritu a dějovými efekty. Čtenářsky vědecké romány, jimž chybí přesvědčivější psychologické prokreslení, leckdy ulpívají na beletrizaci historických faktů.

BIBLIOGRAFIE

Písňe srotků (Bb 1931), Vigilie (Bb 1932), Od jara do jara (R 1936), Fruška gora (R 1946), Rebelie (R 1949), Olomoucká romance (R 1960), Magistr Gabriel, písař olomoucký (R 1962). — V USA vydal za války román *Muž z Balkánu* a povídku *Děti v bouři*.

LITERATURA

E. Lukeš v dosl. k *Rebelii* (1949); F. Spurný v dosloveh k *Olomoucké romanci* (1960) a k *Magistru Gabrielovi* (1962). šv

Bedřich Golombek

5. 2. 1901 Ostrava-Hrušov

31. 3. 1961 Brno

Syn vážného na dole, maturoval v Ostravě na klasickém gymnasiu (1919) a při zaměstnání vystudoval čtyři semestry právnické fakulty v Brně. R. 1919 nastoupil do redakce *Lidových novin* v Brně, zprvu jako reportér, pak jako referent ze soudní síně, redaktor a konečně šéfredaktor odpoledního vydání a šéf pražské redakce listu (1945—48). V l. 1948—56 byl úředníkem v továrně na rentgenové přístroje v Brně. — Pro *Lidové noviny* napsal stovky reportáží, soudníček, kurziv aj.

V široce založených a kompozičně rozvířených románech z rodného Ostravska (*Lidé na povrchu*, *Dům o dvou poschodích*) zobrazil Golombek postupnou změnu vesnice na okraji průmyslové páne od počátku 20. stol. Jeho romány jsou pestrým kaleidoskopem volně řazených

osudů. Dějově sevřenější je až román z osvobozovacích bojů v Brně na jaře 1945 (*Vysazená okna*), v němž však G. ztroskotal na volbě příliš výjimečného a pesimisticky řešeného konfliktu. O záběh do současných problémů se po letech odmlčení pokusil v knize drobných próz *Perletová květina*; zdařile zachytil vnitřní konflikty člověka zbavujícího se zátěže minulosti.

BIBLIOGRAFIE

Dobrodružství tří Billů (P pro mládež, 1926), Černí andělé (Pp 1929), Lidé na povrchu (R 1941), Dům o dvou poschodích (R 1942), Dnes a zítra (vzpomínkové fejetony, 1944), Válka v datech (chronologický přehled, 1945), Co nebude v dějepise (Rp 1945), Rudolf Těšnohládek (životopisná studie, 1946), Vysazená okna (R 1947), Perletová květina (Pp 1959), Čtení o veletru (Rp 1961). — S E. Valentou zpracoval vzpomínky českého polárníka Jana Welzla (Třicet let na zlatém severu, 1930, Po stopách polárních pokladů, 1932, Trampoty esky-máckého náčelníka v Evropě, 1932, Ledové povídky, 1934). šv

František Gottlieb

4. 8. 1903 Klatovy

Studoval gymnasium v Klatovech (1914 až 1922), práva v Praze (dokorát 1927), pracoval jako advokátní koncipient a později jako advokát v Praze (do r. 1939). Za okupace žil v Palestině, zúčastnil se jako dobrovolník tažení u Tobruku, od r. 1944 (ještě v Londýně) byl úředníkem ministerstva zahraničních věcí (do roku 1958), nyní je spisovatelem z povolání. Příspěvky v *Zemi* (1922), *Prameni*, *Hostu*, *Lidových novinách*, *Tribuně*, *Národním osvobození*, *Kytici*, *Tvorbě*, *Židovské ročence* aj. Věnoval se teoretické i praktické práci v oboru mezinárodního práva, jako čs. delegát se účastnil valných shromáždění OSN v letech 1948—50. Studijně pobýval v Paříži (1925), cestoval po evropském jihu aj.

Gottliebovy básnické začátky, diktované pocity osobní i kmenové židovské úzkosti, jsou poznamenány myšlenkovým i tvárným vlivem a příkladem Ot. Fischera →. Ani prudký životní náraz, jimž byla válka, nevnese do G. kultivovaných veršů ještě zcela nový tón; bezprostřednější vztah k realitě a skutečnou smyslovou

konkrétnost a naléhavost musel G. své poezii dobýt v zápase se sklomem k abstraktní reflexi. Nad ni se dostává teprve sbírkami *Nápěvy a nárazy a Hrací mlýn*. — V próze debutoval historickým románem *Životy Jiřího Kahna*; zpracování základního problému židovské vykořeněnosti a horečně lačnosti po životě vyznělo z valné části rétoricky. V početnější poválečné próze se G. několikrát vrátil ke svým válečným zážitkům a zkušenostem (*Čelem proti čelu, Člověk není stěhovavý* aj.), evokoval atmosféru popřevratových let svého mládí (*Volání na časy*) a novelou o umělci 17. stol. zasáhl i do aktuální diskuse o pravém uměleckém hledačství (*Cesta k mistrům*).

BIBLIOGRAFIE

Cesta do Kanaan (Bb 1924), Proměny (Bb 1928), Životy Jiřího Kahna (R 1930, přeprac. 1947), Jan Maria Zeyer (E 1932), Bílý plamen (Bb 1935), Vzkaz (Bb 1938), Dvojitý nástup (Bb 1942 v Londýně pod pseud. Josef Goral, rozšif. vyd. 1946), Po druhé Tobruk (kronika, 1946), Čelem proti čelu (Pp 1947), Procitnutí (Bb 1954), Jaro a poušť (Pp 1956, rozšif. 1962), *Nápěvy a nárazy* (Bb 1957), *Novely z rozchodu* (1958), *Cesta k mistrům* (P 1958), *Hrací mlýn* (Bb 1959), *Člověk není stěhovavý* (P 1959), *Volání na časy* (R 1962), *Oblouky a prameny* (výbor z básní, 1963). mb

František Götze

1. 1. 1894 Kojátky u Bučovic

Po studiu na reálném gymnasiu v Bučovicích (maturita 1912) a absolvování abiturientského kursu v Brně působil jako učitel, na posled v Brně (od 1918). Už tehdy aktivně zasahoval do divadelního života svými referáty (v časopise Socialistická budoucnost), v časopise Host vystupoval jako mluvčí Literární skupiny, která se hlásila k programu „etického socialismu“, pojímajícího člověka nehistoricky, vně třídních vztahů. V r. 1923 přešel do Prahy, kde působil nejdříve jako lektor, od r. 1927 jako dramaturg Národního divadla (do r. 1944). V l. 1944 až 1946 byl uměleckým ředitelem Městských divadel pražských, 1947–48 šéfem činohry Národního divadla, 1948–50 náměstkem uměleckého ředitele Národního divadla. Byl literárním referentem v Národním osvobození (1924–39; 1945–48)

a spoluredaktorem v časopisech Host (1922–25), Literární svět (1927–28, s J. Ježkem), Národní a Stavovské divadlo (od 1930 s názvem Národní divadlo; 1926–43). Redigoval několik divadelních sborníků (Nové české divadlo, 1930–32, s M. Ruttem; francouzský sborník Národní divadlo, 1930, s F. Pujmanem; České umění dramatické, 1940, s F. Tetauerem). Po r. 1945 se stal profesorem dramatického oddělení AMU v Praze, externě přednášel na filosofické fakultě Karlovy university, r. 1950 byl jmenován profesorem teorie dramatu a dramaturgie na DAMU, od r. 1960 je profesorem filosofické fakulty University Karlovy (je autorem řady vysokoškolských skript z dějin evropského divadla 19. a 20. stol. a teorie dramatu). Jako dramaturg iniciativně probíjával zejména soudobé drama. — Přispíval do Hosta, Lidových novin, Literárních novin, Lipy, Kytice, Nového života, Divadelních novin aj. Götzeovo místo v kontextu meziválečné kultury je dáno jeho neúnavným úsilím začlenit vývoj české literatury a divadla do širších souvislostí soudobého západoevropského umění. Extenzita vzdělání i publicistická pohotovost jej leckdy vedla k eklecticismu, který relativizoval jeho vlastní filosofickou a estetickou koncepci. G. poučeně informoval, někdy i s osobní sympatií, o různých proudech zahraničního umění i o některých nových literárněvědných metodách. Ve své kritické praxi využíval zejména postupů psychologických a sociologických; nesměřoval však k pojmové přesnosti, daný literární jev se pokoušel vystihnout spíše esejistickým opisem, dojmovou charakteristikou. K prvním G. knižním pracím patří literárně dějepisné školní příručky (*Stručné dějiny literatury české, Novodobá literatura česká ve škole, Úvod do poezie*). — První G. literárněkritická kniha *Anarchie v nejmladší české poezii* interpretovala mladou tvorbu, inspirovanou válečnými sociálními rozpory, v duchu evolučního, „duchovního“ socialismu, silně poznamenaného teoriemi německého expresionismu. Na tuto knihu navazuje soubor kritických portrétů českých básníků a prozaiků (od Hlaváčka po Biebla) *Jasnici se horizont*. Zájem o význačné zjevy světové literatu-

ry, o nové metody psychologického výkladu osobnosti a reality v tvorbě, v kritice a filosofii charakterizuje knihu *Tvář století*. Konfrontaci české literatury s různými proudy moderního evropského umění provedl v knihách *Básnický dnešek a Český román po válce*. Soubor statí *Na předělu* podává široce založený, leč popisně informativní přehled vývoje evropských duchovních proudů a literárních směrů na přelomu třicátých a čtyřicátých let. Soudobému světovému dramatu věnoval pozornost v knize *Zrada dramatiků*; studie *Boj o český divadelní sloh*, charakterizující vývoj české scény od konce 19. stol., má programní charakter. Výrazem G. pokrokového a demokratického postoje se stala knížka statí *Osudná česká otázka*, včasné a energicky varující před fašismem. Svou vyznavačskou monografií *F. X. Šalda*, která je prvním syntetickým nárysem kritikova života a tvorby, přispěl k upřesnění vývojové periodizace Šaldova díla. V monografiích o J. Kvapilovi a V. Řezáčovi se G. dopracoval pevnějších kritérií historických a společenských. V současné době se G. zabývá intenzivně otázkami českého moderního herectví (monografie o Z. Štěpánkovi a o V. Fabianové) a teorie dramatu. — Z divadelního života, zvláště z jeho uměleckých a generačních sporů, čerpají i G. pokusy o román (*Padající hvězdy*), vyznačující se víc znalostí prostředí než uměleckým zvládnutím látky. Na jevištích byly provedeny jeho dramatizace Dostojevského (*Idiot*, 1928; *Běsi*, 1929; *Výrostek*, 1933), Balzaca (*Sestřenice Běta*, 1936) a J. Nerudy (*Malostranská humoreska*, 1942) i jeho vlastní hry, z nichž *Soupeři* představují drama životního a divadelního soupeřství režiséra J. J. Kolára a dramaturga E. Bozděcha. G. upravil klasické hry (Goldoniho *Loď do Smyrny*) a psal náměty k filmům (*Okouzlená*, *V horách duní*).

BIBLIOGRAFIE

Stručné dějiny literatury české (1920), Novodobá literatura česká ve škole (1920), Anarchie v nejmladší české poezii (studie, 1922), Úvod do poezie (1923, rozšíř. Cesta k našim básníkům, 1933), Jasně se horizont (studie, 1926), *Tvář století* (studie, 1929), *Básnický dnešek* (studie, 1931), *Zrada dramatiků* (studie, 1931), *Padající hvězdy* (R 1932), *Osudná česká otáz-*

ka (1934), *Boj o český divadelní sloh* (1934), *Český román po válce* (1936), *Muž bez vlasti* (R 1936), *F. X. Šalda* (1937), *První rota* (D 1938, i prem.), *Soupeři* (D 1940, i prem.), *Paň našich snů* (R 1942), *Světelný gejzír* (D 1943), *Na předělu* (Ee 1946), *Jaroslav Kvapil* (1948), *Václav Řezáč* (1957), *Zdeněk Štěpánek* (1962), *Vlasta Fabianová* (1963).

LITERATURA

F. X. Šalda v KP 12 (1959, Ejhle, kritik), v KP 13 (1963, Kritika a nekritika) a v SZáp 1932 až 1933 (O několika románech, které nechťejí být uměním — o Padajících hvězdách); M. Rutte v kn. *Doba a hlasy* (1929); K. Sezima v kn. *Mláží* (1936). mg

Achille Gregor

3. 12. 1910 Praha

Než se stal spisovatelem z povolání, učil se automechanikem, byl úředníkem a v l. 1934–39 členem redakce Českého slova. Nyní je stálým spolupracovníkem časopisu *Dikobraz*. — První prozaické práce otiskl v Konrádově Trnu, dále publikoval v Českém slově, A-Zetu, Právu lidu, v Rudém právu (politické satiry) aj. Krátký čas vydával satirický časopis *H₂SO₄* (1934–35), který však byl úředně zastaven.

Po umělecky nenáročných prozaických knížkách z období novinářského působení (*Kolem horké kaše*, *Povídky s r. o.*) následovaly v Gregorově tvorbě humoresky, povídky a romány, v nichž převládá spíše krotký humor než útočná společenská satira (*Patron přijede*, *My*, *spotřebitelé*, *Zázrak v Těpčích*). V nejlepších z nich podařilo se mu však aspoň částečně satiricky postihnout některé přežitky, nedostatky a nešvary současného života (*Muž v podnájmu a jeho historie*, *Nepříjemné maličkosti*). G. se daří lépe v krátkém útvaru povídkovém než v románě, kde jeho duchaplnost často ustupuje ploché popisnosti. O rozmarný cestopis z SSSR pokusil se v knize *Čtyři jedou za obzory*.

BIBLIOGRAFIE

Pěšinky do filmového nebe (Pp 1940), *Kolem horké kaše* (Pp 1942), *Povídky s r. o.* (1945), *Přijede patron* (R 1950), *My*, *spotřebitelé* (Pp 1954), *Muž v podnájmu a jeho historie* (Pp 1954), *Nepříjemné maličkosti* (Pp 1955), *Čtyři jedou za obzory* (P 1960), *Zázrak v Těpčích* (R 1961). jm

Jan Grossman

22. 5. 1925 Praha

Po maturitě na gymnasiu v Praze (1944) studoval v l. 1945–48 na filosofické fakultě Karlovy university srovnávací literaturu a estetiku. Za války se stal členem ilegálního Hnutí za svobodu a účastnil se r. 1945 založení deníku *Mladá fronta*, v němž byl také do r. 1946 zaměstnán. R. 1946 se stal lektorem činohry Národního divadla, pak byl převážně dramaturgem (v l. 1949–53 ve Státním divadle v Brně, 1953–56 v Burianově Armádním uměleckém divadle, 1959–60 externě v Laterně magie, r. 1961 v Divadle Na zábradlí, kde je od r. 1962 šéfem činohry) a přitom sám řadu her režíroval. V l. 1956–59 byl redaktorem v nakladatelství Čs. spisovatel. Příspěvky v *Řádu* (tam 1944 první větší stať), *Generaci*, *My* 46 (zde vedl kulturní rubriku), *Listech* (které 1947–48 spoluredigoval), *Kvartu*, *Novém životě* a v posledních letech hlavně v *Divadle*, *Divadelních novinách* a v *Acta scenographica*. Ve svých začátcích užíval původního vlastního jména Grossman, někdy Jan M. Grossman a šifry JMG.

V řadě syntetických studií (hlavně v *Generaci* r. 1946) i jednotlivých kritik (1945 až 1948) formuloval Grossman svou koncepci literatury a literární kritiky, která proti aprioristické teozovitosti staví analytický přístup ke skutečnosti. Polemizoval s těmi tendencemi, které socialistické umění zužovaly na funkci utilitárně výchovnou. Po delší odmlce začíná G. znovu publikovat od r. 1956, jednak předmluvy k edicím (Halase, Ortena, Brechta), jednak, a to především, příspěvky o divadle. Píše problémové studie o práci Národního divadla a Mahenovy činohry, o Brechtovi, o specific moderního herectví, o teoretických otázkách *Laterny magiky*, o malých divadlech aj. Zkoumaný problém zařazuje vždy do širších kulturních souvislostí, a tak jeho stati, často značně specializované, rozvíjejí v podstatě jedině téma moderního umění. Proti násilnému překlenování krizového charakteru moderního umění v poúnorových letech (viz *O krizi v literatuře*, *Nový život*

1956) vychází G. z přesvědčení, že tyto rozpory lze překonat jen jejich domyšlením, a soustřeďuje se k uměleckým oblastem a zjevům, v nichž se zauzlují a vyhrocují pozitivní vývojové tendence. — Přeložil (hlavně z angličtiny) několik dramát a pro Mahenovu činohru zdramatizoval Haškova Švejka (1963).

pb

Antonín Grund

3. 4. 1904 Praha

14. 11. 1952 Praha

Po maturitě na gymnasiu v Praze (1923) studoval na Karlově universitě češtinu a němčinu (doktorát 1928); zde byl žákem J. Vlčka, J. Jakubce a M. Hýska, kteří měli největší vliv na jeho vědeckou metodu. Krátce působil na reálném gymnasiu v Praze a od r. 1929 pracoval v Národním muzeu, nakonec jako správce oddělení rukopisů a starých tisků (do roku 1945). R. 1936 se habilitoval na Karlově universitě pro obor dějiny české literatury a hned po válce (1945) byl jmenován profesorem dějin české literatury na universitě v Brně; zároveň přednášel i v Praze. V Brně byl nástupcem A. Nováka, jehož syntetická díla o české literatuře vydával a doplňoval: *Stručné dějiny literatury české* (zkrácené vyd. *Přehledných dějin literatury české* z r. 1939, 1947), *Dějiny českého písemnictví* (1946), *České písemnictví z ptací perspektivy* (1946). Účastnil se organizování prací bibliografických (s J. Bramborou a F. Vodičkou uspořádal *Bibliografii čs. prací filologických II*, *Literatura*, 1938) i edičních v Národním muzeu, v Matici české i v komisích České akademie věd a umění; zde přispěl i k založení Ústavu pro českou literaturu, jehož byl prvním vědeckým sekretářem. Redigoval spisy J. K. Šlejhara (1929–31), K. J. Erbena (1938–40) a V. Dyka (1947–49).

A. Grund se věnoval především výkladu literatury 19. století, o jejích předních představitelích (Tyl, Němcová, Kollár, Havlíček, Šafařík, Neruda, Hálek, Nováková, Šlejhar, Winter, ale i Dyk, Mahen aj.) psal studie do odborných časopisů

(Časopis Českého muzea, Listy filologické, Časopis Matice moravské, Rozpravy Aventina, Listy pro umění a kritiku, Kytice, brněnský List aj.) a do sborníků anebo doprovázel doslovy vydání jejich děl. Hlavní zájem soustředil na K. J. Erbenu →, k jehož životopisu snesl množství materiálu a jehož díla (která souhrnně a kriticky vydal) vložil v souvislostech slovanských literatur a ve vztahu k ostatní české literatuře třicátých a čtyřicátých let 19. stol. G. byl jedním z prvních soustavných badatelů o české literatuře renesanční, v níž sledoval ohlas renesanční literatury světové; tyto památky 16. a 17. stol. také vydával knižně i v časopisech (v Listech filologických 1948 *Renesanční tance smrti*) a ve výkladech analyzoval jejich vztahy k publiku šlechtickému, k měšťanstvu i k vrstvám lidovým. G. práce se vyznačují důkladnou znalostí a rozbořem fakt především životopisných a bibliografických, sklonem k výkladům psychologickým a sociologickým. Pozitivistické metody, s nimiž vstupoval do vědecké práce, postupně překonával hodnocením literárních fakt ve spojitosti se společenskými vztahy.

BIBLIOGRAFIE

Sto let Matice české (soupis publikací Maticí

vydaných, 1931). K. J. Erben (monografie, 1935). — Edice: *Cestopis Bedřicha Donína* (1940), *Hynek z Poděbrad, Boccacciovské rozprávky* (1950), *Kratochvilné rozprávky renesanční* (výbor facetí ze 16. stol., 1952).

LITERATURA

F. X. Šalda v *ŠZáp* 1934–35 (o monografii o Erbenovi); R. Havel v *ČLit* 1953; A. Pražák v *SV* 1952. rh

Jiří Gruša

10. 11. 1938 Pardubice

Studium filosofie a historie na filosofické fakultě Karlovy university ukončil roku 1962. — Básnické příspěvky v *Literárních novinách* (zde poprvé 1960), *Plamění, Tvorbě, Hostu do domu aj.* Překládá z němčiny (F. Kafka, R. M. Rilke, P. Celan).

Grušova kultivovaná lyrická prvotina přinesla smyslově bezprostřední záznam „stop za námi“ z předělu dětství a dospělosti i poznání životní dialektiky a podmíněnosti jedince a kolektivu. G. poetika vychází z Halase období *Ladění* (hravá obraznost, rým, slovní novotvoření).

BIBLIOGRAFIE

Torna (Bb 1962).

mb

H

Rajmund Habřina

(vl. jm. Rajmund Chatrný)
28. 9. 1907 Příbram u Brna
2. 4. 1960 Brno

Vystudoval klasické gymnasium v Brně (1928) a brněnskou filosofickou fakultu (obor čeština-filosofie, 1933). Od r. 1930 působil jako gymnasiální učitel v Brně, ke konci života jako ředitel střední školy. V l. 1941–45 byl vězněn v koncentračním táboře Mauthausen. — Publikoval především v Lidových novinách, Venkovu, Kole (které v l. 1935–41 redigoval s Ad. Veselým, Rovnosti). Byl činný jako literární a divadelní kritik, esejista, napsal též řadu pásem, přednášek i her pro rozhlas. V třicátých letech se hlásil ke skupině ruralistů a ve sborníku Tváří k vesnici (1936) podal literárněhistorický přehled této tvorby. Redigoval sborníky Golgata (1946, s J. Zatloukalem) a Žalm Moravy (1948), almanach k pětadvacetiletému trvání Moravského kola spisovatelů (1937, s Ant. Veselým a M. Elplem).

Jako básník začíná Habřina psát pod vlivem O. Březiny → lyriku vesmírného patosu, koncem třicátých let se však jeho poezie oprostuje a zmelodičuje. Tematický přelom znamenají zkušenosti z okupace a koncentračního tábora, své hluboké zážitky však H. vyjadřuje veršem rétorickým a tradičním. — Románu z rosičko-oslavanské pánve *Ohnivá země* vadí nejen glorifikace selství a nepochopení úsilí dělnické třídy, ale i povrchní moti-

vace psychologická a přemíra lyrismu; rolníci a havíři jsou proti sobě postaveni schematicky jako světlo a stín. Nejlepším H. dílem je román o valašském povstání v pobělohorské době *Jan Adam z Víckova* (týž námět zpracoval v dramatu *Valašská stráž*), v němž látkově navázal na prózy Františka Slámy (1850–1917) a Č. Kramoliše →. — Vydal i několik literárněhistorických esejů (především o Březinovi a Koudelákově). Překládal ze slovinštiny (Cankara, Levstika aj.).

BIBLIOGRAFIE

Marný smích k věčnosti (Bb 1930), Světla nad Kralicem! (E 1931), Panychida za krále Alexandra (B 1934), Legendy vzpoury (Bb 1934), Josef Koudelák, básník nové Hané (E 1935), Březina a Nietzsche (E 1935), Kralická tiskárna (B 1936), O dnešní ženě (E 1936), Silvio Pellico (D 1937, v kn. Hrdinské bolesti s M. Elplem), Sasanky (Bb 1938), Valašská stráž (D 1938), Ohnivá země (R 1938), Jan Adam z Víckova (R 1939, čas. v Rozkvětu pod názvem Vzhouřenci z hor), Setkání Arne Nováka s Josefem Dobrovským (E 1940), Věnc z klokočů (Bb 1941), Věžeň za dráty (Bb 1945), Krvavý účet (R 1946), Nadčlověk a nadnárod (E 1946), Padlým bojovníkům (texty k památníku, 1947), Kožlanský vítěz na Náměstí (E 1947), O jedné zneužitě národní tradici (E 1949).

LITERATURA

J. Fučík ve Statfch o literatuře (1951, o Ohnivé zemi); B. Slavík v kn. Pisemnictví na moravském Valašsku (1947).

Hádání Prahy s Kutnou Horou

Veršovaná skladba náboženskopolitického zaměření zhruba o 3000 verších, složená nejmenovaným husitským básníkem radi-

kálních názorů za bojů s vojsky císaře Zikmunda o Prahu r. 1420. Skladba aktualizuje oblíbenou starší formu literárního sporu k uměleckému ztvárnění současných polemik mezi husitstvím, představovaným alegorickou postavou Prahy, a českou katolickou stranou, kterou zastupuje zosobněná Kutná Hora. V replikách obou postav vedoucích spor před soudcem Kristem objevují se protikladné názory na nejpálčivější otázky současné společnosti a politiky, které byly předmětem učených teologických hádek a ideovou výzbrojí vlastního boje. Od počátku je zřejmé, že autorovy sympatie jsou na husitské straně, neboť promluvy Prahy vynikají vedle bohaté argumentační výzbroje i strhujícím řečnickým uměním. Reakční názory, vyjadřované v stručnějších replikách Kutné Hory, jsou často jen popudem k rozvinutí působivých agitačních obhajob v partiích Prahy; v její prospěch je ovšem spor rozhodnut. Hádní je dílem básníka spjatého vzděláním a literární technikou s předhusitským staven české literatury (ukazuje k tomu zvl. užití formy sporu a tradičního osmislabičného verše); autor, nejspíš univerzitní mistr ovládající zvyklosti teologických sporů i jejich argumenty z náboženské literatury, byl v době bojových úspěchů stržen nadšením radikálních sil a vyjádřil s agitační silou patos jejich myšlení. Skladba, určená vzdělanému publiku, je předním dokladem o neutuchající kulturní tvořivosti zrevolucionizované části českého vzdělanectva za husitství. Jediný text Hádní je zapsán spolu s příbuznými skladbami Žaloba Koruny české a Porok Koruny české, namířenými proti králi Zikmundovi, v tzv. Budyšínském rukopise. Všechny tyto skladby jsou dílem jediného autora; názor některých badatelů, že jím byl husitský kronikář Vavřinec z Březové →, se nepodařilo dosud prokázat.

EDICE A LITERATURA

Husitské skladby Budyšínského rukopisu, vyd. J. Daňhelka (1952). — R. Urbánek: Satirická skládání Budyšínského rukopisu M. Vavřince z Březové z r. 1420 v rámci ostatní jeho činnosti literární, VKCSN 1951; J. Hrabák o Dějích české literatury I (1959). jk

Josef Hais-Týnecký

(vl. jm. Josef Hais)

3. 3. 1885 Klatovy

24. 4. 1964 Praha

Vyrostl v Týnci na Šumavě, v Plzni studoval reálku, pak byl zaměstnán ve Slovanském knihkupectví, později v katolickém tiskařském podniku družstva Vlasta, v redakci Vzdělávací četby katolické mládeže. — Od sedmnácti let přispíval nejdříve do krajských časopisů v Plzni, do Nové doby, Našich snah, Plzeňských listů a Píseckých listů, od r. 1913 do Hlasu národa, v l. 1918–24 byl v redakci agrárního Večera, od r. 1924 psal do Národní politiky (kde redigoval nedělní přílohu) a Zlaté Prahy. Užíval pseudonymů Jaroslav Veselský a za okupace Tomáš Tichý.

Literární činnost Haisova, zahrnující poezii, povídky, romány a románové kroniky, knihy a divadelní hry pro mládež i pro dospělé, nepřekračuje úroveň konvenční, umělecky nenáročné literatury. H. si v ní všímal života vrstev, s nimiž přicházel do styku, lidí z venkova, maloměsta a pražské periferie; studoval rodinné vztahy, analyzoval osudy drobných postav, naturalisticky lítil jejich život. Rozprávěl příběhy do kronik soudobého i dávného života (z dob husitských), zajímal se o osudy významných nebo výjimečných lidí, např. o klatovského krajana básníka R. Mayera (*Světla*), dr. Uhra (*Batalión*) aj. — V početných knihách pro děti uplatnil smysl pro drobnokresbu příběhů přírodopisně podložených (*Bratři mravenci*, *Na pasece*, *Dobrodružství střevlika měděného* aj.).

BIBLIOGRAFIE

Bahí léto (Bb 1909), Kamenné srdce (R 1912), Bílý dvůr (R 1913), Karlovské povídky (1913), Pod Emauzí (R 1913), Karlička Donátova (R 1913), Otrávený květ (R 1915), Píkharté (P 1915), Píseň o zlaté mušce (Bb 1915), Rozsévači světla (R 1918), Duhový pták (R 1918), Noční violy (Pp 1919), Sodoma (R 1919), Bratři mravenci (P pro mládež, 1920), Bludičky v Podlesí (R 1920), Na pasece (Pp pro mládež, 1920), Tramputy mušky na cestách (Pp pro mládež, 1920), Bouře (R 1920), Hrdinové z biografu (R 1920), Katakomy (R 1921, zfilm.), Floček (P pro mládež, 1921), Batalión (R 1922), Pohádka o krásné princezně (1923), Bastard (R 1923), Hory (P pro mládež, 1924),

Vodník (P pro mládež, 1924), Les (Pp pro mládež, 1924), Komár dělá vědu (P pro mládež, 1924), Duše lípy (D 1925), Moře (Pp 1925), Na děkanství (D 1925, i prem.), Manželé Lukovi (R 1926), Upír (R 1926), Žně (R 1926), Království faraónů (R 1926), Vrabec tulák (P pro mládež, 1926), Na horské faře (D 1926, i prem.), Bělouš (P 1927), Dáma zeleného srdce (D 1927), Z přírody (Pp 1927, 2 sv.), V tom starém Podskálí (D 1927), Farské historky (Pp 1928), Pan biskup (D 1929, i prem.), Nezabiješ (R 1929), Tři výhry zámečného kaplana (D 1929), Pan učitel (D 1930, i prem.), Arcikněz (R 1931), Papež (D 1931, i prem.), Kmotr ježek (P pro mládež, 1931), Osel filosof (P pro mládež, 1932), Sestřičky u sv. panny Kláry (D 1932, i prem.), Dobrodružství stěvlíka měděného (P pro mládež, 1933), Divoká rodina (P pro mládež, 1933), Bratři sv. Františka (D 1933, i prem.), Kruhy (R 1937), Ohníčky (R 1937), Světla (P 1938), Mlázovické písničky (Bb 1940), Zvony (R 1940), Ševci (D 1940), Osení (R 1941), Voják (D 1941), Na hrátkách (R 1947), Hospoda Na krásné vyhlídce (D 1947), Selka (D 1947), Na mezi (R 1948), V turistické chatě (D 1948), Cesta (R 1949), Antikrist (R 1958, 3 sv.) aj. — Sebrané spisy v l. 1919 až 1920 u Vaňka a Votavy (3 sv.). jm

Jiří Hájek

17. 7. 1919 Pacov

Studoval na reálném gymnasiu v Praze (maturita 1938). Od r. 1936 pracoval ve studentském protifašistickém hnutí Mladá kultura a tiskl v jejím časopise verše pod pseud. Jiří Buřič. Na filosofické fakultě Karlovy university začal studovat češtinu a francouzštinu, r. 1939 byl zatčen a vězněn v nacistickém koncentračním táboře v Sachsenhausen, po návratu (1942) začal znovu pracovat v ilegální organizaci strany a redigoval ilegální Rudé právo. Po válce dokončil studia (doktorát 1951) a zároveň pracoval ve stranickém tisku (vedl kulturní rubriku Rudého práva, spolupracoval s Tvorbou). Byl členem skupiny syntetických realistů. Po roce 1948 pracoval v Čs. státním filmu, od r. 1953 jako redaktor, od r. 1956 jako šéfredaktor nakladatelství Mladá fronta; od r. 1959 je šéfredaktorem časopisu Plamen. Přispíval do Studentského časopisu (verši poprvé 1934), Mladé kultury, Rudého práva, Tvorby, Nového života, Literárních novin, Plamene aj. Užíval pseud. Jiří Buřič a Nemicus. Překládal z němčiny (hl. Hölderlina). S F. Benhartem uspořádal sbor-

ník Souvislosti a perspektivy prózy (1963).

Přes literárněhistorické exkursy, motivované ostatně také potřebami současné literatury (studie o Tylovi, Šolcovi, Majerově), tvořil jádro Hájkovy práce literární a divadelní kritika, v poslední době i kulturně politická publicistika obecnějšího dosahu. Téměř dvacet let komentuje H. vývoj české i slovenské socialistické literatury. Je to kritik bojovného politického zaměření, který soustavně a důsledně zkoumá umění v jeho vztazích ke společenskému životu. H. pohotově reaguje na požadavky doby a zdůrazňuje ve vývoji české literatury ty osobnosti, které spojují pokrokové tradice kritického realismu s požadavky literatury socialistické (Majerová, Glazarová, Nový, Svatoopluk, Včelíčka, Bart, Pecháčková aj.). H. vychází zpravidla z polemiky, vlastní názor a koncepci vývoje literatury vyjadřuje argumenty proti názoru těch, s nimiž nesusouhlasí.

BIBLIOGRAFIE

Generace na rozhraní (studie, 1946). Srdce světa (Rpe 1950). J. K. Tyl (1950). Václav Šolc (1951). Národní umělkyně Marie Majerová (1952). Tylova Tvrdohlavá žena (1954). Literatura a život (kritické stati, 1955). Čas dramatu (kritické stati, 1957). Problémy a výhledy dnešní prózy (1957). Osudy a cíle (studie, 1961). Marie Majerová aneb román a doba (1962) aj. dm

Václav Hájek z Libočan

† 19. 3. 1553 Praha

Kronikář, katolický kněz; spravoval faru v Rožmitále, pak karlístejnské děkanství (1527—33), neúspěšně se pokoušel získat administrátorství vyšehradské kapituly; zároveň byl od r. 1524 kazatelem v tomášském klášteře v Praze na Malé Straně. Měl pro svou zřítnost četné spory se světskou i církevní vrchností. Napsal rozsáhlou a literárně významnou *Kroniku českou* (dokončena 1539, vyd. 1541 ve znění zkorigovaném katolickou vládnou). Podnětem k dílu byla práce měšťanského kronikáře Martina Kuthena ze Šprinsberka († 1564) na stručné Kronice o založení země české (vyd. 1539), která okázale stranila měšťanstvu. Cíl Hájkovy

kroniky (vzniklé za podpory katolické šlechty a dvořanů při shromažďování materiálu) byl opačný: v obříměni líčení dějinných událostí skrývala pod poutavou vypravěčskou formou propagaci katolické ideologie a zájmů šlechty. Vypravěčská záliba i příklad antických vzorů vedly autora k doplňování historických pramenů detailními domysly o osobách i událostech a k zařazování lidových pověstí z literární i ústní tradice (první zaznamenal např. pověsti o Horymírovi a o Daliborovi). Třebaže pravdivost H. údajů byla podrobena zničující kritice osvícenského historika Gelasia Dobnera (1719–90), je Hájkova kronika charakteristickým dílem historiografie své doby a zprávy o mladších obdobích obsahují cenné údaje z pramenů dnes neznámých. Hlavní význam kroniky je v tom, že podávala poutavou četbu o národních dějinách a popularizovala je tak v širokých vrstvách. V 17. a 18. stol., kdy ideologický zápas nabyl jiné podoby a kdy přestala být zřejmá původní politická tendence kroniky, stala se předním zdrojem národního historického povědomí. V této úloze si udržela trvalou oblibu, byla znovu vydána r. 1819 a stala se východiskem pro obrozenskou historickou beletrii (Tyl →, Mácha →). – Hájek upravoval a vydával i starší zábavně poučné spisy (Belial, Snář Vavřince z Březové →) a popsal požár Pražského hradu a Malé Strany (1541).

EDICE A LITERATURA

Kronika česká, vyd. V. Flajšhans (1918–33, jen část do r. 1347 ve 4 sv.).
jk

František Halas

3. 10. 1901 Brno

27. 10. 1949 Praha

Dělnické prostředí, v němž prožil mládí, poznamenalo ho natrvalo nejen prožitkem lidské bídy, nýbrž i sociálním revolučním hnutím; v tom ovlivnil H. hlavně jeho otec František Halas →, dlouholetý dělnický funkcionář. H. již jako dorůstající chlapec působil v komunistickém hnutí a stranickém tisku. Od r. 1921 organizoval na Brněnsku komunistickou

mládež, působil v kulturní úderce Modré blůzy; téhož roku začal přispívat články a agitáčními verši do brněnské Rovnosti a Sršatce. Učil se knihkupcem, r. 1922 nastoupil zaměstnání v brněnské úrazové pojišťovně, po prezenční vojenské službě (říjen 1923 – počátek 1925) odjel na půl roku do Francie. Když po návratu marně hledal zaměstnání, žil u Bedřicha Václavka →, s nímž od roku 1924 spolupredigoval Pásmo, brněnský orgán levé avantgardy, a r. 1926 stranický satirický časopis Šlehy. Téhož roku redigoval s Václavkem i sborník levé avantgardy Frontu. Na podzim 1926 odešel do Prahy, kde získal místo v nakladatelství Orbis. I v Praze se H. činně podílel na politické aktivitě kulturní levice. R. 1936 se účastnil zájezdu delegace kulturních pracovníků do bojujícího Španělska. V l. 1934 až 1939 redigoval s V. Renčem → informativní časopis Rozhledy po literatuře (později pod názvem Čteme), v l. 1936 až 1942 básnickou edici První knížky. Za okupace přispíval do ilegálního Rudého práva a ilegálního sborníku Krik koruny české. Po válce působil jako přednosta publikačního odboru ministerstva informací (1945–49) a předseda Syndikátu českých spisovatelů. Kromě do časopisů, které redigoval, přispíval hlavně do Listů pro umění a kritiku, Lidových novin, Kritického měsíčníku, Listů, Bloku, Mladých archů aj., někdy s šiframi F. H., H., –ala, s Josefem Dvořákem užíval společných pseudonymů F. J. Džbáněk, J. F. Pultík, T. Šerif. Redigoval Almanach Kmene (1932–33), sborníky Naše maminky (1933 s J. Fischerem, 1938 samostatně), Mahenovi (1933, s J. Žantovským), Dík a pozdrav (Josefu Horovi k padesátinám, 1941, s B. Novákem); s V. Holanem uspořádal výbor z lidové poezie Láska a smrt (1938, rozšř. vyd. 1946).

Dílo Fr. Halase patří k vrcholům české poezie mezi dvěma válkami. Zahleděn do otázek smyslu lidské existence svádí básník ustavičný zápas za překonání mučivé skepse, pocitu deziluze, za sladění své tvorby s revolučním zápasem proletariátu i s vlastním občanským postojem. Tento zápas za víru a naději moderního člověka socialisty prostupuje celou

H. tvorbu a tvoří její myšlenkový patos; to spolu s jeho osobitým viděním a bohatě metaforickým výrazem podstatně ovlivnilo celý jeden vývojový proud moderní české poezie a způsobilo, že z jeho díla vyšla řada mladých básníků (Orten →, Kainar →, Skála →, Petiška → aj.). — H. rané verše (část v prvotní *Sépie*) poznamenal poetismus; z tohoto období si básník odnesl kult metafory, který ho sblížoval s ostatními telidejšími avantgardními básníky, především s Nezvalem →, Bieblem →, Seifertem →. Záhy se však ukázalo, že se od nich odlišuje vztahem ke světu. V jeho poezii sílily tóny tragického životního pocitu jako následek světové války i trpkých zážitků z dětství, což ho stále více sblížovalo s mladší básnickou generací V. Závady → a V. Holana →. To se projevilo již v *Sépii* a zejména ve sbírce *Kohout plaší smrt*. H. tu znepokojují otázky smrti a zápasu s ní, otázky po smyslu a poslání poezie; nespokojenost z marného hledání trvalé odpovědi básník vyvažuje návraty do dětství, světa prvotního štěstí. Také básnickým výrazem se H. ocitá jinde než u poetistů. Směřuje k monumentalitě rostouc z otevřeného odhalování vnitřních zápasů a vyjadřované složitosti, konstruovanou větnou stavbou; se zálibou využívá zvláště neologismů a archaismů. V jeho básnických obrazech dochází k syntéze prudkých smyslových vjemů s abstrakcí, jeho metafora má analytický charakter, stává se nástrojem odhalování vnitřních stavů. Jeho verš je přerývaný, rytmicky nepravidelný, ale zvukově výrazný. Výraznost však není založena na melodii, nýbrž na jejím soustavném rozrušování prostřednictvím kaskofonie i nelibivých rýmů. V následujících sbírkách (*Tuář*, *Hořec*) sice sílila písňovost a melodický verš, přitom se tu však dále prohloubila H. introverze, projevující se zintenzívněním milostných prožitků a zároveň i sblížením se spiritualistickými tendencemi soudobé poezie. Avšak v náznaku se tu znovu ozval i druhý pól H. tvorby, zájem o společenské i politické dění, prvek nové objektivace. Ten narůstá ještě ve *Starých ženách*, třebaže je tu H. stále zaujat otázkou smrti, pojaté jako vykoupení ze života bez perspektiv. Objektivace se pro-

jevila hlavně v tom, že osudy starých žen interpretoval H. ryze neosobně a že jejich prostřednictvím postihl nové stránky skutečnosti. V téže době vznikla báseň *Dělnice*, výsek z každodenního života proletářské ženy, doklad, že H. zná dělnickou víru a že je mu blízká proletářova víra. — Ani ve sbírce *Dokořán* nezmiželo sice tragické vidění, přeneslo se však z nitra na objektivní svět; zároveň s tím začal zde i H. zápas za překonání mučivých sebeanalýz. Stále silněji ho strhovalo společenské dění, rodily se verše burčující proti fašismu, inspirované zejména bojem španělských republikánů. Zaujetím pro společenské otázky se zpětně přehodnotila i tradiční halasovská témata smrti, poezie, víry; tento proces vyvrcholil sbírkou *Torzo naděje*, monumentálními básněmi vyvolanými osudem národa v době mnichovské zrády a znovu nalézajícími v nejtěžších chvílích víru a naději. V této době objevil H. znovu některé pevné jistoty: domov, rodný kraj (v lyrické próze *Já se tam vrátím*). Přehodnotil i jeden ze základních motivů své tvorby, motiv slova a poezie, v oslavu mateřštiny (v cyklu *Naše paní Božena Němcová*) a objevil i svět dětí, poezii jejich říkadel a hádanek (*Ladění*). — Spolu s poezií dětského světa a vzpomínkou vznikla i Halasova odbojná politická poezie, shrnutá do sbírky *V řadě*; v její závěrečné, už poválečné části se rodí nový výraz, který objevně využívá hovorového jazyka a prvků obecné češtiny, a to ve zvláštním použití s básnickými neologismy a slovními deformacemi a zároveň v kontrastu k nim. Tento styl rozvíjel H. dále sbírkou *A co?*, v níž se prolíná vědomí odpovědnosti za osudy společnosti s novým přívalem tragického pocitu, pramenícího z aktivního prožitku rozpolcenosti poválečného světa. Tuto etapu tvorby neměl H. již možnost soustavněji rozvinout, a tak sbírka *A co?*, za autorova života nepublikovaná, zůstala na nové cestě básnickovy poezie osamocena. Významnou součástí H. tvorby konečně tvoří i jeho překlady, zejména z poezie polské (Mickiewicz, Slowacki), dále i jihoslovenské (Zpěvy hrdinství a lásky), ruské (Puškinovy pohádky) a maďarské (E. Ady).

BIBLIOGRAFIE

Sépie (Bb 1927), Kohout plaší smrt (Bb 1930), Tvař (Bb 1931), Tiše (Bb 1932), Thyrsos (Bb 1932), Hořec (Bb 1933), Linka Procházková (přednáška, 1935, rozšíř. 1948), Staré ženy (Bb 1935), Dokořán (Bb 1936), Torzo naděje (Bb 1938), Casy (Bb 1939), Naše pani Božena Němcová (B 1940), Ladění (Bb 1942), Do usinání (Bb 1942), Hořká (Bb 1942), Barikáda (B 1945), Dělnice (R 1946), A co básník (B 1947), Já se tam vrátím (P 1947), V řadě (Bb 1948), Počítadlo (Bb pro děti, 1948) a řada dalších drobnějších a bibliofilských tisků, mj. publikace vydané s Jos. Dvořákem: T. Šerif, Trampský smích (sborník 1937), F. J. Džbánek, Jídlo, pití, základ všeho životy (soubor anekdot, 1939), J. F. Pulník, Obchod je obchod, vtip lidu cestujícího (1939). — *osmrtně: Ha'as dětem (Bb 1954), A co? (Bb 1957), Básně (1957), Magická moc poezie (výbor ze statí, 1958, usp. J. Grossman v J. Justl), Malující rok (Bb pro děti, 1960), Sbohem, múzy (výbor z lyriky, 1963, usp. L. Kundera), Z překladů: (za jazykové spolupráce s J. Matoušem) Adam Mickiewicz, Dziady, Grażyna, Konrad Wallenrod (1947); Julius Slowacki, Balladya, Lilla Weneda (1950); s V. Závadou a M. Mittelmannem Dedinským E. Ady, Krev a zlato (výbor z poezie, 1950); s Otonem Berkopcem Zpěvy hrdinství a lásky (výbor výpravných básní jižních Slovanů, 1954).

LITERATURA

B. Václavek: O F. H. (1934), ve sborníku Máchovy ohlasy (ročenka Chudým dětem, 1936, o vztahu k Máchovi) a v knihách Tvorbou k realitě (1937, Svár básníka a díla), Tvorba a společnost (1961) a Lit. studie a podobizny (1962); sborník Španělský podzim F. H. (1959), F. X. Šalda v kn. O nejmladší poezii čes. (1928, v Souboru díla F. X. Šaldy ve Studiiích z čes. literatury, 1961) a v ŠZAP 1931–32 (Průřez kouskem dnešní lyriky – o Tváři) a 1933–34 (Pohled na naši nejnovější produkci lyrickou – o Hořci); F. Götz v Básnickém dnešku (1931, České dada); A. M. Piša v Poezii své doby (2. vyd. 1946); St. K. Neumann v kn. O umění (1958); J. Hora v kn. Poezie a život (1959); L. Štol v kn. Třicet let bojů za čes. socialistickou poezii (1950); J. Grossman v předml. k Básním (1957); J. Brabec v dosl. k výboru Magická moc poezie (1958) a v Květnu 1956–57 a 1957–58 (A co básník...); L. Kundera v dosl. k výboru Sbohem, múzy (1963), v CMM 1953 a 1954, v NŽ 1957, v HD 1959 a v Plameni 1961; Z. Pešat v kn. Jak číst poezii (1963); M. Szykowski v SV 1949 (Nové překlady z Mickiewicze); J. Horák v ČL 1955 (Zpěvy hrdinství a lásky, o prekladech epiky již. Slovanů); V. Justl v NŽ 1956.

zp

dvě v Brně a ve Svitávce; zároveň se jako nekompromisní agitátor a neúnavný funkcionář (odborů, DTJ, sociální demokracie a od r. 1921 KSČ) zúčastnil bojů za revoluční osvobození dělnické třídy, za což byl mnohokrát vězněn (poprvé 1899). R. 1914 narukoval na ruskou frontu, už v říjnu byl zajat, po tříletém pobytu v zajateckých táborech na různých místech Sibíře vstoupil do legií; tam bojoval jako rotní důvěrník za jejich demokratickou linii, byl však z legií vyloučen (1919), bez soudu vězněn a s trestaneckou rotou poslán na práci v uhelných dolech; do vlasti se vrátil na jaře 1920. — Přispíval do dělnického tisku (Rašple, Rovnost, Tvorba aj.). Jeho vzpomínky připravili k tisku V. Kaplický (Kemka: o letech 1880–1914) a L. Kundera (Bez legend: 1914–20, Máje a prosince: 1920–39); 4. díl (o zbytku života) zůstal v rukopise.

Bohaté životní zkušenosti umožnily F. Halasovi, aby evokaci vlastního jedinečného osudu zrcadlil převratné dějinné události našeho století. Takto je dán faktografický a dokumentární ráz H. vzpomínek; jejich mravní patos plyne z důsledné jednoty H. ideového přesvědčení a jeho života. H. rázovitý a lapidární sloh mísí referát s písmáckými pravdami, deníkové záznamy s osobně zaujatými, expresivními výpady, vždy však rovnou míří k jádru věci a plně slouží účelu vzpomínek: demaskování politických legend a analýze vlastního H. postoje uprostřed dějinných událostí.

BIBLIOGRAFIE

Kemka (vzpomínky, 1950), Bez legend (vzpomínky, 1958), Máje a prosince (vzpomínky, 1959).

LITERATURA

J. Krejčí v Tvorbě 1929; L. Kundera v HD 1960 (Básníkův otec) a 1962 (Portrét starého soudruha). je

Vítězslav Hálek

5. 4. 1835 Dolínka

8. 10. 1874 Praha

Dětství strávil na Mělnicku, ve vesnicích, kde jeho rodiče najímali hostinec (Zátrov, Býškovice, Bukol); aby se naučil němec-

František Halas starší

15. 4. 1880 Sasina u Boskovic

2. 11. 1960 Brno

Otec básníka Františka Halase →. Od r. 1894 pracoval jako textilní dělník stří-

ky, pobyl krátce v Jestřebí (1845). V Praze navštěvoval nejprve německou školu, pak (1847) akademické gymnasium; tam se dostal do rušného vlasteneckého a literárního ovzduší a sám začal psát do rukopisných studentských časopisů (Varyto a lyra aj.) nezralé verše většinou v ohlasovém duchu. Odmítl přání rodičů studovat na kněze, navštěvoval od r. 1855 na filosofické fakultě přednášky z historie, filosofie, estetiky, ale studia nedokončil. Podílel se na přípravách almanachu Máj (1858) a jeho druhý, třetí a čtvrtý ročník (1859, 1860, 1862) redigoval sám. Od založení Národních listů (1861) byl jejich redaktorem, měl na starosti rubriku divadelní a literární fejeton. Jako organizátor a redaktor byl mnohostranně činný v Akademickém čtenářském spolku a hlavně v Umělecké besedě, kde vedl literární odbor; redigoval sbírku původních a přeložených románů Slovanské besedy (1861) a po Mikovcovi → Lumír (1863), který přeměnil v Zlatou Prahu (1864), s Nerudou → začal vydávat Květy (1865–72, od r. 1867 je řídil sám) a Lumír (1873), s Nerudou a F. Schulzem → byl pověřen řízením edice Poezie světová. Publikoval v Mikovcově Lumíru (zde první báseň Nekřtěncova dušička r. 1854), Obrazech života, Osvětě a hlavně v časopisech, které redigoval. Několikrát pobyl ve Vídni, podnikl cestu do Krakova a Tater (1862 s Juliem Grégrem), pak na Balkán (1865, Černá Hora, Cařihrad, Srbsko) a přes Vídeň, Záhřeb, Terst do Itálie (1871); své cestovní zážitky a poznatky zpracovával ve fejetonech. Od konce padesátých let byl Hálek činný téměř na všech úsecích literárního dění: jako organizátor a novinář, jako literární a divadelní kritik směřující k požadavku kritického obrazu soudobého života (*Gogola hledám!*), jako fejetonista sledující politický, národní a kulturní život, bojující proti provincialismu a usilující uchovat ideály „lidskosti, volnosti a svobody“ (*Epistolý k našemu studentstvu*). Psal verše, povídky a dramata. Jeho dílo myšlenkově i umělecky souznělo s optimistickými náladami a city doby, s pokrokovými myšlenkami, které ji vedly, i s jejími velkými, ale nejasnými tužbami

a iluzemi; proto se dostávalo jeho tvorbě okamžité přízně, stal se nejspěšnějším soudobým spisovatelem; nejprve jako lyrik *Večerních písní*, opěvujících ideální představu lásky, harmonických lidských vztahů a vznešeného poslání básníkova, potom jako fejetonista a jako dramatik, vyjadřující postavami a vášnivými řečnickými monology svých tragédií (vyvolaných obdivem k Shakespeareovi) ideje a city, o kterých chtěli diváci z jeviště slyšet: demokratické myšlenky a hesla, víru v ušlechtilost a sílu lásky a družnosti, v probuzenou národní energii. — Největší zůstává Hálkova tvorba tam, kde čerpá z důvěrné znalosti vesnice a z bohatého lyrického fondu básníkova. Především v povídkách, v nichž se snažil věrně zobrazit život lidí na venkově a zároveň vyjádřit, nakolik se shoduje nebo rozchází s představami o přirozeném životě, které si autor v duchu rousseauovských názorů utvářel. Zprvu kladl důraz na tragickou srážku mezi touhou po lásce a okolnostmi, které brání mladým lidem ve štěstí (*Muzikantská Liduška*), postupně rozšiřoval a podrobněji kreslil venkovský život (*Pod dutým stromem, Na statku a v chaloupce, Na vejminku, Pod pustým kopcem*). Hodnotu ušlechtilého lidského srdce odkrýval H. i v povídkách z městského prostředí, v nichž se zdarem usiloval o prohloubenou psychologickou charakteristiku a odstíněnou kresbu atmosféry (označoval je jako křídové kresby; zvl. *Poldík rumař*). Z básnického díla mají živý význam H. balady a romance, ukazující tragické i poetické stránky všedního vesnického života a jeho charakteristické postavy (*Pohádky z naší vesnice*), a zejména jeho lyrická sbírka *V přírodě*. Oslavovala harmonický, řád přírody, její věčnou jarní obnovu a mládí. Především jsou však tyto písňové laděné verše cenné bezprostředním lyrickým vyjádřením radosti a okouzlení životem, vyslovením lyrických dojmů vystihujících přírodu se smyslovou konkrétností, ve vířící barevnosti a proměnlivosti.

BIBLIOGRAFIE

Alfréd (B 1858), Večerní písně (Bb 1859), Mejrma a Husejn (B 1859), Carevič Alexej (D 1860, prem. 1862), Závist z Falkenstejna (D 1861, i prem.), Komediant (R 1861), Muzikant-

ská Liduška (P 1861), Král Rudolf (D 1862), Král Vukašin (D 1862, i prem.), Sergius Catalina (D 1863, i prem.), Goar (B 1864), Amnon a Tamar (D 1866, i prem.), Černý prapor (B 1867), Dědicové Bílé hory (B 1869), Tři povídky (1870), Náš dědeček, U panských dveří, Domáci učitel, Děvče z Tater (B 1871), V přírodě (Bb 1872–74), Pohádky z naší vesnice (Bb 1874), Jiné tři povídky (1874, Po dutým stromem, Polidk rumar, Na vejinku). H. sám vydal dva svazky svých Spisů (1862), první obsahoval verše (Balady, Alfréd, Večerní písně, Krásná Lejla, Carevič Alexej), druhý prózu (první vesnické povídky a pražské humoresky). Sebrané spisy vyšly několikrát, poprvé v l. 1879 až 1887 (11 sv., v usp. F. Schulze); Vybrané spisy v SNKLU v l. 1955–60 (6 sv.). — Korespondence V. Hálka (1963, usp. F. Bařha).

LITERATURA

V. Tichý: Básník V. H. (1944); A. Chaloupka: V. H. (1949); V. Dostál: H. sociální (1951) a v dosl. k Výboru lyriky (1950); D. Jeřábek: V. H. a jeho úloha ve vývoji čes. lit. kritiky 19. stol. (1959), Ve Sborníku F. Wollmanovi k sedmdesátinám (1958, o dramatech) a v předml. a dosl. k Vybraným spisům V. H. (1955 až 1960) a k výboru O umění (1954). K. Sabina v kn. O literatuře (1953); J. Durdík v Kritice (1874); J. Neruda v Literatuře I (1957) a II (1961); J. E. Kosina v Hovorech olympijských (1879); J. Barák v Přednáškách IV (1884); F. Schulz v dosl. k 11 sv. Spisů Hálkových (1887); J. Vlček v kn. Z dějin čes. literatury 3 (1960) a s A. Hartlem v úvodch k Sebraným spisům V. H. (1905–1920); F. V. Krejčí v předml. ke sb. V přírodě (1904); F. X. Šalda v ŠZP. (1934–35); J. Mukařovský v Kapitolách z čes. poetiky II (1948); B. Václavěk v kn. Lit. studie a podobizny (1962); V. Jirák v předml. k Veršům a prózám (1945) a v kn. Uprostřed století (1948); Z. Nejedlý v kn. Tyl—Hálek—Jirásek (1950); A. Grund v dosl. k Povídkám (1951); M. Pohorský v dosl. k Básním (1955) a ČLit 1956; J. Rybák v kn. Doba a umění (1961). L. Čech v Hlidce lit. 1892; J. S. Machar v Naší době 1894; O. Králík v Řádu 1940; M. Hýsek v LF 1942; J. Thon v SV 1949–50 a ve Slavii 1958; K. Polák v Literatuře ve škole 1955; J. Šližiński ve Slavii 1960 (o jeho stycích s Poláky). mp

František Hampl

6. 8. 1901 Týnec nad Labem

Syn inženýra týnecké strojírní bratří Pernerů. Studoval na reálce v Kutné Hoře, v Praze a v Pardubicích (maturita 1918), Vysokou školu obchodní absolvoval v Praze. Od r. 1924 vyučoval na obchodní akademii v Berouně, po r. 1945 na Československé akademii v Praze, krátkou dobu byl úředníkem ministerstva školství, od r. 1953 je docentem Vysoké školy eko-

nomické. R. 1943 byl pro ilegální činnost zatčen a do konce války vězněn v Bayreuthu. — Z různých zahraničních cest je nejvýznamnější cesta do Sovětského svazu r. 1935. Psal do Práva lidu, Ženských novin, Literárních novin, Zvonu, Pestrých květů, Nového večerníku, plzeňské Nové doby a podbrdského sborníku Drůza. Redigoval Berounský obzor (1926–27, 1929–37), uspořádal antologii Čas oponou trhnul (o r. 1848, 1948) a Žeň českého humoru (1949 a 1952).

V básnických prvotinách se Hampl vyznal z mladických bolestí a z lásky k rodnému kraji, využívaje přitom i lidových mytologických prvků. V povídkách a románech se pokusil zobrazit osudy lidí vášnivých a rozvrácených; vytvářel pro ně složité životní situace a nevyhýbal se ani motivům fantastickým. Zaměstnání otcovo přivedlo jej k románovému zpracování osudu českých stavitelů a podnikatelů Pernerů (*Pernerové*). Psal biografické studie a beletrizované životopisy spisovatelů, jejichž život byl nějak výjimečný (*Básníkův ztracený život*, o J. J. Langrovi); přestože se soustředil k jejich životu vnitřnímu, uváděl jejich osudy ve vztah k dobové situaci společenské. — Rozsáhlá je H. činnost ediční; vydává spisy českých spisovatelů s literárněhistorickými úvody (K. Legra, J. Jahodu, K. Šípka, Z. M. Kuděje aj.).

BIBLIOGRAFIE

Nesplněné touhy (B 1922), Poslední akt (P 1922), Labe (B 1923), Podzimní mlhy (B 1924), Prokletá studně (Pp 1926), Ledová nevěsta (P 1926), Nirvána (P 1926), Živá stopa (Pp 1929), Nedočkutečná (R 1930, 1947 s názvem Třetí setkání), Těžká noc (Pp 1931), Stěsti na křižovatce (R 1933), Hlas mrtvého (R 1934), Země, jež hořela (Rp 1935, s J. Vladykou), Rudá a černá (Pp 1936), Mezi berounskými branami (Pp 1937), Dvacetiletá (P 1938), Poznemenání (Pp 1940), Dvojí dobrodružství Karla Gabriela (P 1941), Růže tetínská (P 1941), Cervánky (Pp 1942), Pernerové (R 1945), Básníkův ztracený život (P 1946), Sluneční hodiny (Pp 1946), Josef Kajetán Tyl, buditelský účastník roku 1848 (1948), Ladislav Stroupežnický, český humorista a dramatik (1950), Z bouřného času (Pp 1955). jm

Dušan Hamšík

25. 9. 1930 *Tiencin*

Studoval na gymnasiu v Uherském Hradišti a Brně (maturita 1949). V l. 1949 až 1952 pracoval v redakci *Mladé fronty*, později, po vojenské prezenční službě, působil (v Praze) jako redaktor *Květu a Obrany lidu*; od r. 1960 je členem redakce *Československého vojáka*. Zároveň vystudoval na filosofické fakultě Karlovy university novinářství a češtinu (1959). — Publikoval v *Mladé frontě*, *Květech*, *Obraně lidu*, *Československém vojáku*, *Literárních novinách*, *Kulturní tvorbě*, *Plameni* aj.

Hamšíkova tvorba volí zajímavé a aktuální téma (jednou možnost mírového využití atomové energie, podruhé rekonstrukci atentátu na Heydricha) a usiluje o reportáž kischovského pojetí a stylu. Kischovou osobností a osobitostí i obecným přínosem jeho reportážského umění se zabývá H. jako spoluautor napůl odborné, napůl reportážní knížky.

BIBLIOGRAFIE

Začátek je v Jáchymově (Rpe 1960). O zuřivém reportéru E. E. Kischovi (1962, s A. Kusákem), Bomba pro Heydricha (1963, s J. Pražákem).
hh

František Hamza

6. 3. 1868 *Kletečná u Humpolce*

4. 6. 1930 *Praha*

Narodil se v mlynářské rodině proniknuté českobratrským duchem. Gymnasium studoval v Pelhřimově a v Havlíčkově Brodě (1887), lékařskou fakultu v Praze. Po promoci (1897) působil jako praktický lékař v Luži pod Košumberkem, kde založil léčebný ústav pro tuberkulózní děti. Od r. 1918 pracoval v ministerstvu zdravotnictví, odkud r. 1922 odešel do Brna organizovat stolici sociálního lékařství, na níž se stal profesorem; později byl v Brně přednostou sociálního lékařství. Beletrii publikoval především ve *Zvonu* (Črty ze Zálesí, 1904—07).

Již v drobných národopisných črtách (*Zálesí*) zral hrdina Hamzova románu *Šimon kouzelník*. V životním příběhu osvětleného

kněze a profesora německobrodského gymnasia, který společně s prostým lidem bojuje proti germanizačnímu tlaku světské i církevní hierarchie, podařilo se H. kronikářsky zachytit život celého kraje v době národního obrození. I zde je patrný autorův hluboký vztah k dětem, který je v podstatě základem i jeho činnosti odborné.

BIBLIOGRAFIE

Zálesí (Pp 1902). Šimon kouzelník (R 1920), Želivské romance (Pp 1926).

LITERATURA

F. M. Bartoš v *Knihách a zápasech* (1948); J. Holubář v *dosl. k Šimonu kouzelníkovi* (1957).
dh

Václav Hanka

10. 6. 1791 *Hoříněves*

12. 1. 1861 *Praha*

Syn hostinského, gymnasium (od r. 1804) studoval v Hradci Králové, filosofii v Praze (od r. 1809), kde poslouchal soukromé slavistické přednášky Dobrovského →. V l. 1813—14 studoval ve Vídni práva, pomáhal J. N. Hromádkovi v redakci C. k. Vídeňských novin a Prvotín pěkných umění, seznámil se se slovinským slavistou B. Kopitarem a jeho prostřednictvím poznal jihoslovanskou poezii. Po návratu z Vídně pokračoval v Praze v právnických studiích a věnoval se literatuře. R. 1817 vystoupil s nálezem tzv. Rukopisu královédvorského →. R. 1819 se stal úředníkem Českého muzea, r. 1821 správcem jeho knihovny a archivu, o jejichž obohacení se velmi zasloužil. Od r. 1848 přednášel na universitě staroslověnštinu a ruštinu. — Přispíval do *Prvotín pěkných umění*, *Puchmajerových* → almanachů, *Krameriových* → *Vlastenských novin*, *Časopisu Českého muzea*, *Čechoslava*, *Kroku*, *Jindy a nyní*, *Květu*, *Památek archeologických a Abhandlungen*.

Hanka byl především filolog. Navrhl a prosadil tzv. analogickou reformu českého pravopisu, sestavoval mluvnice českého jazyka, vydával (ne vždy dost kriticky a pečlivě) četné památky staročeského písemnictví. Později mu byly prokázány různé zásahy do staročeských rukopisů,

k nimž měl jako bibliotekář muzea přístup (glosy ve slovníku *Mater verborum*). Pěstoval horlivě písemné i osobní styky s významnými cizími slavisty (Kopitar, Bodjanskij, Srezněvskij aj.) a byl jedním z neaktivnějších prostředníků mezi českou obrozeneckou literaturou a ostatními slovanskými literaturami. Obracel svůj zájem zejména k Rusku, orientoval se však na jeho oficiální vědecké kruhy a rubem jeho rusofilství bylo v politickém smyslu carofilství, které souviselo s jeho celkovým názorovým a politickým konzervatismem, vyostřeným zvlášť na konci života. — R. 1814 uveřejnil H. výzvu ke sbírání národních písní (v Hromádkových Prvotínách). Stal se tak jedním z prvních širitelů romantického zájmu o lidovou píseň jakožto svéráznou oblast slovesného projevu, již je možno využít při vytváření národně osobité literatury. Tento vztah k folklóru se promítl i do jeho původní básnické tvorby: tradiční anakreontská poezie (ponejvíce milostná lyrika), již začínal, dostávala u něho poprvé v naší literatuře podobu ohlasu lidové poezie. Jeho písně, pro tento nový rys oblíbené, byly i zhudebňovány (Tomášek aj.). Úspěch měly i jeho leckdy dosti volně překlady jihoslovanské poezie. Nejvýrazněji se však projevil Hankovo básnické nadání v poezii *Rukopisu královédvorského a zelenohorského* →, jichž byl iniciátorem a hlavním autorem (vedle J. Lindy → a V. A. Svobody, 1791—1849). Při vzniku těchto falzifikátů uplatnily se jeho znalosti české a slovanské filologie a folklóru, ale i zvláštní rysy jeho povahy, které mu dovolily uskutečnit tak smělou fikci (jakož i jiné drobnější literární mystifikace).

BIBLIOGRAFIE

Dvanáctero písní (Bb 1815, 1816, 2 sv.; 1819 a častěji jako Písně), Pravopis český (1817), Mluvnice čili Soustava českého jazyka podle Dobrovského (1822), České historické zpěvy (1826), Mluvnice jazyka polského (1839), Počátky posvátného jazyka slovanského (1846), Ospravedlnění nejnovějších oprav českého pravopisu... (1847), Počátky ruského jazyka (1850), Polyglota Královédvorského rukopisu (1852). — Přeložil: Prostonárodní múza srbská do Čech převedená (1817), Ch. F. Rühls, Krátká historie Slovanských národů starých časů (1818), Gessnerovy Idyly (1819), Igor Svjatoslavič. Hrdinský zpěv o tažení proti Polovcům (1821), Krakoviaky aneb Písně národní polské (1835). — Vydal Starobylá skládání (6 dílů,

1817—23, nejvýznamnější památky 14. a 15. století), Jiřího Volného Veselé písně (1822), Husovu Dcerku (1825), Jiřího Střeje Zalmý (1827), Sběrka nejdávnějších slovníků latinsko-českých (1833), Všehrdovy Knihy devatery (1841), Dalimilova kronika česká v nejdávnější čtení navrácená (1849) aj. — H. korespondenci se slovanskými vědci vyd. V. A. Francev, Pisma k V. Gankě iz slavjanskich zemel' (1905). Korespondenci s Dobrovským A. J. Vrtátko v ČCM 1870.

LITERATURA

S. Souček: Dvě pozdní mystifikace H. (1924). J. E. Sojka v kn. Naši mužové (1953); J. Máchal v předml. k Písním (1918); F. Homolka v ČL 1911 (o písní Moravo, Moravo aj.); F. Rysánek v LF 1953 (o padělcích v rajhradském Martyrologiu Adově; s literaturou o H. účasti na RKZ). mř

Josef Hanuš

27. 6. 1862 Dolní Štěpanice u Jilemnice
19. 12. 1941 Brno

Gymnasium studoval v Jičíně (1874—79) a v Hradci Králové (1879—82), na pražské filosofické fakultě se věnoval zprvu klasické, později moderní filologii (čeština, němčina). Z universitních profesorů ho nejvíce ovlivnil Masaryk a Gebauer, z cizích literárních historiků a teoretiků především H. Taine a G. Brandes. Vedle literární historie studoval také filosofii. Od r. 1886 pracoval v redakci Ottova slovníku naučného, do něhož napsal řadu zásadních studií a literárních portrétů. Od r. 1888 byl profesorem na Českoslovanské obchodní akademii v Praze, r. 1892 získal doktorát disertací o Tainovi, r. 1903 se habilitoval spisem *Počátky novočeské romantiky*, r. 1910 se stal mimořádným a r. 1920 řádným profesorem české literatury na pražské universitě. R. 1921 přešel na universitu bratislavskou (vstupní přednáška o Dobrovském a Slovensku), jejímž rektorem byl v l. 1922—23 a kde působil až do r. 1932. Byl spoluautorem *Literatury české 19. stol.* a své studie otiskoval především v *Listech filologických*, *Časopise Českého muzea*, *Českém časopise historickém*, *Bratislavě*, *Zlaté Praze*, *Lumíru* aj. Hanušovi patří vedle Jakubce a Máchala významné místo v tzv. literární škole Vlčkově. Pracovní metodou pozitivista a zprvu přívrženec tainovské literární teorie, věno-

val největší pracovní úsilí literaturě českého národního obrození. Jako analytik se zvláštním sklonem k podrobnému studiu vývojových příčin literárního procesu osvědčil se nejlépe v práci *Národní muzeum a naše obrození*, v níž sice přecenil nekriticky význam tzv. české šlechty, ale zato snesl mnoho cenného a dosud neznámého materiálu. Ze snahy analyticky postihnout vývoj českého literárního obrození vznikla řada materiálově široce založených monografií o předních lit. zjevech (Němcová, Šafařík, Nebeský, Voigt, Pelcl, F. F. Procházka). Velkou vědeckou zásluhu si H. získal bojem proti uznání pravosti RKZ (*Český Macpherson*, LF 1900; *Další svědectví vynikající účasti J. Lindy ve složení RKZ*, LF 1901; *Padělký romantické družiny české*, Lit. 19. stol. I, 2. vyd. 1911, krit. edice RKZ 1911). Těmito pracemi pomáhal osvětlit otázku původců těchto padělků i jejich metod. S H. hodnocením některých lit. osobností, např. Hanky, Lindy, A. V. Svobody, J. J. Langra, J. P. Koubka lze počítat i v dnešní lit. historii jako s hodnocením vcelku ustáleným.

BIBLIOGRAFIE

B. Němcová v životě a spisech (1889), Pavel Josef Šafařík v životě i spisích (1895), Život a spisy V. B. Nebeského (1896), M. A. Voigt, český buditel a historik (1910), F. M. Pelcl, český historik a buditel (1914), F. F. Procházka, český buditel a literární historik (1915), Národní muzeum a naše obrození (2 sv., 1921, 1923), Ze slovenských knihoven (1925). — Práce otištěné ve sbornících a časopisech od r. 1922 zaznamenává A. Pražák ve své monografii o H.

LITERATURA

A. Pražák: J. H. a jeho zásluhy o čes. lit. hist. (1922). J. Peckař v ČCH 1922 (krit. rozbor díla Nár. muzeum a naše obrození). mh

Miroslav Hanuš

15. 5. 1907 Praha

Studoval na gymnasiu v Praze (1918 až 1926) a na Karlově universitě historii (1926—31); poslouchal též dějiny umění, egyptologii, filosofii a srovnávací náboženskou vědu. V l. 1933—37 učil na severní Moravě, od r. 1937 na gymnasiu v Chrudimi, kde působí dodnes. R. 1947

navštívil Norsko (studijní pobyt k Setkání na paku), r. 1957 Holandsko a 1959 Maďarsko (k práci na románech o J. A. Komenském). — Příspěvky v časopisech *Nový život*, *Literární noviny*, *Tvorba*, *Host do domu* aj.

Miroslav Hanuš významně přispěl k rozvoji českého psychologického románu. Už v prvních knihách nalezl svou osobitou problematiku, která je pro něho charakteristická dodnes: chce najít základy vzájemných lidských vztahů, vztahů ženy a muže, jedince a kolektivu, člověka a společnosti. Romány buduje na detailním psychologickém rozboru jednoho nebo dvou hlavních protagonistů, jimž ostatní epizodické postavy jen nahrávají. Zatímco umělecky nejzdařilejší jsou komorní psychologické pasáže, ztrácí H. hrdinové na poutavosti tam, kde autor ve snaze co nejúplněji vysledovat všechny momenty, které formovaly jejich psychiku, neponechává čtenáři prostor pro domýšlení; to se nejzřetelněji projevilo v jeho statickém dialogu. Několikrát použil jako kompozičního postupu detektivní motivace (*Petr a Kristýna*, *Dva příběhy o pomoci*, *Setkání na paku*), pomoci niž dosáhl určitého dějového napětí. Podobnou funkci v jeho racionálních psychologických analýzách plní i prvky fantastičnosti (*Příběh o pomoci*, *Legenda o Tomášovi*, *Já — spravedlnost*). První H. romány, z nichž je nejvýraznější *Méněcennost*, postihují především problémy individua v moderní společnosti. Své hrdiny představuje jako společensky, historicky a třídně determinované jedince, kteří usilovným vnitřním zápasem se snaží prorazit svou osudovou omezenost a vydobýt si osobní svobodu. S cílem najít podstatu lidské osobnosti zasazuje hrdiny do výjimečných situací, kdy jsou nuceni jednat na svou vlastní pěst (*Bílá cesta mužů*, ještě i *Setkání na paku*), aby se dopátral složitosti lidské psychiky. Později (*Petr a Kristýna*, *Legenda o Tomášovi*) poznává, že individuální svoboda není možná, aniž jsou splněny základní podmínky osvobození všech lidí. Přibližuje se socialismu, jenž mu představuje naplnění jeho ideálu svobody. Provedené principy své dosavadní tvorby uplatnil H. v monumentálně koncipovaném románu o životě a díle J. A.

Komenského (*Osud národa, Poutník v Amsterodamu*). Buduje ho na množství historického materiálu, avšak osou zůstává osobnost Komenského teologa a vědce, mnohostranného a rozporuplného člověka.

BIBLIOGRAFIE

Na trati je mlha (R 1940), Pavel a Gertruda (R 1941), Méněcennost (R 1942), Slyším tvou krásu (Pp 1942), Bílá cesta mužů (R 1943), Petr a Kristýna (R 1944), Příběh starého mládence (P 1944), O bláznivém knižeti (P pro děti, 1944), Příběh o pomoci (P 1945), Strach (P pro mládež, 1945), Já — spravedlnost (R 1946), Dva příběhy o pomoci (přepřevané novely Příběh starého mládence a Příběh o pomoci, 1947), Legenda o Tomášovi (R 1947), Býti zrnkem soli (R 1949), Sctkání na paku (R 1950), Ze světa zkamenělého slunce (Pp pro děti, 1954), Osud národa (R 1957), Poutník v Amsterodamu (R 1960), Jana (P 1963).

LITERATURA

V. Lišková v Posmrtném odtisku z prací (1945, K typologii románu psychologického). J. Pinčava v KM 1948 (č. 5/6). už

Pavel Hanuš

8. 6. 1928 Praha

Po absolvování měšťanské školy v Praze byl zaměstnancem Živnostenské banky. V l. 1945—50 pracoval v ústředí ÚV ČSM a spoluredigoval časopis Směna (tam první básně), v l. 1950—52 ve státním filmu, v l. 1952—55 v Ústředním domě lidové tvořivosti. Dnes žije v Praze jako spisovatel z povolání. — Je spoluautorem kreslených vtípů, tištěných v četných časopisech pod pseud. Hadák (Hanusš + Lidák), píše rovněž rozhlasové hry. Hanušova literární tvorba, žánrově i tematicky velmi různorodá, projevila se nejvýrazněji v dramatu, a to jak ve veseloherních obrazech odboje lidového hrdiny proti rakouské státní mašinérii i proti aparátu první republiky (*Hašek a tajný Vinca*), tak zejména ve společensky široce pojaté hře o střetnutí českých rudoarmejců s legionáři (*Zpěněný kůň*). Smysl pro humor, rafinované konstruovanou zápletku a dramatické rozuzlení uplatnil i v detektivním románu *Jupiter s pávem*.

BIBLIOGRAFIE

Jupiter s pávem (R 1957), Zpěněný kůň (D 1961, i prem.), Zelezným deštěm (P 1962, podle dramatu Zpěněný kůň), Případy pana Bábovky

(Pp pro děti, 1962). — Provedené hry: Nešel tudy mladý člověk? (pásmo scének, 1956), Hašek a tajný Vinca (1961).

LITERATURA

J. Cigánek v dosl. k dramatu Zpěněný kůň (1961). dm

Jiří Hanzelka

24. 12. 1920 Štramberk

Po vystudování obchodní akademie (1938) vstoupil H. na tehdejší Vysokou školu obchodní. V době uzavření vysokých škol za okupace byl nasazen jako zemědělský dělník. R. 1946 vysokoškolská studia dokončil. S inž. Miroslavem Zikmundem → vypracoval plán propagačně studijní cesty vozem Tatra, která se uskutečnila v l. 1947—50 a vedla Afrikou a Jižní Amerikou. Měla kladné výsledky kulturně politické a přispěla k seznámení československé veřejnosti s poměry v poválečné cizině i k propagaci naší vlasti v zahraničí. Z vytěženého materiálu se Z. zpracoval přes 1000 rozhlasových a časopiseckých reportáží (hl. pro Svět práce a Svět motorů), cestopisné knihy, krátké i celovečerní filmy. V l. 1959—64 podnikl s dalšími dvěma spolupracovníky cestu do Asie, Austrálie a Oceánie za organizační péče Čs. akademie věd. Publikují v nejrůznějším denním tisku, v časopisech populárně vědeckých i odborných.

Z cestopisných knih Hanzelky a Zikmunda je nejcněnější a neúspěšnější trísvalková *Afrika snů a skutečnosti*, pestrý a živý obraz tohoto světadílu v době, kdy se začínal proces osvobozování z koloniálních pout. Autoři přistoupili k práci důkladně vyzbrojení znalostmi zeměpisné, hospodářské, politické a národopisné situace. Dovedou poutavě přiblížit krajinu a lid a své vyprávění dokládají dobrým fotografickým materiálem. Vyličení poznatků jihoamerických ohrožuje však už rutina, prostudovaná fakta často utlačují bezprostřední zážitky, reportáží chybí jednotlivý tvar.

BIBLIOGRAFIE

Afrika snů a skutečnosti I—III (1952), Afrika ve fotografii (1952), S čs. vlajkou na Kilimandžáru (1954), Přemožení pouště (1954), Afrika kolem Tatry (1956), Tam za řekou je Argentina (1956), Přes Kordillery (1957), Velké vody

Iguazú (1957), Afrika snů a skutečnosti (výbor pro mládež, 1957), Za lovci lebek (1958), Mezi dvěma oceány (1959), Jižní Amerikou (1959), Obrácený půlměsíc (1961).

LITERATURA

J. Kinský v kn. Čeští cestovatelé II (1962). J. Strnad v HD 1954; L. Doležel v NR 1959 (Několik poznámek o stylu Afriky snů a skutečnosti). ju

Josef Hanzlík

19. 2. 1938 Neratovice

Studoval hospodářskou školu v Mariánských Lázních a Karlových Varech (maturita 1957) a v l. 1957–63 na filosofické fakultě Karlovy university psychologie. Od r. 1959 publikuje básně a překlady poezie (Vozněsenskij, Jevtušenko, američtí básníci) v Kultuře (tam první příspěvek), Literárních novinách, Plameni, Hostu do domu, Červeném květu, Mladé frontě aj.

Těžiště Hanzlíkovy tvorby je v lyrice. Ve světě rozkolísaných hodnot a konfliktů mladého člověka se společností nalézá pevné jistoty v prostých a základních lidských citech, ve vztahu k ženě a k dítěti; H. osobitá obrana práv života je v podstatě obranou hodnot, jež přináší dětství. Melodie dětství váže se kontrapunkticky na „apokalyptický hlas“ atomové hrozby nebo, v míře daleko větší, inferna války minulé. Z básnických jistot roste i H. obrana člověka a lidskosti proti netečnosti a vzájemné lhostejnosti. Těžištěm jeho poezie se stává zápas o větší prostor pro člověka, pro jeho citový život, proti zpředmětněným vztahům mezi lidmi.

BIBLIOGRAFIE

Lampa (Bb 1961), Bludný kámen (Bb 1962), Stříbrné oči (Bb 1963), Země za Paříží (Bb 1963).

LITERATURA

D. Karpatský v Plameni 1962 (č. 6 — Bludný i úhelný kámen srdce). dm

Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic

1564

21. 6. 1621 Praha

Pocházel ze staré šlechtické rodiny a dostalo se mu všestranného vzdělání. Nejvíce ho zajímal dějepis, zeměpis, hudba, výtvarné umění a politika. Už v mládí ve službách arciknížete Ferdinanda, pozdějšího císaře, hodně cestoval po Německu a Itálii. R. 1584 se vrátil do vlasti a spravoval zděděné statky. Účastnil se také tureckých válek. R. 1598 se vydal na pouť do Jeruzaléma, kterou po návratu literárně zpracoval. Později se stal komorníkem a císařským radou Rudolfa II. a byl také povýšen do panského stavu. Za povstání 1618–20 stál na straně odbojných stavů a byl po porážce povstání popraven.

Jeho vzdělání i mnohostranné nadání se odráží výrazně v cestopise zvaném *Cesta z Království českého do Benátek, odtud po moři do země Svaté, země judské a dále do Egypta* (1608), který také sám ilustroval. Kniha zachycuje nejen přímé H. zkušenosti z cesty, ale také jeho znalosti z bohaté četby dějepisné, národopisné a cestopisné, i zprávy obyvatelů cizích zemí; H. všude sice své prameny pečlivě cituje, nerozlišuje však mezi prameny spolehlivými a nespolehlivými. I když je k poznávané skutečnosti v podstatě kritický, přece jen podléhá různým pověrám, zvlášť pokud jde o poznatky přírodopisné. Často srovnává s domácí skutečností, aby jeho výklad byl názornější. Po stylistické stránce jsou v cestopise patrné stopy H. znalosti latiny, italštiny a němčiny. Vedle literárního působení byl H. i významným hudebníkem a skladatelem.

EDICE A LITERATURA

Cesta K. H., vyd. K. J. Erben (1854). Cesty do Svaté země, vyd. Josef Dostál (1948). — Z. Nejedlý; K. H. z Polžic 1621–1921 (1921) a v ČCM 1905–06. J. V. Prášek v ČCM 1893. zt

Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic

asi 1460

1510 *Hasištejn u Chomutova*

Největší z českých humanistických básníků píšících latinsky. Byl vychován utrakvisticky, za studií v Bologni se však vlivem italského humanistického prostředí stal katolíkem. Třebaže nebyl knězem, byl po návratu ze studií jmenován vyšehradským proboštem, působil v královské kanceláři Vladislava II. v Praze a později v Budíně. V l. 1490—91 procestoval středomořskou oblast, navštívil Palestinu, Egypt a zříceniny Kartága. Po marných pokusech dosáhnout biskupství olomouckého a později vřatislavského uzavřel se trvale na Hasištejně, odkud, obklopen shromažďovanými texty děl zejména antických klasiků, si dopisoval s humanistickými přáteli v zahraničí i doma.

Literární tvorba B. Hasištejnského je značně rozlehlá a mnohostranná. Je výhradně latinská, ale souvisí s domácí skutečností. Báseň, psaná většinou v hexametrech nebo v elegickém distichu, reagují na veřejné dění, jako např. nejrozsáhlejší z nich, výzva k panovníkům do boje proti Turkům (*Carmen heroicum ad Imperatorem et Christianos reges de bello Turcis inferendo*), a často bývají pesimistickým ohlasem společenských poměrů, jako *Zaloba k sv. Václavu na mravy Čechů* (*Ad sanctum Venceslaum satira, in qua mores procerum et popularium patriae suae reprehendit*) z r. 1489, věnovaná autorovu důvěrnému příteli a pozdějšímu odpůrci Všehrdovi →. Kromě rozsáhlejších skladeb tohoto druhu psal H. také drobné skladby epigramatické a lyriku, zvláště duchovní. Z prozaických prací zaujímají přední místo etické úvahy rezignujícího ladění *De miseria humana* (O lidské bídě, 1495) a *De avaritia* (O lakomství, 1499). Bohatá byla i korespondence H., v níž některé listy, např. Listu Petru z Rožmberka (1497), napsaný s rétorickou obratností, zrcadlí autorovo konzervativní vlastenectví a politické přesvědčení. Přes obdivovanou klasickou formu všech svých literárních projevů a přes zaujetí pro antiku se H. v podstatě nevymanil z myšlenkové

sféry středověku a zůstal daleko pozadu za některými svými domácími i zahraničními humanistickými současníky.

EDICE A LITERATURA

Spisy prozaické, vyd. B. Ryba (1933); Bohuslav Hasištejnii a Lobkovic Carmina selecta, vyd. O. Jiráni (1922); *Ad sanctum Venceslaum satira*, vyd. K. Hrdina v souboru *Bohemia Latina* (1931); *Listář B. H. z L.*, vyd. J. Truhlář (1893). Výbor z díla v čes. překl. vyd. K. Vinařický s názvem *Pána B. H. z L. věk a spisy vybrané* (1836; ve *Vinařického Sebraných spisech II*, 1875). — B. Ryba v LF 1931. ep

Jan Hasištejnský z Lobkovic

1450

21. 1. 1517

Príslušník vysoké šlechty, starší bratr humanistického básníka Bohuslava H. →; ač horlivý katolík, byl stoupencem krále Jiřího proti jeho domácím odpůrcům i proti uherskému králi Matyášovi. Ve službách krále Vladislava se účastnil diplomatických jednání v zahraničí (Lucembursko, Řím). — Obohatil českou cestopisnou literaturu spisem *Putování léta Páně 1493 k svatému hrobu vykonané, sepsaným až za 12 let po návratu z cest* (1505). Jako katolík si všímal zejména církevních památek a projevů náboženského života i zřízení; měl však zájem i o jevy mimo náboženskou oblast a jako šlechtice ho poutaly zvláštnosti životního prostředí a zvyků hlavně u vládnoucích vrstev cizích zemí, málo však skutečná historie poznávaných míst. Didaktickému zaměření cestopisu odpovídají popisy a výčty, které v prostém vyprávění převládají. Naučný cíl sledoval i H. spisek *Zpráva a naučení synu Jaroslavovi o tom, co činiti a čeho nechati* (1504) psaný prostou formou; promlouvá z něho autorova životní moudrost a hojně zkušenosti, rozumný názor v otázkách hospodářských, nabádání k šetrnosti a smysl pro spravedlnost.

EDICE A LITERATURA

Putování k sv. hrobu, vyd. F. Strojček (1902) a v novočeské úpravě F. Maleček (1907). — J. Doležal v *Pedagogických rozhladech* 1917 až 1918 (Dva spisy výchovné 16. věku). zt

Jaroslav Hašek

30. 4. 1883 Praha

3. 1. 1923 Lipnice

Narodil se v rodině středoškolského učitele. Po nuzném dětství vystudoval obchodní akademii (1899–1903). Úřednické postavení v bance Slávii brzy opustil (1903) a dal přednost volnému tuláckému a bohémскому životu. Na svých cestách prošel celou střední Evropou a dostal se až na Balkán. Po návratu do Prahy (1907) proslul gaminskými kousky. Literárně byl velmi plodný a zaplavoval nesčetnými satirami a humoreskami téměř všechny tehdejší deníky a humoristické a zábavné listy (Národní listy od r. 1901, Světozor, Veselá Praha aj.). Přechodně byl i žurnalistou v časopise Svět zvířat a živil se dokonce obchodem se psy. Za světové války narukoval k 91. pluku do Českých Budějovic. Jakmile se však pluk dostal na ruskou frontu, přeběhl H. na ruskou stranu (24. 9. 1915). Vstoupil do čsl. legií (1916) a stal se redaktorem legionářských listů (Čechoslovan). Když poznal zrádnou úlohu vedení čsl. legií v Rusku, vystoupil z řad českého vojska a vstoupil do Rudé armády (únor 1918). Byl nejprve spolupracovníkem listu čsl. sociálně demokratické levice v Moskvě, posléze náborovým komisařem pro vstup do Rudé armády v Samaře. V Moskvě vstoupil do bolševické strany (březen 1918) a zastával významné stranické a politické funkce v 5. sibiřské armádě. Byl tajemníkem internacionální sekce a později zástupcem náčelníka politického oddělení armády. R. 1920 se na výzvu Komunistické internacionály vrátil do vlasti. Porážka revolučního hnutí v ČSR mu přinesla hluboké rozčarování. Na radu starých bohémských přátel, zejména malíře J. Panušky, odjel v srpnu 1921 do Lipnice u Světlé nad Sázavou, aby dopsal své velkoryse započaté dílo Osudy dobrého vojáka Švejka. Román zůstal nedokončen uprostřed čtvrtého dílu. Po H. smrti jej dokončil K. Vaněk →, kdysi známý fejetonista z Rudého práva (Střepinky), který však na H. myšlenkovou a uměleckou koncepci nenavázal. Ve svých uměleckých počátcích, jimiž jsou

převážně povídky, črty a humoresky z tuláckých cest, vychází Hašek z představy přirozené krásy prostého, všedního života. Stejně jako u mladé anarchistické generace je tato představa výrazem vzpoury proti byrokratickému a policejnímu režimu a proti pokrytecké morálce měšťáctva. Mladý H. nehledá uskutečnění této představy v abstraktních ideálech svobody osobnosti, ale v konkrétním zobrazení člověka z lidu. Pohrdá dobovými literárními konvencemi a ironizuje i vlastní pokus o poezii „mladých směrů“ (*Májové výkřiky*, společně s L. Hájkem Domažlickým). Ve svých črtách a humoreskách, čerpajících náměty ze všech končin Evropy, objevuje nové rysy lidové povahy, které zůstaly ve starší vesnické próze opominuty, zejména prvky svěbytného odporu, vyvěrající z tradic lidového kolektivu a ze staletého zápasu s pány. Tyto rysy krystalizují v umělecky ce-listvém typu lidového chytráka, šibala, jehož živelný projev a činorodá aktivita je v komickém kontrastu s vládnoucí autoritou. Tento humorný lidový typ se stává předobrazem pozdějšího hrdiny H. a osou jeho díla. — V předválečném období se H. dostává do ostrého konfliktu s veřejným a politickým životem, jenž vrcholí v parodické mystifikaci, v založení Strany mírného pokroku v mezích zákona (1911). H. tehdejší postoj lze charakterizovat jako absolutní negaci dobových ideologických hodnot, politických směrů, ideálů a programů. Jeho satira je prochnuta hlubokou kritikou společnosti a poznáním absurdity „odlidštěných“ lidských vztahů. H. zaměřuje svou satiru nejen proti byrokratismu a polofeudálním jevům Rakouska, ale i proti prvkům moderní buržoazní politiky, zakrývající svou podstatu vyhlášenými iluzemi a frázemi. V duchu této složité mystifikační masky, která se stává součástí H. literárního výrazu (*Dějiny Strany mírného pokroku v mezích zákona*), dochází ke groteskní adaptaci lidového typu. Převahu nad absurditou poměrů získává autor bezudčným rozehráním prvků groteskní komiky. Ideové ostří svého satirického typu zaměřuje H., již v předtuše světové války, proti rakouskému vojenskému drilu a militarismu. Vzniká tak původní podoba dobrého vojáka

Švejka (1911). Své stěžejní dílo, *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*, zaměřuje H. proti poválečnému oficiálním vlasteneckému patosu a proti novým iluzím zahlazujícím třídní rozpory. Klade proto důraz na pravdivost, věrohodnost a přesnost obrazu války. Základem H. hodnocení válečného světa je humorné satirické srovnání šíleného chaosu a absurdity doby s živelným, ale optimistickým stanoviskem lidovým. Obrazem satirického kontrastu dvou světů je v románu vrcholný Haškův lidový typ, dobrý voják Švejk. Je to typ syntetický, vyjadřující jednak groteskně ironické zesměšnění absurdity, jednak humorně optimistický pól života. Proto se Švejk stává nejúčinnější součástí satirikova hodnocení skutečnosti. Švejk je výrazem historické situace, z níž se prostý člověk nemůže vymanit jinak než idiotskou nesmyslností a klaunskou maskou. Tato výzbroj dává Švejkovi možnost vnikat do nejsložitějších a nejzranitelnějších oblastí společenského soukoll, učí ho vidět, vyhocovat rozpory a nacházet východisko z každé, i té nejožehavější chvíle, a je zdrojem neobyčejné společenské aktivity tohoto typu. Švejk obsáhne celou škálu H. humoru, od povzneseného, sarkastického smíchu až po bezprostřední komiku a lidový humor. Švejk je lidovým humoristou a vypravěčem. V nesčíslných svých epizodách vyprávěných uprostřed nejhroznějších válečných událostí zpřítomňuje důvěrně viděný svět lidový, stává se mluvčím jeho síly a lidskosti. Švejkův epický klid a rozvlácnost je přirozeným protikladem zmatku a chaosu moderní civilizace. — Hašek zobrazil určité historické stadium lidového sebeuvědomění, které poskytuje možnosti nové aktualizace. V hodnotící síle své komiky a zvláště v klidné atmosféře Švejkových epizod postihl zdroje davové společenské aktivity, která se během rozvratných událostí uvolňuje. Proto je H. Švejk velkým přínosem světové románové literatury po první světové válce i průkopnickým dílem literatury socialistické.

BIBLIOGRAFIE

Májové výkřiky (Bh 1903, s L. H. Domažlickým). Dobrý voják Švejk a jiné podivné historky (1912) Trampoty pana Tenkrát (Pp 1912), Kalamajka (P 1913), Průvodčí cizinců

a jiné satiry z cest i z domova (1913), Můj obchod se psy a jiné humoresky (1915), Dobrý voják Švejk v zajetí (P 1917, Kyjev), Dva tucty povídek (1920), Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války (R. díl 1 1921, 2 a 3 1922, 4 1923; doposal K. Vaněk, zřilim.), Peříček Nový a jiné povídky (1921); Tři muži se žralokem a jiné poučné historky (1921); Dobrý voják Švejk před válkou a jiné podivné historky (Pp 1922); Mírová konference a jiné humoresky (Pp 1922). Po Haškově smrti vycházely často výběry z jeho díla, hlavně po r. 1945. Poprvé vyšly Dějiny Strany mírného pokroku v mezích zákona (1962). Sebrané spisy u A. Synka v I. 1924—29 (16 sv.), od r. 1955 v SNKL a Čs. spisovateli (dosud 7 sv.). — Bibliografie: R. Pytlík — M. Laiske, Bibliografie J. H. (1960).

LITERATURA

Z. Ančík: O životě J. H. (1953); J. Křížek: J. H. v revolučním Rusku (1957); L. Kopelev: J. G. i jeho Bravýj soidat Švejk (Moskva 1958); M. Jankovič: Umělecká pravdivost Haškova Švejka (1960) a ve sborníku O čes. satíře (1959); R. Pvtlík: I. H. (1962) a ve sborníku O čes. satíře (1959); I. Olbracht v kn. O umění a společnosti (1958); J. Fučík ve Statích o literatuře (1949); K. Kosík ve sborníku Souvlosti prózy (1963, H. a Kaifka), F. Daneš v NR 1954 (o jazyku a slohu Osudů dobrého vojáka Švejka); J. Opelík v ČLit. 1954 (o Fučíkově přístupu ke Švejkovi). — Ostatní literatura v kn. R. Pytlíka a M. Laiska Bibliografie J. H. (1960). rp

Lenka Hašková

23. 2. 1923 Příbram

V Příbrami vychodila obchodní školu, pak byla zaměstnána jako úřednice. Od r. 1946 je redaktorkou Rudého práva, v němž uveřejňuje reportáže o životě v ČSSR. Roku 1958 absolvovala filosofickou fakultu Karlovy university (obor novinářství).

První reportážní knížky L. Haškové se skládají ze zpravodajských záběrů, bezprostředně zaměřených k propagaci nových výrobních metod a nových forem kolektivní výchovy a práce. V dalších reportážích se už větší měrou uplatňují beletristické prvky a spolu s nimi i snaha o hlubší a všestrannější pohled na hrdiny socialistického budování. V novele *Obžalovaný* se vnější děj, průběh soudního procesu, prolíná s monologicky vyjádřeným vnitřním dramatem obžalovaného dělnického ředitele, který od zatřpklého pocitu křivdy dochází k pochopení svých chyb. — H. také spolupracuje s rozhlasem (pohádka O statečném pokrývači, hry Zvony se

vrátily, Bodláči, Tisková oprava aj.) a s televizí.

BIBLIOGRAFIE

Boj o tuny oceli (Rpe 1950), Chlapci a děvčata dílen (Rpe 1950), Druhá směna našich dolů (Rpe 1950, se Z. Šulcem), Tvůrci ocelových trubek (Rpe 1951), V oceli šestí na světě (Rpe 1951, se St. Oborským a J. Zákem), Lidé z velké stavby (Rpe 1953), Silné pokolení (P 1952), Obžalovaný (P 1960), Vltavská kaskáda (Rpe 1961), Sbohem, stará řekol (obrázková reportáž, 1963), Ropa teče přes hranice (Rpe 1963).

kh

Jiřina Hauková

27. 1. 1919 Přerov

Otec Karel Hauke (nar. 1889) byl redaktorem deníků Obzor a Haná. Po absolvování reálného gymnasia v Přerově (1938) studovala na filosofické fakultě v Brně (angličtinu a češtinu); když byly 1939 zavřeny vysoké školy, byla zaměstnána v redakci deníku Obzor v Přerově (1939–42; současně byla dopisovatelkou Lidových novin) a na ministerstvu lidové osvěty (od r. 1943). Po osvobození byla redaktorkou nejprve v publikačním a potom v americkém oddělení zahraniční sekce ministerstva informací. Od r. 1950 pracuje jako samostatná spisovatelka a překladatelka. — Debutovala r. 1934 v deníku Obzor (pseud. Jola), dále publikovala ve Studentském časopise, Snaze, po válce v časopisech Kvart, Listy, Mladé archy, Plamen aj. Redigovala knihovnu Blíženci (1946).

Hauková vyšla ze Skupiny 42, která vznikla za války a chtěla vyjádřit životní pocit současného člověka, zvláště městského, především obrazem jeho všedního dne. Vedle generačních souvislostí jsou ve verších H. patrné vlivy J. Wolkra → (vztah k věcem) a F. Halase → (slovní výraz, pocit tíhy života). H. usiluje o poezii nepatetickou, zachycující vnitřní problémy a krize člověka, vzbuzované tlakem doby (zvláště války), vztahy milostnými i zamyšlením nad tokem života. Vyjadřuje, často prostřednictvím přírodního symbolu, marnou snahu člověka vzepít se osudu a to, jak nalézá a opět ztrácí cestu ze samoty. — Významné jsou autorčiny překlady z angličtiny, zvl. básní T. S.

Eliota (Pustá země, 1947, s J. Chalupec-kým), E. Dickinsonové (Jediný ohař, 1949), D. Thomase (Zvláště když říjnový vítr, 1958), J. Keatse (Když mraky září, 1961), W. C. Williamse, prózy E. A. Poea, H. Melvilla aj., i poezie černošské.

BIBLIOGRAFIE

Prísluní (Bb 1943), Cizí pokoj (Bb 1946), Oheň ve sněhu (Bb 1958).

LITERATURA

A. M. Píša v Kytici 1947 (Verše a poezie — o Cizím pokoji).

pp

Jiří Haussmann

30. 10. 1898 Praha

7. 1. 1923 Praha

Narodil se v zámožné rodině presidenta vrchního soudu, pozdějšího ministra spravedlnosti v Čs. republice. Po studiih gymnasiijních (vliv Jana Voborníka) a právnických (doktorát 1920) praktikoval u okresního soudu v Praze na Malé Straně. Věnoval se přípravě k vědecké dráze národohospodáře (studoval také marxistickou ekonomii) a práci beletristické. První epigram otiskl r. 1917 v Národu, jehož redaktor O. Fischer se mu stal rádcem a přítelem. Přispíval později do časopisů Šibeničky, Nebojsa, Kopřivy, Smích republiky, Lidové noviny, Červen aj., často pod pseudonymy Georges, Georges Jeger, Dalmanites. Za vojenské služby, kterou prodělal ještě jako gymnasista v Praze, Čes. Budějovicích a Kostelci, onemocněl španělskou chřipkou a od té doby bylo jeho zdraví oslabeno. Od června 1922 se marně léčil v sanatoriu v Görbersdorfu.

Haussmann byl předním marxisticky orientovaným satirikem wolkrovské generace, ač se nestýkal s jejími příslušníky a stál stranou jejich literárních bojů. Ve verších, psaných za války (1915–18), útočil proti rakouské monarchii (některé z těchto veršů tvoří podstatnou část jeho básnické prvotiny). Po získání národní samostatnosti opouštěl H. postupně národní stanovisko a zaměřil se k odhalování rozporů v novém státě. Doba převratu mu

dala podklad pro vytvoření několika nadčasových typů názorové bezpáteřnosti a prospěchářství maskovaného vlasteneckými frázemi. Posmrtně vydaná *Občanská válka* dokládá H. přerod od postoje sociálně etického k socialisticky politickému. Opustil úsilí typizační a útočil nyní často osobně proti předním představitelům politické pravice (Kramářovi a Rašínovi, Macharovi a Dykovi), zesměšňoval poválečný šovinismus, protisovětský postoj měšťáckých stran a devótnost před západními mocnostmi. Námět jedné ze svých satiricko-humoristických *Divokých povídek* rozpracoval v „nepravidelný román“ *Velkovýroba ctnosti*, založený, podobně jako Továrna na absolutno K. Čapka, na fantastické myšlence o vynálezu umravňujícím lidi, který se v rukou velkokapitalistů stane zdrojem nenávisti a války. To však je jen volná osnova, na níž H. v nejrůznějších stylistických a v jistém smyslu i v žánrových rovinách sarkasticky zesměšňuje buržoazní společnost v jejích nejrozmanitějších projevech: od detektivky a společenských románek až po politickou demagogii, vrcholící v šovinistickém militarismu. H. intelektuálně pronikavá a náročná satira navázala na havlíkovskou tradici satiry politické. Zároveň však měl až hravě zaujetí pro humornou stránku věci, jak se to projevilo hlavně v jeho povídkách a literárních parodiích, ale také ve vtipném využívání rýmu. Ačkoliv brzy opustil počáteční nadstraničné stanovisko, zůstal pro něho charakteristický ironický odstup, který mu dovoľoval zlehčovat i sebe sama a který i jeho nejostřejší útoky zbavuje těžkopádnosti a úzce straníci omezenosti. Věkem a politickým přesvědčením představitel poválečné literární generace, byl H. duchovním založením, především svým neúprosně střízlivým skepticismem, bližší generaci předválečné. V používání lidových obrátů a vulgárních výrazů, stejně jako v celkovém postoji, v němž se za chladným intelektem a ironií skrývá hluboké mravní rozčarování, je H. pokračovatelem Gellnerových →; ve slovní bravuře a břitkosti i v protiluzivním zaměření měl učitele ve svých politických odpůrcích, Macharovi → a Dykovi →.

BIBLIOGRAFIE

Zpěvy hanlivé (Bb 1919), Divoké povídky (1922), Velkovýroba ctnosti (Nepravidelný román, 1922), Občanská válka (Bb 1923). — Básně (souborné vydání O. Fischera, 1934), Zpěvy hanlivé, Občanská válka (1950), Divoké verše a prózy (výbor, 1963, usp. B. Svozil).

LITERATURA

O. Fischer v předml. k Básním (1934); F. X. Šalda v ŠZp 1933—34 (Několik myšlenek na téma básník a politika); J. Čutka ve sborníku O české satifi (1959); O. Sus v kn. *Metamorfózy smíchu a vzteku* (1963); B. Svozil v předml. k *Divokým veršům a prózám* (1963). J. Mašek v *Rozpr. Aventura 1928—29*; J. R. Pick v *NZ 1954.* pb

Jiří Havel

27. 7. 1924 *Pěnčín u Jablonce n. N.*

Pochází z početné sklářské rodiny. Roku 1938 opustil s rodiči pohraničí, učil se (1938—42) kožešníkem ve Voticích, v l. 1943—45 pracoval jako dělník v továrně na letecké motory v Jinonicích. Po válce byl krátkou dobu účetním a obchodním zástupcem sklářské firmy, pak tajemníkem OV ČSM v Jablonci a dopisovatelem a redaktorem Jablonecké pravdy, kde tiskl první básně. Soustavněji začal přispívat do Lidových novin a Obrany lidu v době vojenské přeženčí služby v l. 1947—49. Pak byl rok vedoucím domova mládeže v České Třebové, od r. 1950, kdy se účastnil sbírkou *Cestou vzhůru* soutěže Pracující do literatury, byl zaměstnán ve Svazu čs. spisovatelů v oddělení začínajících autorů. R. 1952 pracoval na stavbě mládeže v Kunčicích (*Město veliké slávy*), od r. 1953 je vedoucím redaktorem časopisu Pionýr. Zde publikuje i verše a prózu, stejně jako v denních listech, literárních periodikách a ostatních dětských časopisech.

Havlovy jasné a konkrétní verše jsou poznamenány prožitkem proletářského dětství, okupace a vlastní dělnické práce, zní z nich láska k rodné zemi a souzvuk s budovatelským úsilím lidu. Nebezpečí určité myšlenkové a formální jednotvárnosti čelí rozšiřováním tematiky, především o oblast intimní lyriky, věnované vztahu k ženě a dítěti. Ve sbírce *Šestý den jara*, komponované na úryvky deníku mladé komunistky Marie Kudeř-

kové, popravené nacisty, snaží se o větší diferencovanost svého pohledu na svět a o odpověď na otázku po smyslu jednotlivcova života a jeho místa ve světě. — V posledních letech píše soustavně verše pro děti.

BIBLIOGRAFIE

Stavíme nový svět (pásmo, 1949). Cestou vzhůru (Bb 1950). Z lásky k životu (Bb 1951). Víno domova (Bb 1954). Město velké slávy (Rpe 1955), Slunovrat (Bb 1960). Šestý den jara (Bb 1963), Co nosí kosi (Bb pro děti, 1963). *sj*

Václav Havel

5. 10. 1936 Praha

Vyučil se chemickým laborantem, na večerním gymnasiu maturoval r. 1954. Studoval na ekonomické fakultě pražské techniky (1955–57), po návratu z vojenské služby byl zaměstnán různými pomocnými pracemi v Divadle ABC a od r. 1960 v Divadle Na zábradlí, kde je nyní dramaturgem. Pracoval též v Městských divadlech pražských jako asistent režiséra A. Radoka. R. 1956 začal publikovat v Květnu (články o poezii); divadelně teoretickými a kritickými studiemi přispívá soustavně do časopisu Divadlo. Dosavadní Havlovy dramatické pokusy jsou spjaty s programem a scénickou praxí Divadla Na zábradlí. Jeho první samostatná hra, satirická groteska *Zahradní slavnost*, vyniká nad jiné pokusy toho druhu z počátku šedesátých let důsledností umělecké metody i pronikavostí kritického pohledu na skutečnost. Formálních postupů divadla absurdity využívá k demonstaci fráze, nesmyslných, znelidšťujících, protispolečenských mechanismů ve vztazích soukromých i veřejných, k jejich hyperbolickému ozvláštňení a k odhalení jejich zdroje v životním názoru dnešního maloměstského filistrovství.

BIBLIOGRAFIE

Provedené hry: Autostop (1961, s I. Vyskočillem), Nejlepší rocky paní Hermanové (1962, s M. Mauckem), Zahradní slavnost (1963).

LITERATURA

E. Uhlířová v Divadelních novinách 1963 (České antidrama). *jop*

Bohumil Havlasa

1. 10. 1852 Bavorov u Vodňan

25. 11. 1877 Alexandropol na Kavkaze

Gymnasium studoval v Českých Budějovicích, Jindřichově Hradci a v Táboře. R. 1870 však studia zanechal a stal se kočovným hercem, začal znovu studovat, tentokrát na obchodní škole, stal se úředníkem, r. 1875 za srbsko-turecké války válečným zpravodajem Národních listů na bojišti v Hercegovině. Pak žil střídavě v Praze a v cizině (Paříž, Švýcarsko, Německo) a r. 1877 se přihlásil jako dobrovolník do ruské armády proti Turkům. Za válečného tažení podlehl tyfově nákaze. — Po debutu ve Světozoru (1873) přispíval prózami do Lumíru, Národních listů, Brousku aj.

Založením romantik, volil Havlasa i za své literární hrdiny romantické postavy nespokojenců, kteří pro své ideály obětovali život. Historické romány, koncipované bez znalosti historického materiálu, zakládal jen na poutavosti dobrodružných příběhů a dějovém napětí. Do sentimentalitu zabíhá jeho nejčtenější román *Tiché vody*, příběh nešťastného milostného vzplanutí ženatého jihočeského zámeckého lékaře k mladé šlechtičně jeptišce.

BIBLIOGRAFIE

V družině dobrodruha krále (R 1875). Kněz Jan (R 1875). Tiché vody (R 1876). — Posmrtně: Péři (R 1901). Drak (R 1911). Spisy za redakce F. Kovárny v l. 1927–28 v Ústředním legionákiadatelství (10 sv.). Výbor z korespondence, vzpomínek na Havlasu a z jeho zpráv z ciziny uspořádal M. Novotný pod názvem Nižgorodský dragón Boh. Havlasa (1941).

LITERATURA

J. Veselý: O životě a díle B. H. (1927, s dosavadní literaturou). F. Pátek v ČMF 1928 (o Tichých vodách). *dh*

Jan Havlasa

(vl. jménem Jan Klecanda)

22. 12. 1883 Teplice v Čechách

Syn publicisty a spisovatele Jana Klecandy (1855–1920). Gymnasium a filosofickou fakultu Karlovy university vystudoval v Praze. Záhy začal cestovat. R. 1902 navštívil Itálii a po r. 1904,

kdy odjel do USA, byl neustále na cestách. Poznal Kalifornii a Texas, v letech 1910—11 žil na Tahiti, 1913 v Japonsku, Číně a Indii. R. 1914 se vrátil do Čech a zúčastnil se politického života jako novinář, r. 1916 byl vězněn za knihu Vztah osadní politiky k světové válce. V l. 1917 až 1918 byl členem Národního výboru, r. 1919 byl členem mírové delegace v Paříži, v l. 1920—24 vyslancem v Brazílii, r. 1929 podnikl znovu, jako člen opiové komise Společnosti národů, cestu do asijských zemí. Po návratu (1930) se usadil na několik let v Paříži, poté byl vyslancem v několika jihoamerických republikách (naposledy, do r. 1947, v Chile). Dnes žije na odpočinku v Kalifornii (USA) a píše paměti s názvem Útržkovy kalendář. — Psal i do cizojazyčných listů, časopisů a magazínů, hlavně anglických a amerických, nejen články politické a odborné, ale i (v l. 1907—13) básně.

Zážitky z cest ukládal Jan Havlasa do náladových obrázků a fejetonů; některé z nich, zvláště z počátků H. literární dráhy, jsou šťastnou oslavou přírodních krás, některé však svou popisností zůstaly mnohdy na úrovni pouhého průvodce. V konvenčních, někdy až triviálních románech a povídkách zasazoval do exotického prostředí, které bylo pro českou literaturu novinkou, vymyšlené příběhy přeplněné erotikou a okultistickými záhadami.

BIBLIOGRAFIE

Horské stíny (Pp 1901). Mezi životem a smrtí (Pp 1902). Tatranské povídky (1902). Mimo lásku i nenávisť (Pp 1903). Pod skalnatými štíty (Pp 1904). Případy skoro neobyčejné (Pp 1904). Povídky z Tater (1905). Jak sny umírají (Pp 1905). později s názvem Ale sny umírají). Lidé na horách (Pp 1906). V kraji věčného jara (Pp 1909). První tatranské povídky (1910). Poslední tatranské povídky (1910). Pět kalifornských povídek (1910). Vzdálení příbuzní (Pp 1911). Italské novely (1912). Stopy, jež nikam nevedou (Pp 1912). Vztah osadní politiky k světové válce (1914 zabaveno. 2. vyd. 1918). Cesta kolem světa (cestopis, 1915). Světla dalekých přístavů (Pp 1915). Půlnocní vítr (Pp 1916). Děti neklidu (R 1916). Listy ze San Franciska (Ff 1916). Dům v džungli (P 1916). Silené lásky (Pp 1917). Z hor a salašů (Pp 1917). Jižní perspektivy (Ff 1918). Okna do mlhy (R 1918). Zahrada splněné touhy (Pp 1918). Japonská pohádka o dvou dědících (1919). Hlasý tonoucíh (Pp 1918). České kolonie zámořské (polit. spis, 1919). Ti, kteří se nevracejí (Pp 1919). Souostroví krásy (R 1919),

Krajiny v oblacích (Pp 1920). Politické bilance české Ameriky (1920). Píseň korálových útěstů (Pp 1922). Zkrocený Západ (Ff 1922). Touha a dálky (Pp 1922). Pobřeží tanečnic (R 1923). Rozluka ctkve od státu v Brazílii (1923). Japonským vnitrozemím (Ff 1924). V brazilských horách (Ff 1925). Dech tropů (Pp 1925). Cesta bohů (Ff 1926). Malajské léto (Ff 1926). Ze všech nejkrásnější (Pp 1926). Podivní milenci (Pp 1928). Vliv zeměpisných činitelů na vývoj brazilského národa (1927). Kouzlo laguny (Ff 1928). Propast rozkoše (R 1929). Kvetoucí nopály (Ff 1929). Sběratel ztracených iluzí (R 1929). První hřích (D 1929). Japonský podzim (Ff 1930). Milující nenávisť (R 1931). Bloudění duší (Pp 1931). Babí léto (Pp 1931). Roztříštěná duha (Pp 1932). Země pagod (cestopis, 1932). Třináctý tygr (R 1932). Japonské jaro. Zlomky života (Ff 1932). Sedm jedovatých (R 1933). Past na slunce (R 1933). Přízraky a zázraky (Pp 1934). Začarovaný kruh (R 1934). Hledání neznámých veličin (R 1934). Královské dobrodružství (R 1935). Věčná zřídla (R 1935). Loď zamílovaných (R 1935). Ticho mezi hvězdami (R 1937). Schody do podvědomí (Pp 1939). Pohádka lesní samoty (R 1941). Zády ke zdi (Pp 1947) aj. Sebrané spisy v Ústředním učitelském nakladatelství v l. 1918—35 (30 sv.).

LITERATURA

J. Šimánek: 50 let J. H. (1933).

dh

Jaroslav Havlíček

3. 2. 1896 Jilemnice

7. 4. 1943 Praha

Pocházel z učitelské rodiny; vystudoval gymnasium a reálku v Jičíně (1913) a kurs při obchodní akademii v Chrudimi (1914). Po první světové válce, v níž narukoval na ruskou frontu, absolvoval odbor obchodních věd při vysoké škole technické v Praze (1919) a stal se úředníkem devizového oddělení Živnobanky, vyčerpáván rozporem mezi každodenní úřednickou prací a literární tvorbou, již se nemohl nikdy věnovat tak, jak toužil. Začal publikovat ve dvacátých letech; debutoval s pomocí Antala Staška → verši ve Zvonu (1924), později tiskl povídky v Cestě, Severu a východu a zejména v Lumíru. Některé povídky otiskl H. ve sbornících Milostný kruh (1941), Dvanáct pouť větem (1941) a Kamenný orchestr (1944).

Poměrně pozdním spisovatelským debutem Jaroslava Havlíčka — ponecháme-li stranou jeho začátečnické verše — byly na přelomu dvacátých a třicátých let povídky (posmrtně vydány s názvem *Neopatrně*

panny); už v těchto příbězích dívek hnaných vznícenou smyslností do tragických konfliktů s reálným životem se projevoval H. velký a podivuhodně vyzrálý vypravěčský talent suverénním ovládnutím děje, vyváženou stavbou příběhu, schopností vycítit tragiku životních situací, smyslem pro konkrétnost sociálního prostředí i citlivou analýzu lidského nitra. Všechny tyto rysy byly rozvedeny v dalším H. vývoji, zejména v románech poznamenaných dědictvím romantizujícího naturalismu K. M. Čapka Choda. V české literatuře třicátých let vystupuje H. jako analytik lidských povah, pokřivených nezdravým, tíživým prostředím maloměstských rodin a zmitajících se touhou po úniku. Naturalistické tendence, které se v jeho raných prózách projevovaly zejména důvěrnou znalostí a sugestivní evokací atmosféry podhorského maloměsta a analýzou zvláštností vnitřního světa jeho obyvatel, převedl H. do vyšší roviny moderní psychologické prózy. V jediném dokončeném dílu zamýšlené trilogie (*Vyprahlé touhy*, přepracováno jako *Petrolejové lampy*) spojuje balzacovskou šíři realisticky věcného obrazu společenského života a vzájemných lidských vztahů obyvatel rostoucího maloměsta od sedmdesátých let minulého století s nezapomenutelným portrétem a tragicky groteskním osudem ústřední hrdinky. H. usiloval vyslovit holou pravdu o nitru člověka a podrhnout přitom obecné rysy lidskosti, které si jeho postavy uchovávají i ve své malosti a omezenosti. Veden tímto záměrem líčil pak navenek všední, ale ve skutečnosti otřesné maloměstské tragédie svých často nepatrných či směšných hrdinů. Podstata maloměstské mentality a morálky vyplývá přitom u H. zevnitř, obnažena hlubokou analýzou nitra hlavních postav (*Ta třetí*). H. dílo, uzrávající v nepříznivých podmínkách osobních a na okraji soudobého literárního dění, se dnes jeví jako jedno z umělecky nejpůsobivějších řešení české meziválečné psychologické prózy. Dospělo od sugestivního líčení rozvratů hynoucích rodin, podávaných pod vlivem problematiky realistických rodových cyklů (*Neviditelný*), k básnický jasněmu vidění lidských osudů, v románu *Helimadoe* připomínajícímu svět postav

VI. Vančury, a k neobyčejně účinnému, epicky čistému a baladicky zkratkovitému stylu poslední H. práce, novely o smutku odchodů ze života *Synáček*, poznamenané tušením blížící se smrti.

BIBLIOGRAFIE

Knihožrout (P 1929), Smrt bibliomanova (P 1931), Vyprahlé touhy (R 1935; přeprac. 1944 pod názvem Petrolejové lampy), Neviditelný (R 1937), Ta třetí (R 1939), Helimadoe (R 1940), Neopatrné panny (Pp 1941), Synáček (P 1942), Zánik městečka Olšiny (Pp 1944), Smaragdový příboj (Pp 1946), Vzdoropohádky (Pp 1954). Dílo Jaroslava Havlíčka v Čs. spisovatelů v l. 1956–62 (dosud 5 sv.).

LITERATURA

K. Sezima v kn. Mláží (1936); K. Polák v dosloveh k rom. Neviditelný (1946), Smaragdový příboj (1946), Ta třetí (1947), Helimadoe (1956), Petrolejové lampy (1957); J. Rumler v dosloveh k rom. Neviditelný (1958), Ta třetí (1959), Helimadoe (1963); V. Justl v dosl. k Synáčkovi (1959). M. Šimečka v Slovenských pohľadech 1958 (K tradícii čes. mod. románu). //

Karel Havlíček

31. 10. 1821 Borová

29. 7. 1856 Praha

Pocházel z rodiny drobného kupce, která se r. 1833 přestěhovala do Německého (Havlíčкова) Brodu. Tam v l. 1832–38 vystudoval gymnasium, vedené tenkrát v poměrně svobodomyšlném duchu osvícenských tradic, v l. 1838–40 filosofii v Praze, kde se četbou Kollára →, Šafaříka →, Čelakovského → aj. národně a slovansky uvědomil. Chtěl se stát knězem, aby mohl buditelcky působit mezi lidem. Po ročním pobytu v pražském semináři (1840–41) však odtud odešel jako odpůrce katolické církve, zklamán a rozhořčen protinárodní výchovou kněžstva. V následujícím roce se v Praze horlivým soukromým studiem slovanských jazyků literatur a dějin připravoval na literární dráhu. O prázdninách 1842 podnikl krátkou cestu do Haliče a na Slovensko. V té době se pokusil vyslovit, zřejmě i pod dojmem reminiscencí na polské povstání z r. 1830, své citově vroucí vlastenectví, touhu po osvobození národa a vzdornou nenávist k jeho nepřátelům v několika revolučně romanticky laděných básních (*Zdvihni se, zdvihni!* aj.). Na jeho další

vývoj měl rozhodující vliv pobyt v Moskvě (1843–44, jako vychovatel v rodině prof. Ševyрева, jednoho z předních slavjanofilů). Zde pokračoval plánovitě ve slavistických studiích a seznamoval se dychtivě s ruským životem a kulturou. Narážel však na příkré rozpory mezi idealizujícími představami o Rusku, jak si je přinesl z domova, a mezi skutečnými poměry v carské říši (cestou do Moskvy pobyl asi dva měsíce ve Lvově a poznal i život na Ukrajině). V důsledku této zkušenosti se z blouznivě horujícího nadšence proměnil v střizlivého pozorovatele a soudce tehdejšího Ruska. Zároveň podrobil kritice Kollárovu → myšlenku o slovanské vzájemnosti i celou ideologii národního hnutí, v níž nyní rozpoznával řadu přežitků a iluzivních prvků. Po návratu z Moskvy žil H. rok v Německém Brodě (vedle soukromého studia věnoval se tu českému ochotnickému divadlu), na podzim r. 1845 přišel do Prahy. V literárních kruzích na sebe upozornil odmítavou kritikou Tylova → Posledního Čecha a ostrou polemikou, která z ní vzešla. Žádal v ní (stejně jako později v *Kapitole o kritice*) po literatuře pravdivost, obsahovou původnost, národní specifičnost a vysokou uměleckou úroveň, čímž dal české literární kritice teoretické základy. Poněvadž spojoval otázky literatury s širší problematikou národního života, v němž odmítal sentimentální a frásovité vlastenectví a požadoval konkrétní práci pro národ, měly jeho stati význam i pro celkovou orientaci národního hnutí aktivnějším a političtějším směrem. Od 1. 1. 1846 se stal H. redaktorem Pražských novin a jejich přílohy Česká včela. Po březnových událostech r. 1848 se redakce vzdal a založil Národní noviny (5. 4. 1848–18. 1. 1850), které se staly orgánem české liberální buržoazie. Krátce vycházela jejich satirická příloha Šotek (7. 1. 1849 až 22. 4. 1849), kterou z větší části vyplňoval vlastními příspěvky. V r. 1848 vystupoval H. jako jeden z hlavních představitelů liberální politiky, byl členem Národního výboru, zúčastnil se Slovanského sjezdu, byl poslancem říšského sněmu (do prosince 1848). Po zákazu Národních novin vydával v Kutné Hoře politic-

ký týdeník Slovan (8. 5. 1850–14. 8. 1851). Po svatodušních bouřích r. 1848 byl nakrátko zatčen a také později byl pro svou žurnalistickou činnost vládou perzekvován, zejména v období Slovana (konfiskace časopisu, policejní prohlídky a dozor, soudní stíhání atd.). Dvakrát stál před porotou (v Praze 13. 4. 1849, kdy se sám hájil, v Kutné Hoře 12. 11. 1851), byl však osvobozen. 16. 12. 1851 byl v Německém Brodě, kde žil po skončení veřejného působení se svou ženou Julií a dcerou Zdeňkou, zatčen, odvezen do tyrolské obce Brixenu a internován až do r. 1855. Zabýval se tam básnickou tvorbou, překlady a studiem lidových písní, snášel však těžce odtržení od domova, stejně jako po návratu veřejné poměry za bachovské reakce. Pobyt v Brixenu mu podkopal i zdraví a zavinil předčasnou smrt. — Přispíval do Květů (zde r. 1843 první próza *Obrazů z Rus*. První zkouška z českoslovanského jazyka v Moskvě), do Časopisu Českého muzea a do časopisů, které redigoval. Často psal pod pseud. Havel Borovský. — Překládal z ruštiny (Gogola, mj. Mrtvé duše ve fejetonu Národních novin 1849), polštiny (Mickiewicze), francouzštiny (Voltaire), němčiny (Börna). Havlíček je zakladatelem českého politického tisku. Stal se jím už jako redaktor Pražských novin, kdy z tohoto vládního listu dovedl vzdor cenzuře vytvořit noviny, v nichž se obrazlě rozvíjejt se národní život a jehož prostřednictvím se uskutečňovala politická výchova čtenářů hlavně z řad měšťanstva, řemeslnictva a rolnictva v liberálním duchu. Příznačný byl po této stránce např. článek *Slovan a Čech*, v němž H. polemicky proti Kollárovi → formuloval nové, reálnější pojetí slovanské vzájemnosti, založené na spolupráci hlavně rakouských Slovanů, a kde tedy poprvé naznačil austroslavistickou myšlenku. Skrytý politický význam měla i agitační akce za vybudování české průmyslové školy, soustavné sledování zahraničních událostí aj. Mluvčím liberálních vrstev české společnosti zůstal H. i v r. 1848: stavěl se proti vídeňské a maďarské revoluci, byl odpůrcem politiky radikálních demokratů, kladl důraz na požadavky státoprávní a národnostní,

obhajoval austroslavismus, zformulovaný Palackým → v ucelenou koncepci. Avšak již koncem roku 1848 a zejména po rozehnutí sněmu v r. 1849 zaměřil Národní noviny proti vládě a začal odhalovat její snahy o obnovení absolutismu (porotou byl souzen pro článek *Výklad oktrojované ústavy*). Opoziční zaměření jeho žurnalistické činnosti vyvrcholilo pak ve Slovanu, který byl tehdy už takřka jediným svobodným projevem českého národního hnutí. Vystupoval v něm ještě bojovněji, a to nejen proti vládě, nýbrž v polemicky a satiricky vyhocených statích i proti církevní hierarchii (*Epištoly kutnohorské*), vládnímu tisku a reakčním silám všeho druhu. Svě politické názory z r. 1848 revidoval v demokratičtějším smyslu: připouštěl nyní např. za určitých okolností právo potlačeného národa sáhnout i k revoluci (čl. *Revoluce*), kladl úsilí o dosažení demokratických svobod do stejné roviny jako zápas národnostní, pochopil nutnost spojení všech národů Rakouska v boji proti absolutismu; zaujal tolerantní stanovisko k otázce emancipace slovenského národa, všiml si i sociálních rozporů na vesnici atd. Tím vším se rozcházel s oficiálními liberálními kruhy; odvahou, s níž čelil perzekuci, i ryzostí a pevností charakteru, kterou projevil v zápase s vládou, získal důvěru a lásku nejširších, skutečně lidových vrstev národa. — Literární tvorbu zahájil H. bažickými *Obrazy z Rus* (v l. 1843–46 v Květech, České včele, Časopisu Českého muzea), které v soudobé české próze vynikaly uměním realistické charakteristiky lidí a jejich prostředí, demokratickou ideovou náplní, satiricky zaostřeným pohledem. Mladý autor v nich zachytil některé osobité stránky ruského života, vyjádřil odpor k carskému despotismu a k nevolnictví, ale též obdiv k ruskému národu a lidu a víru v jeho budoucnost. Svůj nejvlastnější tvůrčí výraz našel však v básnické satíře, k níž ho přivedl v Rusku probuzený kritický pohled na skutečnost. V Moskvě napsal na devadesát epigramů, jimiž útočil na katolickou církev, byrokracii, šlechtu, feudální stát vůbec a rakouskou monarchii i carské Rusko zvláště, v nichž s trpkým sarkasmem připomínal útlak národa a stíhal posmě-

chem různé nedostatky národního života, zvláště na poli kulturním a literárním. Jeho epigramy, navazující v některém směru na Čelakovského → a J. J. Langra →, vyznačovaly se britkostí, myšlenkovou smelostí a tematickou šíří dotud v obrozenské satíře nebývalou a představovaly nový typ poezie, v níž se odráželo zpolitictění národního hnutí ve čtyřicátých letech (otřistěny byly jen některé v České včele a v Šotku). Pracovaly s prostředky lidové poezie (písně, přísloví) a jejich satirický účín byl zvyšován i lapidárností výrazu, výstižností pojmenování a využitím jazykové komiky. V l. 1848–51 nabyla H. básnická satira výrazně politického rázu v aktuálních a ve své době velmi populárních popěvcích, které měly podobu parafráze národních písní (Šuselka nám píše, Šotkovy písně, Fiala aj.). Posměšně komentovaly soudobé veřejné dění a zejména byly obranou potlačených demokratických sil po revoluci. Vycházely nejprve v Šotku, po jeho zastavení se šířily ústně i v opisech. Mistrovství satiry dosáhl H. v básních vzniklých v Brixenu: v *Tyrolských elegiích* (poprvé v *Obrazech života* 1861), kde vylíčil své zatčení a deportaci, v *Králi Lávrovi*, adaptujícím irskou pohádku s midasovským motivem krále s oslna ušima, a ve *Křtu svatého Vladimíra*, který je travestii legendárního příběhu z ruských dějin. V těchto skladbách rozdílného charakteru, ale společného uměleckého zámeru zobecnil politickou zkušenost národa po nezdařené revoluci 1848, vyjádřil své demokratické a ateistické názory, odkryl podstatu a spojení feudálního státu a církve a vytvořil satirické obrazy bachovského Rakouska i katolické hierarchie. V širokém rozpětí komiky jazykové i situační, za pomoci sarkasmu, burleskních prvků, grotesky, nadsázky a karikatury, ironie, parodie i hravého humoru zesměšnil světské a církevní vládcy, jejich instituce a služebníky, byrokracii, policii, soudní aparát, kněžstvo, za jejichž „otcovskou“ péčí o blaho poddaných a „duchovními zájmy“ odhalil vykořisťování lidu, zájmy mocenské a hmotné. Vytvořil tak klasická díla politické novodobé naší satiry, lidová nejen svou blízkostí mluvené řeči a národní poezii (v metricce,

kompozici, básnických obrazech, užití určitých ustálených motivů atd.), nýbrž i základním věcným postojem k světu a demaskujícím pohledem na skutečnost. Právě v satíře dokázal uskutečnit originálním způsobem svůj vlastní i obecněji dobový estetický ideál osobitě národní literatury, bohaté aktuálním obsahem a zároveň široce srozumitelné. Zkonkrétnění a zrealnění poezie, jehož ve svých satirách dosáhl, bylo pro české básnictví přínosem, na něž pak navázala především tvorba Nerudova →.

BIBLIOGRAFIE

Epistolý kutnohorské (polit. úvahy, 1851), Duch Národních novin (vybrané články, 1851). — Z překladů: N. V. Gogol: Nos (1845), Plášť (1847). Pověst o tom kterak se rozhnevali pan Matěj s panem Matoušem (1846). Starosvětská šlechta (1845), Voltaire. Některé pověsti (1851). Posmrtné: Křest svatého Vladimíra (1876); z překladů: Lecroy, Komandant na outěku (D 1866, pseud. Havel Borovský); J. Venedey, Vůdce Irčanů Daniel O'Connell (1879). — Sebrané spisy K. H. začal vydávat V. Zelený ve Svatořboru (1870; zde poprvé Tyrolské elegie a Král Lávrá). Spisy K. H. vydal s průvodní studií L. Quis v l. 1906–08 (3 sv.). Politické spisy uspořádal Zd. Tobolka v l. 1900–03 (5 sv.). Básně vydal v úplnosti v Knize veršů M. Novotný (1934, 1938, 1953), J. Bělič vydal kriticky Básnické dílo (1951, s doslovem) a Obrazy z Rus (1953, s doslovem) a s J. Skalíčkou H. literárně-kritické projevy v kn. O literatuře (1955, s doslovem). H. přečetl o verši české lidové poezie otiškl s obsírnou studií B. Indra (1939). Překlad Mrtvých duší vyd. V. Rezníček (1894). — L. Quis vyd. Korespondenci Karla Havlíčka (1903), M. Novotný Havlíčkovy synovské listy ze studií (1941), K. Nový Korespondenci K. H. s Fanny Weidenhöffrovou (1939), V. V. Zelený Rodinné listy brixenské (1888), B. Novák Brixenské listy K. H. bratru Františkovi (1957). Výbory z H. rukopisů, díla a korespondence obsahují sborníky dokumentů Památník Karla Havlíčka (1921) a Život s pochodní v ruce (1940, uspoř. M. Novotný) a K. H. B. (1956, uspoř. B. Novák a J. Zantovský). — Bibliografie: K. Nosovský, K. H. B. (1932, s literaturou).

LITERATURA

K. Tůma: K. H. B. (1885); T. G. Masaryk: K. H. (1896); E. Chalupný: H. (1908, 1929); H. Omelčenko: Dějiny textu básně Křest sv. Vladimíra (1933); B. Stanislav (= S. Budín); K. H. B. (1954); Památník K. H. B. (1921); Národ o H. (1936, uspoř. A. Hajný); J. Bělič: K. H. B. a Slovanstvo (1947); F. Vodička: Havlíčkův boj veršem a satirou (1952); V. Procházka: K. H. B. (1961); J. Horák v Národopisném věstníku českoslov. (1923, O studiích lidových písní ukrajinských); F. X. Salda v ŠZáp 1933 až 1934 (Několik myšlenek na téma básník a politika); K. Krejčí v dosl. k Cestě na Rus (1947); J. Hrabák v kn. Studie o čes.

verši (1959); J. Táborská ve sborníku Čtvero setkání s rus. realismem (1958); K. Sgallová-Hofbauerová ve sborníku O čes. satíře (1959). V. Zelený v Osvětě 1872 a 1873 (životopis); J. Jakubec v Obzoru lit. a uměleckém 1900 a 1901 a v Národopis. sborníku československém 1901; A. Novák v NR 1935 (o novinářské próze); M. Repková v ČLit 1956 (o počátcích H. satiry) a 1962 (o epigramech), s K. Homolovou ve Sborníku Národního muzea C 1956 (o přípravách k lit. kritice); M. Formánek ve Filosof. časopisu 1962 (o jeho vztahu k filosofii). — Další literatura v bibliografii K. Nosovského (1932). mf

Bohuslav Havránek

30. 1. 1893 Praha

Syn středoškolského profesora, původem z Valašska, vystudoval v Praze gymnásium (1912) i filosofickou fakultu (doktorát 1917), kde svůj studijní obor češtinu a latinu pojímal velmi široce a studoval i slavistiku a indoeuropeistiku; byl žákem především J. Zubatého, F. Pastřnka, O. Hujera a J. Polívky. V l. 1917 až 1929 vyučoval na pražských gymnasiích, ale od r. 1917 pracoval zároveň v Kanceláři Slovníku jazyka českého. R. 1926 se stal spoluzakladatelem Pražského lingvistického kroužku. Habilitoval se na Karlově universitě r. 1928 prací *Genera verbi ve slovanských jazycích*, rok nato se stal mimořádným a r. 1934 řádným profesorem slovanské filologie na universitě v Brně. R. 1945 přešel na universitu Karlovu, r. 1952 byl jmenován akademikem a zároveň ředitelem Ústavu pro jazyk český ČSAV; v l. 1953–60 byl rektorem Vysoké školy ruského jazyka a literatury. Vědecké práce a množství kritik, recenzí, polemik, nekrologů a jubilejních článků publikoval v časopisech Naše řeč, Listy filologické, Slavia, Časopis pro moderní filologii, Naše věda, Slovo a slovesnost, Slovanský přehled, Byzantinoslavica, ale i v Rudém právu, Tvorbě, Lidových a Literárních novinách aj., v Ročence Slovanského ústavu a v mnoha českých i cizojazyčných vědeckých sbornících. Četná hesla napsal pro Ottův slovník naučný nové doby. Rozsáhla je H. činnost redakční v časopisech Naše věda (1923–28), Slovo a slovesnost (od r. 1935), Byzantinoslavica (od r. 1939), Slovanský přehled (od r. 1939),

Slavia (od r. 1947), Naše řeč (od roku 1949); v redakčních radách Spisů Boženy Němcové, Národní knihovny, Památek staré literatury české, Výboru z české literatury; ve sbornících periodických i neperiodických (např. Spisovná čeština a jazyková kultura, 1932, Co daly naše země Evropě a lidstvu, 1939 a 1940, Čtení o jazyce a poezii, 1942), v pracích bibliografických (Bibliografie čs. prací lingvistických a filologických, 1931 až 1935), slovníkových (Příruční slovník jazyka českého, Slovník spisovného jazyka českého, Slovník rusko-český).

Havráněk patří mezi přední tvůrce moderní české lingvistiky a je hlavním představitelem české marxistické jazykovědy. Oblast jeho studijních zájmů a vědecké práce je velmi rozsáhlá, neboť zasahuje do všech disciplín lingvistiky, ale je to především bohemistika, které se od svých vědeckých začátků soustředěně věnuje. Je jedním ze zakladatelů funkční lingvistiky a ve dvacátých letech byl jedním z představitelů tzv. pražské lingvistické školy, která znamenala významnou etapu v moderní lingvistice i v měřítku světovém. Účastnil se polemického vystoupení této školy proti brusičské praxi jazykové výchovného časopisu Naše řeč, které odstranilo normativní námitky proti spisovatelům píšícím jazykem živým, mluveným, nemezovaným historickými hledisky, jazykem, který odpovídá jejich uměleckému záměru (srov. předmluvu I. Olbrachta ke kn. O zlých samotářích, vyd. 1939, a jeho polemické články s Naši řečí). Tato škola důsledným uplatněním funkčního a strukturního hlediska měla také silný vliv na českou literární estetiku v třicátých letech a spoluutvářela základy moderního studia jazyka a stylu uměleckých děl. Důležitou roli přitom sehrály H. teoretické práce o stylovém rozvrstvení jazyka. Základním spísem *Vývoj spisovného jazyka českého* sleduje H. růst češtiny od nejstarších časů do současnosti v souvislosti s její společenskou funkcí i v souvislosti s kulturním vývojem národa, hodnotí cizí vlivy na češtinu i její pronikání za hranice našeho území, charakterizuje jazyk jednotlivých historických období nejen po stránce mluvnické a lexikální, nýbrž i stylové, a teoretické závěry

dokumentuje vybranými texty. Stejně základní je jeho syntetický přehled českých, moravských i slovenských nářečí. Mnoho studií věnuje otázkám jazykové kultury a otázkám spisovné normy a kodifikace češtiny, provázaje činnost teoretickou vždy činností praktickou (účast na slovnících a mluvnících spisovné češtiny, na Pravidlech českého pravopisu). Práce o jazyce Al. Jiráka (O dobovém zabarvení jazyka u Jiráka ve sborníku Alois Jirásek, 1921), B. Němcové (Lidový poklad jazyka B. Němcové, Slovo a slovesnost, 1941) a především i metodologicky důležitá studie Jazyk Máchův (sborník Torzo a tajemství Máchova díla, 1938), v níž podal synchronní analýzu jazyka obrozenecké doby, vytvářejí přesný obraz jazykové základny velkých literárních děl minulosti a zjišťují, jak se tato díla ve své jazykové osobitosti podílela na rozvoji celonárodního jazyka. Do blízkosti literární vědy a historie přivádí H. i bohatá účast na pracích edičních. Účastní se na vytváření zásad pro vydávání starých i novočeských literárních památek (edice Dalimilovy kroniky, účast na Výboru z české literatury a Spisech B. Němcové) i řešení otázek textologických. — H. práce slavistické se týkají ruštiny (účast na slovnících a zejména při řešení složitých otázek uměleckého překladu), společného východiska slovanských jazyků, praslověnštiny, staroslověnštiny, vývoje jednotlivých jazyků slovanských a jejich nářečí. Všechny H. práce vyznačuje metodická promyšlenost a jasnost, kritičnost a přesná dokumentovanost.

BIBLIOGRAFIE

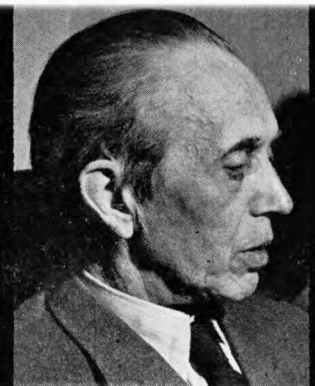
Genera verbi ve slovanských jazycích (1928, 1937, 2 sv.). Vývoj spisovného jazyka českého (1936), O básnickém jazyce (1947, spolu s J. Mukařovským a F. Vodičkou), Studie o spisovném jazyce (1963; zde shrnutí i práce o otázkách literárního jazyka a jeho tvůrčů). — Bibliografie K. Horálka a Z. Tyla v Studiih a pracích lingvistických (1954).

LITERATURA

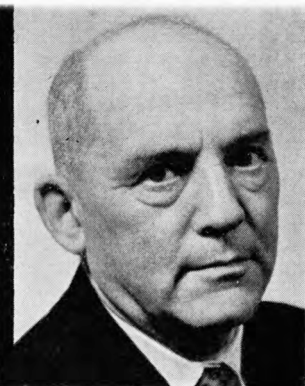
Příspěvky K. Horálka, J. Mukařovského a Q. Hodury ve sborníku Studie a práce lingvistické I (1954); Sborník Slavica Pragensia IV (1962). K. Hausenblas v SaS 1963. 7h

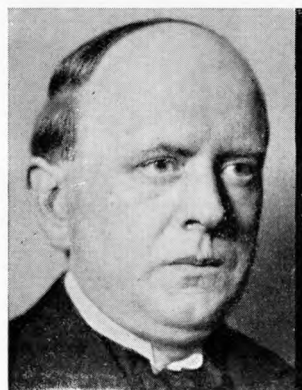
Jarmila Glazarová

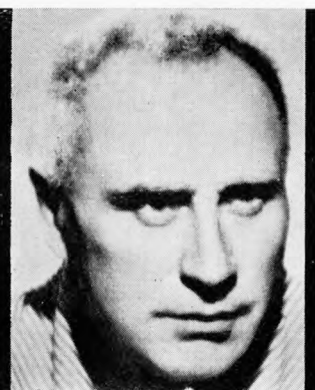
Bedřich Golombek

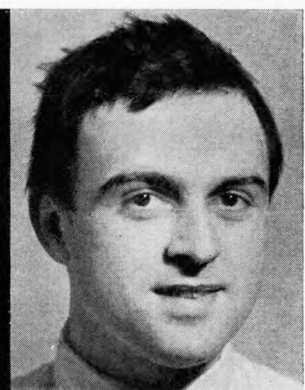
František Gottlieb

František Götz

Achille Gregor

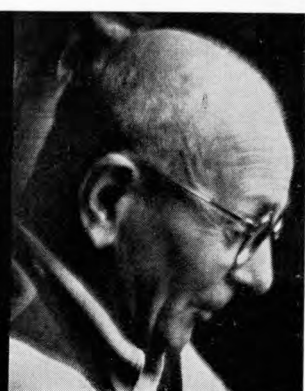
Jiří Gruša

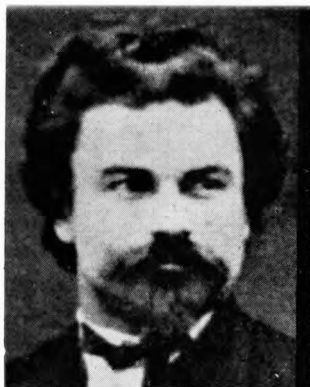
Jiří Hájek

František Halas

František Halas st.

Vítězslav Hálek

Dušan Hamšík

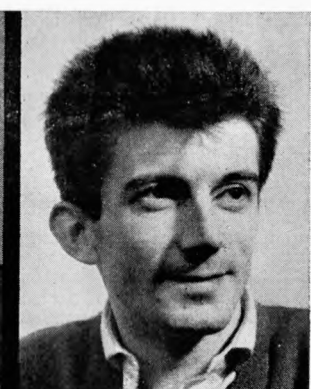
Miroslav Hanuš

Pavel Hanuš

Jiří Hanzelka

Josef Hanzlík

Jaroslav Hašek

Lenka Hašková

Jiřina Hauková

Servác Bonifác Heller

12. 5. 1845 Vlašim

2. 9. 1922 lázně Kissingen, Německo

Narodil se v učitelské rodině, práva a filosofii, zakončenou doktorátem, studoval v Praze. V l. 1866–67 byl vychovatelem v Moskvě. Později se stal žurnalistou a jako zpravodaj Národních listů navštívil několikrát Rusko a Balkán, roku 1877 byl válečným zpravodajem na ruskotureckém bojišti. V redakci Národních listů působil v l. 1870–1916, redigoval Lumír (1873–76 s Ot. Hostinským, Sv. Čechem, J. Gollem) a Květy (1879–99 se Sv. Čechem). Dále přispíval hlavně do Světového a Osvěty. Vydal Výbor z politických řečí a úvah Karla Sladkovského (1899). Žurnalistické povolání a zážitky z cest ovlivnily celou Hellerovu literární tvorbu, ať jsou to povídky, ať pozdější práce románové (*Román na bojišti*, *Román cestujícího člověka*). Žurnalistická touha po výjimečných motivech projevila se zejména v exotičnosti románů z vysoké ruské společnosti (*Král stepi*, *Pan markýz*, *Salomonida*) i z prostředí české buržoazie (*V ovzduší kláštera*). Strídá se v nich konvenční obraz prostředí s romantickými přírodními scenériemi a napínavým dějem, který obvykle rozvíří krásné a bezohledné dobrodružky. Tím všim vycházel vstříc vkusu měšťáckého čtenářstva. Mnohem větší význam má žurnalistika a s ní spojená drobná próza, tematicky velmi bohatá a žánrově rozmanitá i různorodá (fejetony, cestopisné obrázky, črty ze společnosti, národopisné obrázky, reportáže, kritiky), pro svůj realistický postřeh a živý jazyk. Pro poznání kulturního a politického ovzduší doby jsou důležité jeho práce memoárové, psané ze stanoviska bývalého mladočeského řečníka a politika.

BIBLIOGRAFIE

Pohled na Moskvu (cest. črta, 1868), Život na Rusi (P 1868), Národové Jižní Afriky (monografie, 1869), Král stepi (R 1882), Bouře života (R 1886), Salomonida (R 1888), Román na bojišti (1890), Román na moři (1892), Na červeném dvoře (R 1892), Pan markýz (R 1893), Román cestujícího člověka (1893), V ovzduší kláštera (R 1894), Nástrahy (P 1895), Hermína (P 1895), V jižním kraji (P 1895), Válka z roku 1866 v Čechách (P 1895), Marie Šťastná (R 1897), Na horách (R 1897), Za vlády Prusů

(R 1897). Firma Stocký a spol. (R 1899), Dr. Julius Grégr. jeho doba a působení (život. črta, 1898), Z minulé doby našeho života národního, kulturního a politického (paměti, 1916–23, 5 sv.), Z pražské kroniky minulého století (R 1916), Jubileum velké doby (vzpomínky, 1918) aj. — Sebrané spisy v l. 1919 až 1923 (8 sv.).

LITERATURA

A. Veselý v kn. Neblednouc podobizny (1946) a v dosl. k Panu markýzi (1948). M. Hýsek v Čes. revui 1919–20. *dh*

Milan Hendrych

18. 1. 1929 Praha

V Praze po maturitě na reálném gymnasiu (1949) studoval na FAMU režii (1949–50), potom pracoval jako traťový a stavební dělník, telefonista, konstruktér a technik. Od r. 1956 je režisérem a scenáristou filmového studia ministerstva dopravy. — Črty a povídky publikuje v Mladé frontě (zde poprvé 1958), Literárních novinách, Plameni, Hostu do domu aj.

V Hendrychově prvotině, již poskytly dějový rámeč rybářské výpravy do přírody, projevila se autorova citlivost pro psychologii postav i jeho vyhraněný životní postoj. Autorův „zelený svět“, zdánlivě odlehlý a tichý, je plný dramatických zápasů o člověka; novou družnost zde hledají ti, jejichž dosavadní pouta s lidmi převala nemoc nebo duševní krize. V povídce *Favorit* naopak nevyčlelitelný egocentrismus a touha po kariéře způsobují morální pád hrdiny.

BIBLIOGRAFIE

Zelený svět (Pp 1962), Favorit (P 1963). *dm*

Jan Herben

7. 5. 1857 Brumovice u Hodonína

24. 12. 1936 Praha

Jeho otec byl postupně zemědělským dělníkem, dozorcem (drábem) a hajným. H. studoval na Slovanském gymnasiu v Brně (1870–78). Proti vůli rodiny, která z něho chtěla mít kněze, šel studovat do Prahy historii a češtinu (1878 až 1883, doktorát 1886). Po krátkém působení v redakci Národních listů (1885

až 1886) začal v prosinci 1886 vydávat „list věnovaný časovým otázkám“ Čas; dal jej plně k dispozici T. G. Masarykovi, jehož byl přítelem a obdivovatelem (napsal o něm později řadu knih), a realistické straně. Krátce vydával literární a kulturní týdeník Novina (1915 až 1916), po jehož zastavení se stal 1917 členem redakce Národních listů a později Lidových novin (1925—27). R. 1918 byl členem Národního výboru a Revolučního národního shromáždění a potom senátorem za stranu národně demokratickou, avšak r. 1925 se s ní rozešel a vstoupil do Národní strany práce, po jejím rozpuštění do strany čs. socialistů. — Debutoval prózou i verši r. 1875 v Besedě (Vymazalově) pod pseud. Jan Vávra. Redigoval časopisy Čas (1886—1915) a jeho beletristickou přílohu (vycházela od 1896, od 1901 pod názvem Besedy Času; zde poprvé vystoupil Petr Bezruč →), Novina (1915—16), Praha (časopis Jubilejní výstavy 1891); spoluredigoval almanachy Zora III (1885), sborník T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám (1910), redigoval Knihovničku Času (1900—15). Přispíval též do časopisů Koleda, Obzor, Moravská orlice, Časopis Matice moravské, Květy, Světozor, Národní listy, Zlatá Praha, Ruch, Osvěta, Naše doba, Lidové noviny, Národní práce aj., do almanachů Zora a Nitra. Užíval řady pseudonymů a šifer (Svatopluk Vojmír, Jan Kalina, Jan Svoboda, Jan Litera, J. K., -li- aj.), mnoho novinářských článků publikoval bez podpisu. Po celý život se Herben věnoval především žurnalistice. Jeho Čas měl téměř celá tři desetiletí značný vliv na český politický a kulturní, zvláště literární život a vykonal mnoho také pro sblížení se Slováky. H. byl řízný polemik, který ostře napadal zbytky feudalismu, politiku české nacionalistické buržoazie, plané vlastenčení, klerikalismus, korupci v politickém životě, podvody a pověry; tomuto boji sledujícímu reformu buržoazní společnosti sloužila i řada historických a politických brožur a knih (proti legendě svatojanské, o husitství, obrození aj.). Svůj myšlenkový a literární vývoj, boje o pravost Rukopisů, o realistický program v českém životě, svou činnost za války aj.

zevrubně a barvitě vypsal v *Knize vzpomínek*. Jako literární kritik vyšel z hnutí Mladé Moravy a také on vyznával její konzervativní stanovisko, které se projevovalo hlavně v jeho poměru k dílu Vrchlického. V umění byl H. zastáncem realismu, vycházejícího z národní tradice a velkých realistů ruských. Za součást svého novinářství pokládal i vlastní práci beletristickou, která zároveň vyrůstala i ze silného zájmu národopisného (vlivem H. učitele na gymnasiu Fr. Bartoše →) a pod vlivem ruských spisovatelů, zvláště Turgeněva. V drobných prózách (*Moravské obrázky*, *Slovácké děti*, *Na dědině*) snažil se seznámit Čechy s rázovitostí moravského, především slováckého lidu; od vnějšího líčení pronikal k jeho psychologii, od mozaiky se propracovával ke kompozičně sevřenému obrázku. Ve stěžejním díle, románové kronice stoletého vývoje slovácké vesnice *Do třetího a čtvrtého pokolení*, vypsal historii několika vesnic na Hodonínsku, aby „svým krajanům vysvětlil, jak rostli za poroby do r. 1848, jak se dočkali osvobození, stavše se z poddaných svobodnými občany, a jak potom v dalších letech užívali a neužívali svobody občanské“; proto do beletristického vyprávění vkládá místy i rozsáhlejší historické výklady. H. románová kronika, průkopnická v tom, že u nás poprvé ztvárnila v tak širokém záběru život venkova v několika generacích, je dodnes jediným velkým dílem podávajícím široký obraz národního obrození na Moravě; přes lásku k rodnému kraji se H. uchránil idealizace venkovského života. Epilogem H. beletristické práce je kniha *Hostišov* (v Hostišově na Tábořsku pobýval H. v létě v l. 1897 až 1936). V ní se střídají obrazy přírody se zamyšlením nad lidmi a dějinami. H. se snažil vystihnout duši soudobého jihočeského člověka a najít souvislost jeho života s tábořskou minulostí.

BIBLIOGRAFIE

Moravské obrázky (Pp 1889), Slovácké děti (Pp 1890), Do třetího i čtvrtého pokolení I—II (1889—92; 3. defim. vydání 1919—21; 4. vyd. 1936 upravuje titul Do třetího a čtvrtého pokolení), Na dědině (Pp 1893), Bratr Jan Paleček, šašek krále Jiřího (Pp pro děti, 1902), Hostišov (I 1907, II 1933). — Historické, vzpomínkové, politické a jiné práce: Tři chorvatské

osady na Moravě (1882), Mistr Jeroným Pražský (1883), Gustav Pileger Moravský (1883), Historia o bratru Janovi Palečkovi (edice textu a studie, 1883), Pravdivé vylíčení života, utrpení a významu mistra Jana z Husince (1884, pseud. Jan Svoboda), Cyril a Metoděj (1885, pseud. Jan Svoboda), Vzorňá obec. Vzpomínka na návštěvu u Fr. Skopalika (1885), Život a působení Josefa Heřmana Galaše (1885), Karel ze Zerotína (1886), Jan Nepomucký. Spor dějin českých s církví římskou (1893, rozšíř. vyd. 1920), Deset let proti proudu 1886–1896 (1898; 1935 vplnulo do Knihy vzpomínek), Lipany (1899), Kdybych byl spisovatelem... (1902, pseud. Nejmenovaný), Slavnost svatojánská v národě českém (1908), T. G. Masaryk (1910), Jan z Pomuku a Jan z Nepomuku (1910), 25 volebních kapitol (1910, pseud. T. Klín), Boj o podvržené rukopisy (1911), Masarykova sekta a Gollova škola (1912), Pověsti a pravda (1914), Tomáš G. Masaryk, prezident Republiky československé (1918), K Husovým oslavám (1919), Milan Štefánik (1919), Bílá hora (1920), Legenda svatojánská (1920), Poslední pohádka. K 70. narozeninám presidenta Masaryka (1920), Tábor je náš program (1920), T. G. Masaryk, prezident Republiky československé (1920), Duch demokracie (I 1920, II 1921), Jan Žižka z Trocnova (1921), Karel Havlíček (1921), Poprava českých pánů na Staroměstském náměstí v Praze 21. června 1621 (1921), Hus a sebeurčení národů (1921), Prameny a počátky demokracie (1924), Nové učení o české šlechtě (1924), Masaryk politik (1925), T. G. Masaryk první občan nové Evropy (1925), Ohlas zahraniční revoluce doma (1925), Fr. Palacký (1926), Matěj V. Kramerius, osvícenský novinář a buditel (1926), Husitství a bratrství (1926), T. G. Masaryk (1926–27, 3 sv.), Středoškolským studentům (1927), Otázka náboženská v našem probuzení (1927), Doživotní prezident republiky (1927), Chudý chlapec, který se proslavil (1928), Čeští spisovatelé a dělnictvo (1929), O prezidentu Masarykovi pražským dětem (1930), Skicář k Masarykovu životopisu (1930), Lístky z válečného deníku 1914–1918 (1933), Vliv rodného kraje na dětskou mysl T. G. Masaryka (1935), Kniha vzpomínek (1935, st. cena), Masarykův rodinný život (1936). — Z výborů: Výbor ze spisů dr. Jana Herbeny (1916), Herbenova čítanka (1921), Brumovice (1946, výbor z Herbenových drobných próz ze Slováčka doplněný z pozůstalosti), Na dědině (1958) aj. — Sebrané spisy u E. Šolce v I. 1918 až 1925 (7 sv.). — Korespondence: D. Šajtar: Listy Jana Herbeny Petru Bezručovi, ČLit. 1955; P. Pešta: Z korespondence Jana Herbeny, Sborník prací filoz. fakulty brněnské univ., řada literárněvědná (D), 1957. — Soupis knižního díla do r. 1927 v Literárních rozhledech 1927.

LITERATURA

Janu Herbenovi na památku (1937); L. Kunte: Osobnost J. H. (1937); A. Pražák: J. H. (1937); V. Cháb: J. H. (1947), F. X. Šalda v SZáp 1936–37; J. Vodák v kn. Cestou (1946); J. Bělič a J. Skalického v dosl. ke kn. Do třetího a čtvrtého pokolení (1954); A. Gregor a M. Kopecký v předml. k výb. Na dědině (1953); P. Pešta ve sborníku Rodné zemi (1958), M. Hýsek v Moravskoslezské revui 1906–7; F. Vodička v ČMM 1938.

František Herites

27. 2. 1851 Vodňany

19. 1. 1929 Praha

Po absolvování gymnasia v Písku (1869) vystudoval farmacii v Praze a ve Štýrském Hradci. Od r. 1872 pracoval jako lékárnický praktikant ve Štýrském Hradci, Rožnově, Netolicích a v Praze. R. 1883 se ujal po svém otci lékárny ve Vodňanech; vedl ji až do r. 1896, kdy byl zadlužený podnik prodán. V této době se stýkal s literárními přáteli O. Mokřým a J. Zeyerem →. Po příchodu do Prahy byl revizorem lékárnických účtů, sekretářem lékárnického gremia, redaktorem Časopisu českých lékárníků atd. V l. 1903 až 1914 redigoval časopis Máj a pracoval ve stejnojmenném nakladatelství čes. spisovatelů beletristů. Z několika větších cest byl pro něho literárně nejvýznamnější pobyt v Itálii (1875) a v USA (1893). Sklonek života trávil většinou ve Vodňanech. — Psal zejména do Lumíru, Národních listů, Zlaté Prahy, Květů, Maje, Světozoru aj., podílel se na redakci almanachu Anemónky (1871).

Heritesova próza vyrůstala z literárního ovzduší kolem časopisu Lumír v letech sedmdesátých; prozaické prvotiny čerpají látku většinou z romantického prostředí italského a zvláště korsického (*Arabesky a kresby*). Postupem doby vystřídala tyto exotické příběhy žánrová drobnokresba českého maloměsta, která s krotkou, většinou národně motivovanou kritikou a s mělkým humorem napolo beletristicky, napolo publicisticky zachycovala jednotlivé rysy maloměstského života (*Maloměstské humoresky*). Nejdříveji zpobil H. tento provincionalismus tam, kde se přidržel bezprostřední životní zkušenosti a rodinných zážitků (*Tajemství strýce Josefa*). V osmdesátých letech množí se v jeho prózách sentimentálně tragické příběhy ztroskotaných měšťáckých existencí a rozvrácených rodin. Pokusy o společenský román uvízly na konvenční romantické manýře (*Jan Příbýl, Křemen a hlína*). Biografickou cenu mají vzpomínky na přátelství s J. Zeyerem → a O. Mokřým (*Vodňanské vzpomínky*). V H. próze se mísí realistický postřeh de-

tailu se sentimentálně iluzivním životním pohledem.

BIBLIOGRAFIE

Arabesky a kresby I, II (1880, 1883), Z mého herbáře (Pp 1882), Za dědictvím (P 1883), Psáno pod čáru I, II (Př 1885), Tajemství strýce Josefa (R 1885), Maloměstské humoresky I, II (1885–86), Jan Přibyl (R 1887), Dvě povídky (1887), Ze starých časů (Pp 1888), Povídky (1890), Tři cesty (Pp 1892), Bez chleba (P 1892), Drobná próza (1892), Všední zjevny (P 1894), Dvě povídky z maloměstského života (1894), Návštěvy (Pp 1896), Měšťanská šlechta (P 1897), Vrásky duše (P 1897), Bůh v lidu (Pp 1897), Na niti humoru (Pp 1898), Vlny života (Pp 1900), Nálady a zátiší (Pp 1901), Pěkná hodinka (Pp 1902), Vodňanské vzpomínky (1904), Botanická pohádka (1907), Sklizen podzimu (Pp 1909), Křemen a hlína (R 1909), Román kapitána Hartise (1910), Amerika a jiné črty z cest (1913), Bratři Hartisovi (P pro děti, 1913), Pozlátko (R 1920) aj. — Sebrané spisy u J. Otty v l. 1908–20 (15 sv., nedokončeno), u Alberta v l. 1931–34. — Přátelé Zeyer–Herites. Vzájemná korespondence (1941, usp. B. Heritesová).

LITERATURA

F. Matoušek: F. H. (1911), F. X. Šalda v KP 3 (1950, o Návštěvách); A. Klášterský v Almanachu Čes akademie (1930); J. Fleková v předml. k Maloměstským obrázkům (1959), F. Sekanina ve Zvonu 1920–21; A. Pražák ve SV 1951; A. Haman v ČLit 1961 („Zapomenutí“ žánroví realisté). ah

Ignát Herrmann

12. 8. 1854 Horní Mlýn u Chotěboře

8. 7. 1935 Řevnice u Prahy

Syn mlynáře, z první třídy reálky v Hradci Králové odešel (1868) do učení ke kupci v Praze. Po vyučení (1871) vystřídal několikrát zaměstnání i působitě; byl písařem v Hradci Králové, od r. 1873 pracoval v nakladatelství Ottově, kde v l. 1876–78 též redigoval časopis Paleček, od r. 1878 působil v advokátní kanceláři. V l. 1881–84 pracoval zprvu v administraci, od r. 1885 v redakci Národních listů. R. 1882 založil a od té doby redigoval časopis Švanda dudák (vycházel, s přestávkou 1915–23, až do r. 1930), v němž otiskoval většinu svých próz i pod pseudonymy J. Heřmánek, Vojta Machatý, Vavřinec Lebeda aj. Od r. 1893 přispíval až do své smrti pravidelně (s pseud. Ypsilon) do nedělní přílohy Národních listů. Redigoval či-

tárnu Švandy dudáka (1895–1914), Černou hodinku, vzpomínky členů Máje (1892), sborník Sirotám příbramským (1892), Vilímkův humoristický kalendář (1892) aj. Psal do Humoristických listů (tam první próza 1873), Palečka, Lumíru, Světozoru, Květů, Koledy, Obrazů života, Zlaté Prahy, Zvonu aj., uspořádal s J. Teigem a Z. Wintrem Pražské ghetto (1902), s R. Kutinou z brku sokolihu (Pp 1886). Sestavil výbor Humor z Parasu českého (Bb 1881).

Počátky Herrmannova obsáhlého prozaického díla vyrostly ze sentimentálně romantické tradice (*Z chudého kalamáře*), spisovatel však záhy po příkladu Nerudově obrátil pozornost k pražským maloměstským figurkám. Jeho žánrově realistické drobnokresby jsou naplněny soucitem a dobromyslným humorem. Tato linie, a H. próza vůbec, vyvrcholila žánrovým obrazem rozvedeným do románových rozměrů (*U snědeného krámu*), v němž podle vlastních zkušeností zachytil na přiběhu zkrachovaného kupce kruté životní podmínky a nemilosrdný existenční zápas hubící slabého jedince. Později podléhal H. stále silněji sentimentalitě, mělké idylizaci a žoviálnosti; proslulá postava dobráckého Kondelika se pak stala představitel „malého českého člověka“ a jeho přiznáním životního standardu. Touto apoteózou maloměstšáctví si získávala lacinou popularitu i ostatní povídková a románová tvorba H., vyznačující se stále sestupnou uměleckou úrovní. H. dílo se postupně vzdalo kritické analýzy života a smířilo se s nenáročnou zábavou. Hodnotnější jsou z této doby jen jeho vzpomínkové prózy.

BIBLIOGRAFIE

Z chudého kalamáře (Pp 1880), *Pražské figurky I* (Pp 1884), *Historie o doktoru Faustovi* (P 1884), *Pan Melichar (Pražské figurky II)*, Pp 1886), *Drobní lidé* (Pp 1887), *Z pražských zákoutí* (Pp 1889), *U snědeného krámu* (R 1890, zfilm.), *Gondukér čili kapsní průvodce výstavou pařížskou od Vavřince Lebedy* (P 1890), *Manželova přítelkyně* (D 1891), *Bodří Pražané* (Pp 1893), *Domácí štěstí* (Pp 1893), *Páté přes deváté* (Pp 1895), *Dvě pražské idylly* (1896), *Otec Kondelik a ženich Vejvara* (R 1898, zfilm.), *Zřetěšené historky* (Pp 1902, pod pseud. Ypsilon), *Na různé adresy* (Pp 1902), *Mezi dětmi* (Pp 1904), *Muž bez třináctky* a dvanáct jiných povídek nedělních (1909), *Tobiáškův Štědrý den a jiné povídky* (1909), *Tři*

povídky kratochvilné (1913), Příběh jednoho dne (P 1918), Vánoční koledy (Pp 1919), Vdavyky Nanvny Kulichovy a co se kolem nich zběhlo (R 1918, zfilm.), K -ke -ku (F 1918), Z povídek nedělního kronikáře (1920), Artur a Leontýna (R 1921, zfilm.), Jan Vilím (P 1921), Autobiografie (1922), Felíčkův román (1924–25, 2 sv.), Jíra Zbojník (P 1925), O třech nebožtících (Pp 1925), Salakušky (P 1925), Lidíčky a zvířátka (Pp 1926), Vendelín Břítva a Bartoloměj Tlustofous (P 1926), Tré kapitol z maloměstské kroniky (Pp 1930), Švec a knejp (R 1930), Mají knížky své osudy (P 1930) aj. — Posmrtně: Z poslední galerie. Divadelní kritiky V. Lebedy (1939, 2 sv.). — Výtbor z díla I. H. usp. E. Frynta (1958–60), 4 sv.). — Sebrané spisy u Topiče v l. 1905–40 (50 sv.): tam též vzpomínkové prózy Blednoucí obrázky (1905, 1929, 2 sv.), O živých, o mrtvých (1915, 1928, 1940, 3 sv.), Před padesáti lety (1924, 1926, 3 sv.) a prózy Staří mládenci (1908), Rodiny a rodinky (1909), Tcháň Kondelík a zeť Vejvara (1911), Z notýsku Pavla Camrdy (1917, 1919, 2 sv.) aj. — Bibliografie v monografii M. Hýska (1934).

LITERATURA

M. Hýsek: I. H. (1934, s bibliografií), F. X. Šalda v SZáp 1935–36 (O dvou mrtvých); E. Frynta v doslovech ke kn. O Praze a Pražanech (1959) a Blednoucí obrázky (1960), K. Polák v SV 1949–50; A. Haman v CLit 1961 („Zapomenutí“ žánroví realisté), *ah*

František Heřmánek

2. 8. 1901 Třeboň

15. 9. 1946 Praha

Studoval gymnasium v Třeboni (1912 až 1921) a filosofickou fakultu v Praze. Studia však brzy zanechal a věnoval se literární práci. Nějaký čas žil ve Francii (Paříž, Marseille), později v Brně (spolupracoval zde s rozhlasem, pro který zpracoval Legendu o Enšpítglóvi, 1946), v Tišnově a po r. 1945 v Praze.

Do literatury vstoupil Heřmánek několika lyrickými básněmi a prózami proletářského zaměření (Rudé právo 1921). Významnější jsou až jeho větší prozaické práce z let třicátých a čtyřicátých, v nichž dějové pásmo ustupuje lyrismu, zprvu expresionisticky výbušnému (*Kohout lásky*), později impresionisticky idylickému nebo baladickému, okouzlenému romantickou přítomností i minulostí rodného Třeboňska. Obdiv k prostým lidem tohoto kraje ho inspiroval ke skladbě *Racek se vrací*, v níž pod náladově lyrickým výrazem rozvinul příběh pytláků a baštyřů,

lásky a msty i chlapského hrdinství. V cyklickém vyprávění rozsmarného i tragického ražení *U bratra celého světa* těžil z pestré historie posledních Rožmberků a prvních rybníkářů.

BIBLIOGRAFIE

Světla ve tmě (Bb 1924), Za zdí (Bb 1926), Kohout lásky (R 1933), Brno, které není v průvodci (Rp 1936), Větru napsáno (rozhlasové Ff 1938), Racek se vrací (R 1941), Pohádky starého rákosí (pro mládež, 1942), Bílý vřes (R 1943), U bratra celého světa (Pp 1944), Srdce zůstalo (Pp 1945). — Posmrtně: O nesmrtelném regentovi (Pp 1949), *em*

Adolf Heyduk

7. 6. 1835 Předhradí (dř. Rychmburk)

6. 2. 1923 Pisek

Po prvních školních letech (Rychmburk, Skuteč, Polička) přišel r. 1850 na reálku do Prahy. Po maturitě (1853) studoval na technice v Brně (1854–55, o prázdninách 1854 se vydal poprvé na Slovensko) a v Praze (od 1854) a po krátkém zaměstnání jako kreslič na stavbě dráhy a jako asistent stavitelství a kreslení na pražské reálce odešel r. 1860 na nově založenou reálku do Písku (do r. 1899). Ve školním roce 1875–76 učil v Praze a tehdy byl činný i v Umělecké besedě. Jinak žil stále v Písku, kde se oženil (1877) a kde ho postihla smrt obou dcerušek (1878, 1884), která pro něj znamenala silný životní náraz. Zde také trávil léta odpočinku. Kromě častých výletů na Šumavu, kromě návratů do rodného kraje a několika zájezdů na Slovensko cestoval po Itálii (1862, 1863, 1864), navštívil Německo (Hamburk a Porýní 1865) a Krym (1885).

Heyduk je básníkem družiny májové. Jeho rozsahlé dílo tvoří takřka vyhradně knihy veršů. V prvních sbírkách, souzvučných s tvorbou ostatních májovců, vyjadřoval prostřednictvím rozporu mezi snem, touhou a skutečností nebo pomocí pocitů ukřivděného člověka, stylizovaných do písní cikánů, zklamání dobou a ideál volného, národně i politicky svobodného života. Nejvýrazněji se to projevilo v cyklu Cigánských melodií a zvláště ve sbírce *Cimbál a husle*, věnované Slovensku, je-

hož idealizovaný obraz spojoval s rozjitřeným odporem vůči útlaku slovenského národa; tato kniha dala plodný impuls slovenské literatuře i novému sblížení obou národů. Z H. díla zůstává živá především lyrika, a to ty verše, kde improvizovaná písňová melodie, inspirovaná přírodními dojmy nebo intimními podněty, vyjadřuje několika oprostěnými obrazy bezprostředně záhyvů citu, nadšeného nebo tesklivého, radostného nebo bolestného (*V zátiší, Hořec a srdečník, Zaváté listy*). V pozdějších lyrických sbírkách, které často opakují nebo obměňují starší motivy a obrazy a které byly stále silněji poznamenávány osamocенostí a únavou, uzavírá se H. do vlastního nitra se svými náladami, touhami a vzpomínkami; trpce pocituje protiklad vysněné krásy a všednosti, kterou se cítil obklopan, hledá v přírodě a v poezii úlevné osvěžení a citové obbohacení a vyslovuje věčnost za ty chvíle života, které ho potěšily. Heydukova epika s náměty historickými nebo z venkovského života, z pověstí a pohádek, a ještě více jeho časová poezie, trpí všeobecností myšlenek, popisností, sklonem k ozdobnému vyumělkovanému jazyku.

BIBLIOGRAFIE

(většinou básně): *Básně* (1859), *Karyatidy* (1862), *Nástín bájesloví slovenského a germánského* (1864), *Básně II* (1865), *Lesní kvítí* (1873), *Milota z Dědic* (1874), *Cimbál a husle* (1876), *Hořec a srdečník* (1876), *Mohamed II.* (1878), *Dědův odkaz* (1879), *Oldřich a Božena* (1879), *Dřevorubec* (1880), *Dudák* (1881), *Běla* (1882), *Za volnost a víru* (1883), *V zátiší* (1883), *Na přástkách* (1884), *Pod Vitkovým kamenem* (1885), *Z pouťi na Kavkaz* (1885), *Písňe* (1885), *Zaváté listy* (1886), *Oddech v lese* (1886), *Na vlnách* (1886), *Obrázky* (1888), *Šípy a paprsky* (1888), *Píseň o bitvě u Kressenbrunnu* (1888, ve sp. *Píseň o bitvě na Moravském poli*), *Sekerník* (1893), *Bohatýři* (1894), *Na potulkách* (1895). Od r. 1897 do 1926 vyšlo 62 svazků H. spisů; byly v nich přetiskovány knížky už vydané a mezi ně zařazovány nové, často dříve vzniklé: *Nové cigánské melodie* (1897), *Ptačí motivy* (1897), *Tři zkazky* (1898), *Milota* (1898). *Zpěvy pošumavského dudáka* (1899), *Dumy a dojmy* (1899), *Za dlouhých večerů* (1899), *Rosa a jíní* (1899), *Na černé hodince* (1900), *Parnasie* (1900), *V zášeru minulosti* (1900), *V polích* (1900), *Černé růže* (1900), *Lotyšské motivy* (1901), *Z rodných hor* (1901), *Pohádky duše* (1901), *V samotách* (1901), *Ritornely* (1902), *Bibličké zvěsti* (1902), *Cestou* (1903), *Z deníku toulavého zpěváka* (1904), *Žnělky* (1905), *Východ a Západ* (1906), *Škúdi a dobrodruží* (1908), *Od Tater a Dunaje* (1910), *Co hlavou*

táho (1910), *Vzpomínky literární* (P 1911), *Rozmanité zvěsti a drobné děje* (1913), *Několik pověstí z Pošumaví* (1913), *Slovensku* (1919), *Oběti přesvědčení* (1920), *Sny královské I—III* (1920—21), *Stesky na stezkách starého zpěváka* (1921), *Cigánské melodie* (1923). Mimo spisy vyšly *Epigramy* (1921). — *Bibliografie v monografii F. Tichého* (1915).

LITERATURA

F. Křemen: A. H. Pokus o rozbor jeho díla (1907); V. Martinek, A. H. (1910); F. Tichý: A. H. a jeho dílo (1915, s bibliografií i literaturou); F. Strejček: A. H. (1920). J. Neruda v Podobiznách I (1951) a v Literatuře I (1957) a II (1961). E. Krásnohorská ve Výboru z díla II (1956); A. Novák ve Zvonech domova (1916); M. Pohorský v dosl. k výb. Písňe (1963). S. Šmatlák ve SLit 1962. mp

Josef Heyduk

30. 3. 1904 *Netušil u Kutné Hory*

Vystudoval učitelský ústav v Kutné Hoře (1923) a vyučoval na různých místech na Kolínsku. Od r. 1929 je učitelem v Praze.

Prozaická tvorba Heydukova spadá do třicátých let a do doby okupace: Jeho prvotina je monografickou studií neurotika, který ve svých milostných partnerkách hledá „objekt, kterým by člověk v sobě zahladil pocit nezaměstnanosti, plýtvání časem, marnosti a prázdnoty“, avšak právě erotický život se mu v důsledku své absolutizace mění v past. Později se H. uchyluje do zmytizovaného světa zapadlých venkovských obcí, aby tam v neurčitosti místní a časové rozvíjel milostné příběhy motivicky využívající bible a středověkých povídek, uzavírané tragickými pointami v duchu lidových balad. Avšak i tam, kde jádro příběhu odpovídá realitě básníkaovo dětství (*Bosorka, Vincek a Estelka*), je venkov zobrazován v zásadě romanticky, bez společenského aspektu. Výjimku tvoří H. nejzdařilejší knížka *Hoch a džbán*, kde je napínavý příběh organicky včleněn do společenského kontextu maloměsta třicátých let. — Heydukův kultivovaný sloh, překvapující občas smyslovou intenzitou výrazu, uplatňuje se i v jeho parafrázích staré arabské poezie a v bohaté práci překladové, zejména v jeho tlumočení novodobých francouzských, italských a ruských romanopisců (A. Gide, F. Mau-

riac, Ch. F. Ramuz, J. Giono, E. Trioletová, N. S. Leskov, aj.). Jeho bystré literárněkritické stati byly otiskovány v Činu, Lidových novinách, Severu a východu a jinde. Píše i dramata a loutkové hry (ty s pseud. Karel Jangl).

BIBLIOGRAFIE

Strach z lásky (R 1933), Hoch a džbán (P pro mládež, 1934), Kristla (P 1940), Judita (P 1941), Bosorka (Pp 1946), Vincek a Estelka (kniha pro mládež, 1946). Provedené hry: Návrat (1959). — Parafraze staré arabské poezie: Milostné písně arabské (Bb 1938), Zpívající Arábie (Bb 1940). — Spolupracoval s Růžnou Heydukovou na románu *Osamělé nebe* (1943).
ahá

Jaroslav Hilbert

19. 1. 1871 Louny

10. 5. 1936 Praha

Syn advokáta, studoval na nižší reálce v Praze a na německé vyšší průmyslové škole v Plzni (1886—89). Po absolvování Vysoké technické školy v Praze (1892, obor strojního inženýrství) působil v l. 1893—95 jako technický asistent v Českomoravské továrně na stroje v Praze. Místo však opustil a věnoval se výhradně literatuře. V l. 1906—35 byl divadelním kritikem deníku *Venkov* (od r. 1919 členem redakce). H. často cestoval, za studiem Ibsena do Skandinávie, do Itálie (*Léto v Itálii*), v l. 1919—20 byl v Rusku (jako člen národního poselstva k čs. legiím), v Japonsku a v Americe. — Přispíval do *Nivy* (1895 debutoval drobnými prózami, otištěnými později v kn. *Lili a jiné povídky*), *Zlaté Prahy*, *Rozhledů*, *Moderní revue* (tam hlavně verše), *Venkova*, *Volných směrů*, *Scény* aj.

Hilbertův vstup do české dramatiky byl úspěšný a slibný. Jeho *Vina*, pozvedávající ke klasicky prosté formě moderní tragédie věsní příběh dívky z měšťanské rodiny, která se nedovele zbavit pout měšťáckých předsudků jinak než dobrovolnou smrtí, byla příslibem, že české drama odpoví na aktuální podněty her Ibsenových a celé kritické dramatiky konce století vlastní iniciativní tvorbou. V dalším vývoji však H. tyto naděje ne-

splnil. Postavy jeho her hledají nejvyšší principy mravní odpovědnosti a spravedlnosti, bouří se dokonce proti bohu (*O Boha*) a vedou básnický přetěžený úvahy o osobních vinách a abstraktních cílech života (*Psanci*). K ideálním pravdám pronikají v H. hrách ze současnosti i v hrách historických (*Falkenštejn*, *Kolumbus*) nejrůzněji silní jedinci, jdoucí za vysokými cíli přes nenávis lidského průměru a nepochopení davu. Na sklonku světové války a v letech následujících stal se H. svými hrami reprezentativním obhájcem a posilovatelem mravních zásad měšťácké společnosti, již chtěl „uchránit před nebezpečím materialismu a relativismu“. V některých dramatech dokonce přešel k přímé polemice s materialistickými a socialistickými ideami, stavěl proti nim viru v boha a ideály měšťáctva (*Druhý břeh*, *Prapor lidstva*, *Job*, *Michael*). Těmto cílům slouží i H. konverzační veselohry (*Irena*, *Třídíč šišerku*, *Sestra*) aj. H. drama se zde vrací k reálnému příběhu, nevylučujíc ani konvenční motivy dějového napětí, dialog je nejednou zatěžován vyumělkovaným, siláckým slohem zkratkovitých vyjádření. Konzervativnosti a malým pochopením pro skutečně pokrokové hodnoty českého divadla se vyznačovaly i H. divadelní kritiky a širší úvahy o dramatickém básnictví (*O dramatu*). — Před rozlehlým dílem dramatickým, které vyvolávalo už ve své době kritické hlasy (Šalda), ustupují do pozadí jeho povídky, probírající se citovou sférou umělecké bohemy a lidí konce století (*Lili a jiné povídky*), i kompozičně sevřený román o ničivé síle peněz (*Rytiř Kura*).

BIBLIOGRAFIE

Horu manželé (D 1891), Vina (D 1896, i prem.), O Boha (D 1898, prem. 1905 s názvem Pěst), Lili a jiné povídky (1900), Psanci (D 1900, prem. 1906), 16. únor 1903 (D 1903, i prem.), Falkenštejn (D 1903, i prem.), Česká komedie (D 1907, prem. 1909), Rytiř Kura (R 1910), Patria (D 1911, i prem.), Léto v Itálii (cestopisné črty, 1914), O dramatu (úvaha, 1914), Kolumbus (D 1915, i prem.), Jejich štěstí (D 1916, i prem.), Hnízdo v bouři (D 1919, prem. 1917), Dům na náměstí (vzpomínky, 1922), Podzim doktora Marka (D 1922, i prem.), Druhý břeh (D 1924, i prem.), Prapor lidstva (D 1926, i prem.), Domů (D 1927, prem. 1923), Job (D 1928, i prem.), Irena (D 1929, i prem.), Třídíč šišerku (D 1930, i prem.), Blíženci (D

1931, i prem.), Let královny (D 1932, i prem.), Sestra (D 1933, i prem.), Michael (D 1935, prem. 1934). — Posmrtně: Duch dramatiky (stati, 1941), Spisovatelé a vlast (stati, 1941). — Spisy v Českomoravské tiskárně v l. 1922—32 (12 sv.).

LITERATURA

J. Knap: H., případ čes. dramatiky (1926); S. Lom: J. H., básníkův profil (1947). F. X. Šalda v KP 3 (1950, o Vině), KP 4 (1951, o Psancích) a KP 13 (1963, o Druhém běhu a Prapuru lidstva); O. Fischer v kn. O dramatu (1910); F. Götz v kn. Básnický dnešek (1931); Z. Nejedlý v kn. O literatuře (1953); M. Rutte v kn. Tvář pod maskou (1926); K. Sezima v Podobiznách a reliéfech 1927 (o Rytíři Kurovi). mo

Jindřich Hilčr

10. 5. 1921 Čelákovice u Prahy

Gymnasium vystudoval v Brandýse n. L. (1940). Pracoval zprvu jako úředník, od r. 1947 je redaktorem (Mladá fronta, Nový život, SNDK, Zlatý máj). Po válce patřil ke skupině syntetických realistů. Publikoval zejména v Novém životě a v Materidoušce, v básnických almanaších a sbornících.

Po epigonských básnických začátcích psal Hilčr na počátku padesátých let poezii bezstarostného optimistického patosu. Sbírkou *Člověk roku 1956* je hledáním jistot ve vztahu k domovu a rodině, ale i málo úspěšným pokusem orientovat se ve složité společenské situaci poloviny padesátých let. Soustavně píše verše pro děti. Uspořádal několik sborníků k životním jubileím (J. Rybáka, V. Závady, F. Nechvátala, J. V. Plevy).

BIBLIOGRAFIE

Mazlení (B 1946). Závod začíná (B 1946). Hodina do svítání (Bb 1948). Rosteš (B 1948). Jarní země (Bb 1951). Píseň o věrnosti (B 1951). Mladost (Bb pro děti, 1953). U nás doma (Bb pro děti, 1953). Malá zahrádka (Bb pro děti, 1954). Člověk roku 1956 (Bb 1957). Ráz — dva, cvičíme (Bb a prózy pro děti, 1960). Malování přátel (Pp pro děti, 1961). Hrací skříňka (Bb pro děti, 1963).

LITERATURA

V. Stejskal v NŽ 1957 (Poezie našich dnů). *vk*

Josef Hiršal

24. 7. 1920 Chomutický

V Jičíně vystudoval učitelský ústav, maturoval r. 1940. Pracoval za války zprvu jako učitelský praktikant, později jako lesní úředník. Po osvobození jako nakladatelský redaktor v Orbisu (1945—49), Brázdě, Našem vojsku a Čs. spisovatel. V l. 1959—61 byl propagačním referentem v Laterně magie. Po válce byl členem literární skupiny Ohnice.

Hiršalova literární činnost se štěpí ve dvě větve. Zatímco původní, převážně intimní tvorba básnická je, s výjimkou básnické evokace lidského a národního osudu v *Matkách*, dosud neukončeným hledáním básníkovy místa ve světě a vztahu k němu, v překladu uplatnil vyspělou básnickou kulturu, zejména přetlumočením Morgensterna. Z řady H. knih pro děti mezi významnější patří adaptace některých klasických textů, jež zpracoval s J. Kolářem →.

BIBLIOGRAFIE

Báseň: Vědro stříbra (1940). Noclehy s klekárníci (1942). Studené nebe (1944). Matky (1945). Úzké cesty (1948). Kničky pro děti: Do práce nám slunce svítí (Bb 1944). Vzdušné zámký (Bb 1945). Snídaně v lese (Bb 1948). Červená karkulka (P 1949). Šťastné dojezd, dlouhý vláčku! (Bb 1954). Jana jde do školy (Bb 1955). Co nám veze (Bb 1959). Kocourkov (Pp 1959, s J. Kolářem). O podivuhodném životě mudrce Ezopa (Pp 1960, s J. Kolářem). Chvilku se divěj, chvilku si zpívej (Bb 1962). Enšpígl (Pp 1962, s J. Kolářem). O zatoulaném kotěti (loutková hra, 1962). O podivné záhadě na poštovním úřadě (P 1962). O kocouru, kohoutu a kose (verš. dramatizace pohádky B. Němcové, 1963) aj. — Z překladů: Ch. Morgenstern. Šibeniční písně (1958). Všelijaká zvířata pro kluky a děvčata (1959). Americká lidová poezie (1961); H. Heine. Meč a plamen (1962); M. Krleža. Balady Petrici Kerempuha (1963); P. P. Njegos, Horský věnec (1963, s O. Berkopcem); H. M. Enzensberger, Zpěv z potopy (1963). *vk*

Historie o bratru Janovi Palečkovi

Cyklus rozprávek o historické postavě, o šašku krále Jiřího z Poděbrad († asi kolem 1470). Jako obhájce utlačovaných a praktický uskutečňovatel morálních zá-

sad evangelií se Paleček stal hrdinou lidových rozprávek, které byly v 1. pol. 16. stol. neznámým autorem zpracovány v cyklus dvanácti Historií. Zpracování je výsledkem cílevědomého výběru z širšího okruhu tradovaných rozprávek; navazovalo na tradici renesanční zábavné rozprávky (tzv. facetie) a bylo řízeno jasným ideovým a uměleckým záměrem ukázat hrdinu jako důsledného, vtipného hlasatele čínorodé křesťanské humanity. Cyklus je zábavnou ilustrací k sociálním názorům jednoty bratrské. Došel široké obliby a postava „bratra“ Palečka, která díky kvalitám tohoto zpracování vyrostla ve vyhraněný literární typ lidového hrdiny, stala se součástí lidového povědomí i slovesné tradice. Jako dílo rostoucí plně z domácího prostředí je cyklus nejceněnější složkou české zábavné prózy v 16. stol. — Postava Jana Palečka došla literárního zpracování v Nerudově *Baladě české*, v Jiráskově *Husitském králi*, v dvojdílném románu Fr. Kubky aj. Cyklus se stal známým v edicích a úpravách Jana Herbena →. Z nich se s látkou seznámil i L. N. Tolstoj a zpracoval ji v povídce *Šašek Paleček* (přeložil J. Kopta, 1947).

EDICE A LITERATURA

Kratochvilné rozprávky renesanční, vyd. A. Grund (1952) — R. Urbánek ve sborníku *Příspěvky k dějinám starší české literatury* (1958). J. Kolár v *ČLit* 1957. jk

Václav Hladík

22. 8. 1868 *Praha*

29. 4. 1913 *Praha*

Gymnasium a obchodní akademii vystudoval v Praze; byl bankovním úředníkem, později žurnalistou. Redigoval *Národní politiku* (od r. 1891), *Národní listy* (od r. 1898) a v l. 1899—1907 *Lumír*. Hojně cestoval po západní Evropě (Francie, Anglie, Holandsko). — Přispíval především do *Národních listů* (fejetony a lit. kritiky) a *Lumíru*. Překládal hlavně z francouzštiny (A. Daudet, G. Maupassant).

V drobných naturalistických prózách, v nichž těžil ze znalostí pražských obchodních kancelářů, pokoušel se Hladík

pod vlivem Tainovy teorie o vlivu prostředí na život člověka vyložit všední osudy a příhody drobných úředníků z jejich životního prostředí (*Z lepší společnosti*, *Z pražského ovzduší*). Pod vlivem francouzské literatury psal romány, v nichž z poznatků o pražském životě a z dojmů z cest po Francii a Anglii konstruoval ve shodě s tehdejší literární módou mezinárodní ovzduší pražské kapitalistické společnosti (*Evžen Voldan*, *Vášeň a síla*). Obsahovou prázdnotu a vnějškovost těchto epigonských prací nemohla zastřít ani vypravěčská rutina, kterou uplatnil i v drobných prózách (*Ze samoty a ze společnosti*, *Barevné skicy a malé povídky*) a ve fejetonech z francouzského života (*O současné Francii*).

BIBLIOGRAFIE

Z lepší společnosti (Pp 1892). Z pražského ovzduší (Pp 1894). Třetí láska (R 1895). Nový život (D 1897. prem. 1896). Ze samoty a ze společnosti (Pp 1899). Umělecký význam L. Marolda (studie, 1899). Do světa. Praha—Paříž 1900 (čtyř. 1898). Trest (R 1901). Vášeň a síla (R 1902). Závrť (D 1903. prem. 1902). Evžen Voldan (R 1905). Valentinovy ženy (R 1905). Barevné skicy a malé povídky (1906). Vlnobití (R 1908). O současné Francii (čtyř. 1909). Dobývatele (R 1910). Artuš (R 1912). — Spisy V. H. u Hejdy a Tučka v l. 1910—13 (3 sv.).

LITERATURA

F. X. Šalda v KP 1 (1949, o kn. Z lepší společnosti); K. Sezima v *Podobiznách a retéfech* (1927, o *Dobývatelích*). O. Theer v *ČCM* 1904. dh

František Josef Hlaváček

7. 6. 1853 *Řevničov u Nového Strašce*

19. 2. 1937 *Cicero, USA*

Syn obuvníka, od r. 1876 pracoval jako horník na Rakovnicku, v l. 1876—81 v severočeském revíru. Od r. 1875 psal příspěvky do dělnických časopisů *Budoucnost*, *Dělnické listy*, *Pochodeň*, *Právo*, *Světlo* a *Nová doba* (vídeňská). R. 1882 se pokusil v *Teplicích* založit časopis *Hlas lidu* (vyšlo jen 1 číslo), byl však zatčen a tři měsíce vězněn v Praze. R. 1883 odešel do Brna, kde působil v redakci *Spravedlnosti* a *Bojovníka*. S radikálem Chourou tam založil časopis *Práce* (vyšla jen 4 čísla). Marně se pokoušel s J. B. Pec-

kou → vydávat český socialistický časopis v Bratislavě. R. 1884 začal spolu s Pecou v Prostějově vydávat týdeník *Duch času* a čtvrtletní sborník *Malice dělnická*. Počátkem r. 1886 emigroval do USA. V l. 1886–90 pracoval v New Yorku v redakcích časopisů *Proletář*, *Díblík*, *Hlas lidu* a *Děl. listy*, v l. 1890–99 pracoval v Chicagu v redakci týdeníku *Pochodeň*. R. 1900 založil týdeník *Spravedlnost* (od r. 1905 deník), v jehož redakci setrval až do r. 1921.

Vedle bohaté činnosti publicistické a publicisticky organizační psal F. J. Hlaváček též verše, které později sám označil za „průkopnickou, příležitostnou a agitační“ poezii, psanou „pro slavnosti, zábavy a schůze“. Křížil se v ní vlivy Havlíčkova epigramatického a parodistického stylu s patetickým a rétorickým stylem odvozeným z poezie ruchovců a lumirovců. Formálně nevybroušené básně prozrazují autorovu sčtlost a některé, zejména z let amerického pobytu, nejsou bez tematické originality. Z jeho překladů se stal známý hlavně jeho překlad *Písňe práce* z r. 1882, který vyšel poprvé ve *Zpěvníku českých dělnických písní* J. B. Pecky r. 1887 pod pseud. F. J. H. Podleský.

BIBLIOGRAFIE

Pochodeň (Bb 1896), *Veršovaná pohádka o stvoření světa* (Cleveland 1902).

LITERATURA

J. Petrmichl v dosl. k výboru *Poslední bitva vzplála* (1951), *Autobiografie v Děl. osvětě 1937*. O *Písni práce* ve sborníku *Průkopníci socialismu u nás* (1954) a F. R. Tichý a V. Karbusický v *ČLit* 1953. ah

Karel Hlaváček

24. 8. 1874 *Praha-Libeň*

15. 6. 1898 *Praha-Libeň*

Narodil se v chudé rodině a v chudobě žil celý život. V Praze vystudoval reálku (1891), studia jazyků na filosofické fakultě nedokončil; navštěvoval také kreslířské kursy při uměleckoprůmyslové škole. Jako voják pobýval krátkou dobu (zima 1895–96) v severní Itálii (Trident). Od studentských let se účastnil sokolského hnutí jako cvičitel i propagátor: v časo-

pise Sokol otiskoval v l. 1894–97 kromě úvah (*Dějiny sokolství*, *O mravním poslání tělocviku*, *Památce Jindřicha Fügnera* aj.) a posudků i básně (poprvé 1893). Jako malíř samouk kreslil viněty do *Moderní revue* (sem psal kromě básní i výtvarné stati, kritiky a referáty), vytvořil několik portrétů (A. Sova, A. Procházka, Verhaeren, autoportrét), kresbami doprovodil *Březinovy Větry* od pólů a *Procházko Prostibolo duše*. Zemřel na tuberkulózu.

K. Hlaváček je jedním z nejvýznamnějších básníků devadesátých let; podobně jako A. Sova → nebo mladý St. K. Neumann → vyjádřil i on krizi tehdejšího člověka ve společnosti plně sociálních a národnostních rozporů. Měl nevšední schopnost prožívat a zachycovat tesknou touhu po všem jemném a nezachytitelně krásném, nálady melancholického smutku plynoucího z pocitů marnosti i snové vídiny bizarních krajin; ve svých verších chtěl vyjádřit „smutek všeho toho, co rostlo, vykvetlo a zrálo marně, pro nikoho“. I sociální radikalismus, k němuž dospěl v polovině devadesátých let, pramenil z pocitu společenského vydědění, nikoli z poznání socialistických idejí. Proto také je sociální vzpoura gézů (zchudlých potomků středověkých holandských rytířů) ve sbírce *Mstivá kantiléna* hned od počátku vzpourou marnou. H. má významné místo ve vývoji českého verše: rozbil jeho dosavadní metrickou strukturu a zdůrazněním zvukové i významové funkce rýmu, využitím zvukovosti hlásek i monotónním opakováním týchž slov dosáhl hudebnosti verše měrou v české poezii dosud neznámou. Tato zvuková i lexikální monotónnost, souvisící s H. představou o funkci poezie symbolistní, omezovala však silně vývojové možnosti jeho verše. Proto už v období *Mstivé kantilény* hledal pro svou poezii nové cesty, pro něž (jak pouze naznačuje torzo sbírky *Žalmy* z r. 1898) nalézal oporu v patosu biblických žalmů a ve volném verši *Březinových* → *Větrů* od pólů.

BIBLIOGRAFIE

Sokolské sonety (1895), *Pozdě k ránu* (B 1896), *Mstivá kantiléna* (B 1898). *Posmrtné: Žalmy* (Bb 1934, z rukopisu vydal A. Hartl). *Spisy K. H. vyšly 1905 v Knihách dobrých autorů*

u Kamily Neumannové a 1930 ve 3 sv. u Kvasničky a Hampla. Básně ve Světové četbě 1958 (s verši dosud netištěnými). — Korespondence: Doplisy K. H. Marii Balounové (1926, usp. F. Soldan).

LITERATURA

F. Soldan: K. H., typ čes. dekadence (1930). F. X. Salda v KP 4 (1951, o Mstivé kantiléně), v SZáp 1930—31 a 1934—35; F. Götz v Jasním se horizontu (1926); B. Václavěk v Lit. studiích a podobiznách (1962); J. Mukařovský v Kapitolách z čes. poetiky II (1948); J. Brabec v předml. k Básním (1958). rh

Sebastián Hněvkovský

19. 3. 1770 Žebrák

7. 6. 1847 Praha

Otec, chalupník a havíř, byl sčtělý a národně uvědomělý. Posílal syna do městské školy v Žebráce, od r. 1781 na české gymnasium v Berouně; po jeho zrušení vystudoval H. v Praze německé gymnasium, filosofii a práva. Od r. 1795 působil deset let jako radní v Plánicích u Klattov, v l. 1805—26 v rodném Žebráce. Do r. 1836, kdy se odstěhoval natrvalo do Prahy, byl purkmistrem v Poličce.

Časová rozloha Hněvkovského tvůrčí dráhy je velká; její začátky téměř splývají s počáteční fází novočeského básnictví, na konci svého života se H. ještě snažil vyrovnat se s některými tendencemi českého předřeznového romantismu. Své epigramy, milostnou, satirickou a didaktickou lyriku a zvláště epiku (oblíbená sentimentální balada *Vnislav a Běla*) vydával zpočátku v Puchmajerových → almanších (později v České včele, Květech, Věnci, ČCM aj.). S básníky tohoto kruhu spojuje H. racionalismus a didaktičnost. Jeho osobitost i význam spočívají především v tom, že svou poezii určoval lidovému čtenářstvu, jemuž se blížil volbou oblíbených nebo známých látek (pověst, drastický příběh), humoristickými prvky, využitím kramářské písně a někdy i způsobem hodnocení skutečnosti (poukazováním na sociální nerovnost). Převzaté baladické látky pověstí a kramářských písní (*Vyšehradský sloup*; *Přesmutná pověst o Drahomíře*) racionalisticky travestoval a zaměřoval je k výchově proti pověrvosti. Starou látku humorně aktualizoval

v „směšnohrdinském“ eposu *Děvin*; pozdější rozšíření a přepracování této skladby na „báseň romantickohrdinskou“ chtěli jí uvést v soulad s dobově oblíbenou sentimentální romantikou. — Do teoretických sporů o podobu a charakter české poezie zasáhl H. nejznáměji svými *Zlomky o českém básnictví*, obhajujícími přízvucnou prozodii.

BIBLIOGRAFIE

Děvin (báseň směšnohrdinská v 12 zpěvích, 1805, 2. vyd. báseň romantickohrdinská v 18 zpěvích, 1829). Básně drobné (1820), *Zlomky o českém básnictví*, zvláště pak o prozodii (1820), Jaromír (D 1835), *Námlyvy v Kolo-ději* (D 1839), *Nové básně drobné* (1841), *Doktor Faust. Starožitná báseň v devíti zpěvích* (1844). — Překlady: *Zpěvy z Carodějně flétny* vybrané, v češtinu uvedené od B. R. A. (1794; pravděpodobně společně s Puchmajerem a V. Nejedlým). — Korespondenci S. H. vydal J. Štastný (1909—11).

LITERATURA

J. Jungmann ve včb. *Boj o obrození národa* (1948, o Zlomcích o čes. básnictví); K. Sabina ve *Vybraných spisech II* (1912); J. Vlček v kn. *První novoc. škola básnická* (1896, dnes v kn. *Z dějin, 1960 — o Děvinu*); Ant. Procháčka ve *sborníku K. H. Mácha* (1937), v LF 1908, 1910 (o Děvinu) a 1921 (o Vnislavu a Běle); B. Václavěk v kn. *Ces. světské písně zlidovělé* (1955). R. Jelínková-Doubková v ČCM 1905 a 1906 (s otiskem Hněvkovského autobiografie); K. Svoboda v ND 1917—18 (o Doktoru Faustovi); J. Mukařovský v ČLit 1954 (Dobrovského Česká prozodie a prozodické boje jí podnětené). mo

Jan Hodějovský z Hodějova, starší

1496

1566

Šlechtický mecenáš, s jehož jménem bývá spojována skupina latinských básníků, které podporoval a jimiž byl oslavován. Patří mezi ně mj. Matouš Kolín z Chotěřiny →, dále vydavatel díla Bohuslava Hasištejnského → Tomáš Mitis (1523 až 1591), lékař Jan Šentygar († 1554), Jan Orphaeus (asi 1515—1542), autor genealogické básně o rodu Hodějovských. Práce těchto a dalších básníků okruhu Hodějovského, většinou příležitostné básně v antických metrech, vyšly souborně ve 4 svazcích (1561—62) pod názvem *Far-*

ragines poematum (Směs básní) za redakce Kolínovy a Mitisovy a za příspěvní Hodějovského. Jde o latinskou poezii, která se úzce váže k domácí skutečnosti společenské i přírodní a nechybí jí ani vlastenecké prvky. *Farragines poematum* jsou největší i nejvýznamnější sbírkou domácích latinské poezie 16. století.

EDICE A LITERATURA

J. Jireček: J. H. z H., jeho rod i působení a latínští básníci tovaryšstva jeho (Pojednání KČSN 1884); O Šenýgarovi J. Hejnic: Dva humanisté v roce 1547 (1957). ep

Adolf Hoffmeister

15. 8. 1902 Praha

V Praze vystudoval gymnasium (1921) a práva (doktorát 1925). Do r. 1930 byl advokátním koncipientem, pak advokátem (do r. 1939) a v posledních letech zastupoval četné levicové organizace. V dubnu 1939 emigroval a přes Paříž, francouzská vězňní a běžecké tábory, přes Maroko, Portugalsko a Kubu se dostal do Spojených států (*Turistou proti své vůli*), kde pracoval jako redaktor v Úřadě pro válečné informace (1942) a jako šéf československého vysílání amerického rozhlasu (1944). Po návratu domů (1945) byl do r. 1948 přednostou odboru pro kulturní styky se zahraničím na ministerstvu informací, v l. 1948–51 velvyslancem v Paříži. Po odchodu z diplomatických služeb se stal profesorem Vysoké školy uměleckoprůmyslové, kde vede speciálku kresleného a loutkového filmu. Významnou součástí H. poválečného působení je jeho mimořádná umělecká a kulturně politická aktivita, častá účast v kulturních delegacích do zahraničí, členství v delegacích na jednání UNESCO a Penklubu a členství v řadě uměleckých porot (i mezinárodních). R. 1962 byl jmenován zasloužilým umělcem. — Už jako sextán gymnasia v Křemencově ulici stal se zakládajícím členem Uměleckého svazu Devětšil (1920), jehož významným příslušníkem byl po celou dobu jeho trvání. Jako básník debutoval v l. 1918–20 v časopisech *Domov*, *Republika*, *Kmen* a *Červen* (knihla próz *Předobrazy* byla připravena

k tisku už r. 1918), jako dramatik dadaistickou milostnou hříčkou v *Tribuně* (hrána 1921 v Piešťanech). Spolupracoval s *Osvobozeným divadlem* (veselohra *Nevěsta*, 1927), s *Voskovcem* → a *Werlichem* → (kresby pro noviny, programy, plakáty, novoročenky, návrhy scén, autorská spolupráce ve *Světě za mřížemi*), s E. F. Burianem → (zde uvedl nejprve *Mláďi ve hře*, 1935), spolupracoval na inscenaci *Haškových novin*, pro niž napsal balet písmen a protisokolský finálový song, adaptoval protifašistický *Aristofanův Mír*, jehož provedení cenzura zakázala. aj.). — V l. 1919–38 přispíval do časopisů *Tribuna*, *Divadlo*, *Kmen*, *Červen*, *Přítomnost*, *Lidové noviny*, *Literární noviny*, *Rozpravy*, *Aventina*, *Tvorba*, *Haló noviny*, *Trn*, *Simplicius*, *Simpl*, *Vest-Pocket-Revue*, *Volné směry* aj., za války do časopisu *The Nation* a českých novin v zahraničí *Nová doba*, *Obzor*, *Zítřek*. Po válce příspěvky v časopisech *Literární noviny*, *Kulturní politika*, *Výtvarné umění*, *Výtvarná práce*, *Kultura*, *Plamen*, *Inostrannaja literatura* aj. Uspořádal *Iarní almanach Kmene* (1932). Malíř Hoffmeister vystavoval poprvé s *Devětšilem* r. 1921. Od r. 1925 se soustavně věnuje kresbě (ilustroval řadu knih), karikatuře, koláži a ilustraci (první výtava 1926). R. 1934 organizoval *Mezinárodní vstavu karikatury v Mánesu*, jehož členem byl od r. 1927. Vystavoval často v zahraničí (Paříž 1928, 1937, 1938, 1961, Moskva 1937, 1962, Benátky 1935, New York 1943, Berlín (východní i západní) 1961. Procestoval téměř celý svět (1927 a 1931 cesty po Evroně za interviewy s významnými osobnostmi, především uměleckými). Hoffmeisterovy umělecké začátky souznějí s uměleckými snahami generace *Devětšilu*. Význačnou je okouzlení primitivismem, v němž hledal obrodu umění i jeho novou lidovost, a silný vliv dadaismu, svobodná hra, svobodný smích, kterým usvědčuje svět z přetvářky a uznávané hodnoty z prázdnoty. Oba tyto prameny H. tvorby umožňovaly mu vyjádřit s nezkroutilým temperamentem odpor k jakékoli officialitě v životě i umění. Už v tomto raném období nacházíme základní vlastnost, příznačnou i pro léta H. zralosti: při nespoutaném veselí a hravosti zřetelné úsilí

o poznání a odtud i ostrá společenská kritika, využívající umění karikatury i paradoxu a slovní ekvilibristiky. Od nezávazných hříček směřuje ke společenské angažovanosti zejména ve svých komediích, účtne protiměšťáckých a protifašistických: jednou zesměšňuje zamerikanizovaný svět (*Nevěsta*), podruhé synové karikují otce a samy sebe (*Mládí ve hře*). Vedle Nezvala → a Vančury → byl H. vůdčím představitelem avantgardního dramatu; je součástí vývoje, který vrcholil hrami Voskovce → a Wericha →. — Na sklonku dvacátých let dochází k proměně H. prozatímské tvorby: zatímco její počátky mají převážně povahu básnickou, směřuje pozdější tvorba zřetelně k literatuře myšlenky a faktu („Nedůvěřovali jsme ani fotografiím“), aniž ztrácí smysl pro komediální stránku světa. Kultura, jež stojí ve středu H. zájmu, je mu širokým pojmem, zahrnujícím životní styl stejně jako umění. Nejprve objevoval „lidi za přečtenými knihami“ v klasických rozhovorech, v nichž tazáci (vždy dokonaly partner) kreslí doslova (linkou) a přeneseně (otázkami a slovem) přesnou podobu tázaného, později podobu země a jejích lidí; jednou jako zaujatý straník pozorovatel (*Povrch pětiletky*), jindy jako ironický karikaturista (*Americké houpačky*), jindy jako člověk, který vidí světovou katastrofu z perspektivy smýkaného člověka, který však neztrácí smysl pro její tragikomické rysy (*Turistou proti své vůli*), a nakonec jako reportér, který podává svědectví o světě, o svém poznání, o procesu svého myšlení, o své filosofii (poválečné reportáže, eseje a vzpomínky).

BIBLIOGRAFIE

Podmořské hvězdy (Pp 1922), Obratník Kozorožka (R 1926), Aoeeda lásky (Bb 1926), Cambridge—Praha (Fl. epigramy, karikatury, 1926), Hledá se muž, který má dost času (Pp 1927), Nevěsta (D 1927, i prom.), Hors d'oeuvre (Ff 1927), Kalendář (rozhovory, 1930), Světobol (Př 1931), Piš, jak slyšíš (rozhovory, 1931), Povrch pětiletky (Rp 1931), Svět z mířemi (D 1933, i prem., s Voskovcem a Werichem), Podoby (rozhovory, 1934), Americké houpačky (Rp 1937), The Animals are in Cages (Rp 1941, česky s názvem Turistou proti své vůli, 1946), Zpívající Benátky (D 1948, prem. 1946; nová verze Kavárničky), Tři měsíce v New Yorku (Rp 1951, s M. Galušskou), Jean Eltel: Politické karikatury 1939—53 (1953), Kuo Chua (1954), Pohlednice z Činy (Rp 1954), Sto let

české karikatury (1955), Karel Václav Klíč (monografie, 1955), Dalekohled (P pro mládež, 1956), Vyhlička s pyramid (Rp 1957), Made in Japan (Rp 1958), Kavárna Union (sborník vzpomínek současníků, 1958), Reportáž o kongresu pro odzbrojení a spolupráci národů ve Stockholmu (Rp 1958), Současné čínské malířství (životopisy a reprodukce, 1959, s L. Hájkem), Poezie a karikatura (stati a úvahy, 1961), Mrakodrapy v pralese (Rp 1963). — Provedené hry: Kavárnička (1932, podle C. Goldoniho, s hudbou J. Ježka), Mládí ve hře (1935, knižně až ve Výboru z díla: Hra z avantgardy, 1963), Slepova píšťalka aneb Lidice (1943), Brundibár (libreto k dětské opeře, s hudbou H. Krásl v terezinském ghettu 1943). — Výbor z díla v Orbisu a v Čs. spisovatelů od r. 1958 (rozvrženo do 6 sv.); sem zahrnutý i práce dosud netištěné. vb

Vladimír Holan

16. 9. 1905 Praha

Dětství strávil v Praze. R. 1911 se rodina přestěhovala do Bělé pod Bezdězem. Od r. 1919 studoval na gymnasiu v Truhlářské ulici v Praze. Po maturitě (1926) byl zaměstnán jako úředník Penzijního ústavu (1927—33). R. 1933, kdy byl penzionován, ujal se redakce časopisu Umělecké besedy Život (do r. 1938). Redigoval také Program D 40 (1939—40). Od r. 1940 se věnuje výhradně literatuře. Žije v Praze. — Příspěvky v časopisech Rudé právo, Veraikon, Lidové noviny, Listy pro umění a kritiku, Život, Kvart, Kritický měsíčník, Národní práce, Doba, Tvorba, Literární noviny, Plamen, Kulturní tvorba, Host do domu aj. S F. Halasem uspořádal antologii lidové poezie Láska a smrt (1938).

Vladimír Holan je jedním z nejsložitějších zjevů českého básnictví 20. století. Jeho prvotina je místy inspirovaná poetismem, ale již v druhé knize (*Triumf smrti*) se skutečnost problematizuje, autor hledá nový přístup a vlastní poetiku. Sbírkou *Vanutí* začíná první vrcholné údobí. H. rozsáhlé dílo obsahuje osobitou lyriku meditativní, politicky zacílené cyklické útvary, pamfletickou poezii agitační a epické skladby. H. experimentátorská lyrika, vycházející v některých rysech z příkladu Rilka a Mallarméa, usiluje postihnout vztahy mezi konkrétním a abstraktním, mezi bytím a nebytím, mezi jevem a nicotou, mezi časností a věčným

trváním. Bohatá imaginace a originální fantazie je provázena sklonem ke konstrukci kryptogramních básní (*Kameni, přicházíš...*). Jazykovými deformacemi, neologismy, překvapivou metaforikou, která je budována na prolnutí několika příkre odlišných představových okruhů a jejich vzájemné korespondenci, vytváří H. ze svých přísně komponovaných básní senzi-bilní podobenství. Svěbytný svět H. lyriky svědčí o úmyslné izolovanosti od skutečného světa, ale autor nikdy nepozbyl smyslu pro proměnlivou konkrétnost společenské reality. To se projevilo již v druhé polovině třicátých let, zejména pak v období Mnichova, kdy se H. vyslovuje k aktuálním politickým otázkám (španělská občanská válka, Mnichov, agrese fašismu) v několika cyklech shrnutých později do knihy *Havraním brkem*. V jeho vizionářských skladbách nabývá evropská katastrofa velikosti „zobludněle nereálného“ mýtu a podobenství. H. přesně zorganizoval vznešené i všední, konkrétní i obecné, časové i nadčasové v rozsáhlý obraz složité skutečnosti, jež je zachycena ve výjevech a vizích dostávajících téměř filmový spád. Některé skladby byly v době okupace zakázány; řadu cyklů uzavírají díla psaná po osvobození Rudou armádou (*Dík Sovětskému svazu, Panychida*), jejímž prostým příslušníkem věnoval H. sbírku „dokumentárně“ pojatých portrétů (*Rudoarmějci*). Po r. 1945 vytvořil H. také zvláštní typ politicky útočné, pamfletické lyriky, usilující vřadit konkrétní dobový fakt do souvislosti celé epochy revolučních proměn (*Tobě*). Už ve válečných letech vznikly také první H. „příběhy“, osudové tragédie, v nichž z konkrétních zážitků (jde většinou o setkání básníka s vypravěčem příběhu) vyrůstá nadosobní platnost všedních i absurdních dějů; častými meditacemi a komentáři směřuje H. k odhalení nepředvídaných zvrátů, krizí a dramát lidské existence. Značný význam má H. deníková próza *Lemuria*, která tvoří doprovod jeho tvorby básnické. Ani v práci překladatelské nezapřel H. svůj básnický naturel a vybírá si zejména autory, jež jsou mu blízcí (Rilke, Baudelaire, Góngora, Ronsard, Vildrac aj.). V l. 1935–45 překládal H. soustavněji nejrůznější světové básníky

(Lermontov, Słowacki, čínští básníci, Ni-zámí); z překladů pozdějších má největší závažnost převod Lenauova eposu *Albi-genští*.

BIBLIOGRAFIE

Blouznivý vějíř (Bb 1926), Triumf smrti (Bb 1930, přeprac. 1936), Vanuť (Bb 1932), Kolu-ry (básně v próze, 1932), Torzo (E 1933), Oblouk (Bb 1934), Kameni, přicházíš... (Bb 1937), Září (Bb 1938), Sen (B 1939), Lemuria (básnický deník z l. 1934–38; 1940), První testament (B 1940), Záhřmotí (Bb 1940), Chór (Bb 1941), Tereška Planetová (B 1943), Cesta mruku (B 1945), Dík Sovětskému svazu (B 1945), Panychida (B 1945), Havraním brkem (1946, soubor skladeb Odpověď Francii, Září 1938, Zpěv třikrálový, Sen a První testament), Rudoarmějci (Bb 1947), Tobě (Bb 1947), První básně (1948, obsahuje sbírky: znovu přeprac. Triumf smrti, Vanuť, Oblouk, Kameni, přicházíš...), Dokument (1949, obsahuje sbírky Dík Sovětskému svazu, Panychida, Rudoarmějci a Tobě), Prostě (B 1954), Bajaja (Bb pro děti, 1955), Tři (Bb 1957), Mozartiana (Bb 1963), Příběhy (Bb 1963), Bez názvu (Bb 1963). — Výbory: Cestou (z překladů, 1962, usp. O. Králík), Noční hlídka srdce (1963, usp. V. Justl).

LITERATURA

F. X. Šalda v ŠZáp 1932–33 (Řikání o čtyřech básních – o Vanuť); St. K. Neumann v kn. O umění (1958, o výboru Láska a smrt a o sbírce Září); J. Hora v kn. Poezie a život (1959); J. Petrmichl v dosl. k Tereze Planetové a Cestě mruku (1962); J. Brabec v kn. Jak čist poezii (1963), O. Králík v LUK 1937 a v Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Philologica VIII, 1962 (o metodě básnických překladů); J. Janů v NŽ 1955 (č. 9) a v Plameni 1962 (o básnických překladech). *jb*

Josef Holeček

27. 2. 1853 Stožice u Vodňan

6. 3. 1929 Praha

Jako nejstaršího syna v selské rodině poslal jej otec r. 1863 na studia do Písku (měl se stát knězem), potom do Budějovic a do Tábora, kde absolvoval vyšší hospodářský ústav (1873). Už tehdy publikoval verše ve Světozoru a v almanachu Anemónky. Po prázdninové cestě na Slovensko a po jednoroční vojenské službě odjel r. 1874 poprvé na Balkán, mezi jižní Slovany; krátkou dobu byl vychovatelem v Záhřebu, za povstání v Hercegovině (1875) a za bojů proti Turkům v Černé Hoře (1876) byl zpravodajem Národních listů. Různé slovanské země

navštívil ještě mnohokrát (1882, 1897, 1899, 1924), do Ruska jel poprvé r. 1887 (později 1899, 1909). Jinak žil v Praze jako novinář: krátce byl v redakci Posla z Prahy (1877), pak Brousku (1878 až 1879), Slovanských listů, které od roku 1879 sám vydával; v l. 1884–1918 byl členem redakce Národních listů a vedl v nich slovanskou rubriku. Byl činný v Umělecké besedě jako jednatel a předseda. Své četné práce publikoval v Lumíru, potom v Květech, Osvětě, Ruchu, Zvonu aj.

Holečkova tvorba novinářská a umělecká (obě se stále prolínaly) je velmi rozsáhlá a mnohostranná, směřuje k vytvoření literatury se specificky národním a slovanským charakterem. Překládal lidovou epiku zejména jižních Slovanů. Zevrubným poznáním života, historie a politiky jednotlivých slovanských národů usiloval dobrat se osobitě tvářnosti jejich povahy. Zaujat slavjanofilskými názory zdůrazňoval lásku k prostému lidu a víru v jeho dějinné poslání, požadoval návrat inteligence k lidu a vyslovoval odpor ke kapitalistickému vývoji, proti němuž stavěl ideál ušlechtilé přirozenosti, patriarchálního a tradičnosti vesnických vztahů. Největším a hlavním Holečkovým dílem je desetidílná kronika jihočeského selského života *Naši*, vznikající od konce osmdesátých let. V ní došly uplatnění i výtěžky celé jeho ostatní činnosti. V Naších usiloval H. o podrobné vykreslení a charakteristiku jihočeského sedláka a jeho způsobu života a myšlení. Byl přesvědčen, že se v něm uchovává to nejryzejší, co vyznačuje českou národní povahu. Soudil, že uspořádání vesnické společnosti, její starobylé životní formy, které ovšem sociální rozpory překrývaly patriarchální vzájemností a křesťanskou morálkou, jsou vzorem společenské harmonie; svou kladnou představu ztělesnil v postavě sedláka Kojana. Vyprávěním mnoha příběhů a kresbou lidí a zajímavých scén, jak je autor znal ze svého dětství, podávají *Naši* především obsažný poetický obraz života na vesnicích rodného kraje v polovině minulého století, zachycují napětí mezi feudálním a selským světem i projevy lidové moudrosti.

BIBLIOGRAFIE

(vesměs próza): Černá Hora (1876), Za svobodu (3 sv. 1878–30), Podejme ruku Slovákům! (polit. stati, 1880), Černoohorské povídky (2 sv. 1880, 1881), Zrcadlo naší národní společnosti (1881), Rozmanitě čtení (3 sv. 1881, 1886, 1893), Černá Hora v míru (2 sv. 1883, 1884), Junácké kresby černoohorské (3 sv. 1884, 1888, 1889), Církev latinská a náboženská jednota Slovanův (1885), Obsit (1887), Rusko-české kapitoly (1891), Zájezd na Rus (1896–1903), Na Černou Horu a Černá Hora koncem věku (1899), Bosna a Hercegovina za okupace (1901), Černoohorští Junáci (1902), Tragédie Julia Grégra (1914–18), Česká šlechta (1918), Národní moudrost (1919), Prvé třítletí Československé republiky (1922), Sokolovič (B 1922), Pero (4 sv. 1922–25), V Jugoslávii roku 1924 (1927), Selství (1928), Mráz čiii rok 1916 (Bb 1929), Má svépomoc (1931, jako doplněk Pera). Románový cyklus *Naši* vyšel v deseti knihách: v různých vydáních se měnilo i rozvržení i tituly svazků: I. Jak u nás lidé žijou a umírají – Léto (1898 a 1901; druhé vydání s názvem Jak u nás žijou a umírají – Frantík a Bartoň, 1910); II. Bartoň (1902); III. Výprava (1904); IV. Boubín (1906); V. Adamova svatba (1907); VI. Rok smrti (1908); VII. Vojna (1909, 2. vyd. s názvem *Mraky*, Vojna I, 1919); VIII. sv. 1 Vojna 2, Emisari 1 (1921), sv. 2 Vojna 3, Emisari 2 – Křtiny (1922); IX. Máj (1923); X. Slechtic a sedák (1930). – Překlady: Junácké písně národa bulharského (2 sv. 1874 až 1875), Písně hercegovské (1877); Kalevala (5 sv. 1894–96), Kanteletar (Bb, 2 sv. 1905 až 1905), Srbská národní epika (4 sv. 1909, 1915, 1926). Národní epika bosenských mohamedánů (2 sv. 1917–20), Králevic Marko (B 1922). Se sebraných spisů, které začal vydávat H. sám, vyšlo v l. 1909–32 22 svazků. – Bibliografie v monografiích J. Voborníka.

LITERATURA

J. Voborník: J. H. (1913, s bibliografií) a v předmluvě k výb. Z Naších (1925); E. Chalupný: Dílo J. H. (1926); A. Režáč: Vzpomínky na J. H. (1930); V. Polanský [= Jeroným Holeček]: O J. H. (1940). J. Horák v kn. Z dějin lit. slovanských (1948); F. X. Šalda v KP 13 (1963); F. Táborský v Almanachu Čes. akademie věd a umění (1930); A. Pražák v kn. O národ (1946); J. Dolanský v dosl. k Naším I (1949), II (1950), ve sborníku F. Wollmanovi k 70. naroz. (1958, Holeček a Tolstoj) a ve Slovanském přehledu 1953; F. Hanuš v dosl. k Naším III (1958), M. Pohorský v dosl. k Naším IV (1959). mp

Miroslav Holub

13. 9. 1923 Plzeň

Klasické gymnasium vystudoval v Plzni. Za války v l. 1942–45 byl nasazen jako dělník na dráze. Studoval na přírodovědecké a od r. 1946 na lékařské fakultě v Praze (doktorát 1953). Působí jako

vědecký pracovník v Biologickém ústavu ČSAV; studijní pobyty v Polsku, Anglii, NDR a USA. Od r. 1950 rediguje vědeckopopulární časopis Vesmír. Příspěvky v Ohnící (1947), Kytici (1948), pak až v Květnu (1956), Novém životě, Lit. novinách, Kultuře (1962 i reportáže z USA aj.), Hostu do domu aj.

V polovině padesátých let se Holub podílel (v časopise Květen) na teoretické formulaci zásad tzv. poezie všedního dne, namířené proti falešnému optimismu a patosu, a sám je také svou tvorbou důsledně naplňoval. Již od vyzrálé prvotiny je jeho poezie nepatetickou oslavou i těch zcela zapomenutých lidí v jejich všedním životě a přezírané práci; dovede odhalit hluboce lidský a často přímo heroický dosah i jejich nejprostšího činu. Velikost člověka nalézá H. především v jeho mravní síle a houževnatosti: na jedné straně nevidí tedy rozdíl mezi tvrdošíjně opakovanými pokusy vědovými a starostlivou příčinností obyčejné ženy, na druhé straně ukazuje na velkolepých hrdinských činech z historie i přítomnosti jejich prostou, a tedy opět hluboce lidskou podobu. Postupně sílí v H. básnickém zájmu o všední život také hledisko kritické. Ironizujícím pohledem demaskuje malichernost, sobectví a opatrnickví v jejich běžných, ale většínou málo zjevných podobách. H. tvorba, navazující na racionálnost Brechtovu a na věcný lyrismus Prévertův, znamená v současné české poezii pronikavé uplatnění intelektu. Strohé básně, s verši často jednoslovnými, chtějí zapůsobit přesnou myšlenkou, s oblibou vyjádřenou paradoxem, a překvapivou, vtipnou pointou. Tomuto záměru je také podřízena střídá metafórica, jež často těží ze světa techniky a vědy. Tím vším naplňuje H. požadavky svých teoretických statí, nalézajících modernost poezie v jejím sblížení s vědou, zdůrazňujících její poznávací charakter a namířené proti sentimentalitě a ornamentálnosti v umění. Nevyhnul se však přitom určité jednostrannosti, jak se to občas projevuje i v jeho vlastní, průbojně a podnětně tvorbě mentorstvím či ulpíváním na pouhé anekdotičnosti. V próze *Anděl na kolečkách* se mu osobitá zkratkovitá a lyrizující forma „poloreportáže“ stala prostředkem umožňujícím na zá-

kladě obrazů z USA rozvinout problematiku člověka v moderní civilizaci. Časopisecky uveřejňuje překlady mladých polských básníků a práce populárně vědné.

BIBLIOGRAFIE

Denní služba (Bb 1958), Achilles a želva (Bb 1960), Slabikář (Bb 1961), Jdi a otevři dveře (Bb 1961), Anděl na kolečkách (Rp 1963), Zcela nesoustavná zoologie (Bb k fotografiím K. Příbyla, 1963), Kam teče krev (Bb 1963), Tak zvané srdce (Bb 1963).

LITERATURA

J. Opelík v krit. ročence Pro a proti 61 (1962) a ve sborníku Jak čist poezii (1963); M. Červenka v roč. Pro a proti 61 a v Květnu 1957 až 1958; B. Svozil v CLit 1961. pb

Josef Holý

7. 2. 1874 Košík u Jičína

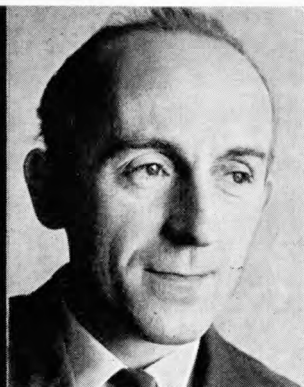
6. 2. 1928 Brno

Studoval na gymnasiu v Jičíně (maturita 1895) a na filosofické fakultě v Praze češtinu a němčinu (do r. 1900). Jako středoškolský profesor působil v Plzni, na lyceu Vesny v Brně (1903–06), odkud byl za knížku *Adamovské lesy* přeložen na reálku ve Velkém Meziříčí, nakonec působil na průmyslové škole v Brně (1907–27). Za první republiky se stal senátorem za stranu národně socialistickou (1919–25), pak působil ve straně lidové. — Přispíval do Lumíru, Cesty, Moravskoslezské revue aj.

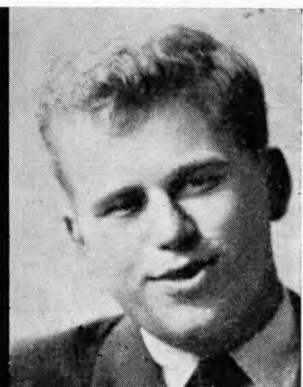
Literárním přínosem jsou pouze první básnické sbírky Holého: proti vyumělkované lyrice z konce století přinesly výrazovou drsnost, přirozenost, improvizaci pod vlivem lidové písně, pesimismus, skepsi a buřičství. To ho spojovalo s poezií J. S. Machara → a především V. Dyka →, s nímž ho pojilo i osobní přátelství. Dařila se mu svěží přírodní lyrika (*Adamovské lesy*), sociální balady (*Elegie*) i lehké ironické popěvky. Ostatní sbírky byly už složeny ze sentimentálních básní, velikášsky zdůrazňujících vlastní bolesti a básnické zásluhy (v doslovu k 2. vyd. *Skokád* udělal z P. Bezručův svého epigona), i po stránce veršové zcela konvenčních. Nevládl ani pokus o českou faustiádu (*Vašiček Nejů*), historii rozvráceného venkovského inteligenta, marně

Jiří Haussmann

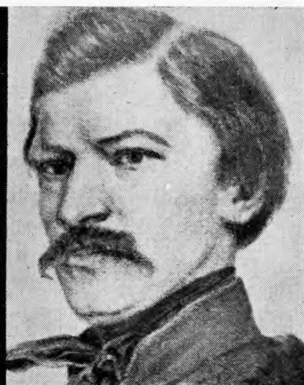
Jiří Havel

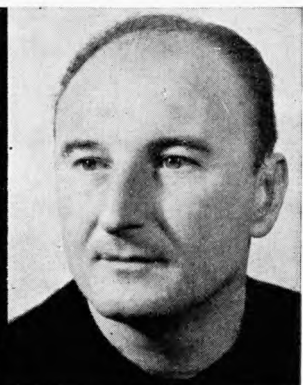
Václav Havel

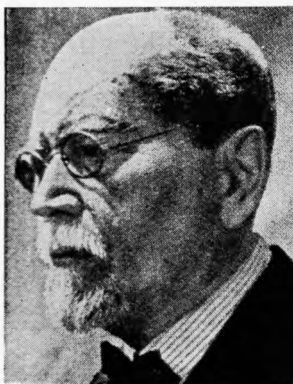
Jaroslav Havlíček

Karel Havlíček

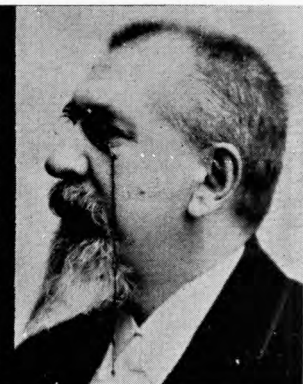
Milan Hendrych

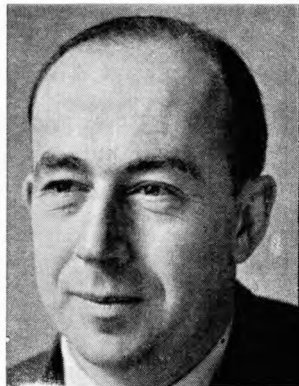
Jan Herben

Ignát Herrmann

Adolf Heyduk

Jindřich Hilčr

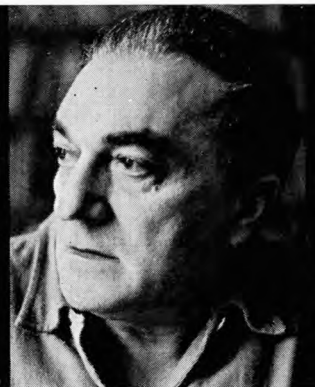
Josef Hiršal

Karel Hlaváček

Adolf Hoffmeister

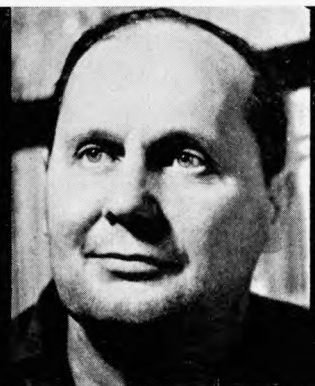
Vladimír Holan

Josef Holeček

Miroslav Holub

Eduard Hončík

Václav Hons

hledajícího životní jistotu. — Také dva jevištní pokusy, jeden dramaturgizující povídku Dostojevského, druhý s látkou praroslávskou, jsou nezdařilé.

BIBLIOGRAFIE

Památník a Skokády (Bb 1897, nové vyd. 1908 s názv. Skokády), Padavky (Bb 1897), Vašíček Nejů (B 1899, 1901, 2 sv.), Satyry (Bb 1903), Elegie (Bb 1903), Panenčiny knížky (Bb 1905), Adamovské lesy (Bb 1905), Svatba v Adamovských lesích (polemika, 1906), Mračna (Bb 1908), Carovný sen (D 1909), Černé moře (Bb 1912), Skalné pláně (Bb 1919, Baja milostná (D 1928).

LITERATURA

F. X. Šalda v KP 7 (1953, o Mračnách); F. Götz v Básnickém dnešku (1931); J. Mahen v kn. Za oponou umění a života (1961); B. Václavek v Lit. studiích a podobiznách (1962). V. Dyk v Lumíru 1928. šv

Eduard Hončík

10. 11. 1914 Ústí nad Lab.-Trmice

Vyučený soustružník, pracoval počátkem třicátých let ve svém rodišti jako horník, později v Ústí n. L. jako zámečnick, v l. 1939—45 v automobilových závodech v Ml. Boleslavi a po válce v Severočeských závodech tukových v Ústí n. L., kde je dnes technickým úředníkem. — Povídky, fejetony a črty publikoval tento pozdní debutant v Práci, Průboji aj. Píše také rozhlasové črty (Šel pěšky za sluncem, Bylo jich pět, obě 1963, aj.).

Román ze severočeského pohraničí, odehrávající se v době nezaměstnanosti a náporu henleinovců, staví Hončík na vlastních bohatých zážitcích a konkrétních historických faktech; události vyhrucuje do ostrých, často tragických konfliktů osobních i společenských.

BIBLIOGRAFIE

Třicet šest pod zemí (R 1959).

LITERATURA

O. Neumannová v dosl. k románu Třicet šest pod zemí (1959). vf

Václav Hons

14. 6. 1938 Miškovice u Kolína

Po absolvování jedenáctileté střední školy v Kolíně (1956) studoval v Praze rok na

Vysoké škole ekonomické a pak historii a češtinu na filosofické fakultě Karlovy university (absolvoval 1962). Publikuje od roku 1958 básně v časopisech Plamen, Literární noviny, Host do domu, Kultura, Kulturní tvorba aj.

Honsova lyrika, z velké části milostná a přírodní, soustřeďuje se k vyjádření životního pocitu dnešních dvacetiletých. Je to poezie převážně impresivní, tihnoucí k metodě volných asociací a rozsáhlých metaforických řetězců.

BIBLIOGRAFIE

Co je před očima (Bb 1962). dm

Jindřich Honzl

14. 5. 1894 Humpolec

20. 4. 1953 Praha

Narodil se v rodině chudého krejčovského mistra. V Praze vystudoval učitelský ústav a začal (1914) vyučovat na měšťanských školách. Už od studentských let pracoval v sociální demokracii a hned po založení KSČ se stal jejím členem. Po válce se začal v volném čase věnovat divadlu. Inspirován příkladem dělnických klubů v sovětském Rusku založil r. 1920 s J. Zorou proletářský recitační kolektiv Dědrasbor, s nímž nastudoval tehdy novou formou sborové recitace revoluční a kolektivistické verše Horovy, Neumannovy, Březinovy aj. V té době publikoval v Právu lidu (v příloze Sobota), Rudém právu, Kmeni i jinde řadu článků, v nichž kriticky analyzoval současné měšťácké jeviště a hledal v minulosti paralely k aktuální představě divadla davů. Po zániku nadějí na socializaci republiky obrátil pozornost k vytváření nového divadelního slohu, který by zápas s měšťáctvím a konzervativismem všeho druhu vyjádřil v živých divadelních formách. V člancích v Divadle (které 1922 krátce redigoval), Červnu, Proletkultu, ve sbornících Devět sil a Život, v avantgardistických časopisech Disk, Host, Stavba a Pásmo hledal příklady pro nový divadelní projev v cirkusovém umění klauunů, v zkratkovité hybnosti amerických filmových grotesek, v dynamice sportovních mítingů, odmítaje konvenčnost i názorovou omezenost měš-

řádkého realismu (*Roztočené jeviště*). Nejsilnější podněty mu přinesla cesta do Sovětského svazu, kterou podnikl r. 1925 jako člen delegace Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem (*Moderní ruské divadlo*). — Na jaře 1926 zahájilo činnost Osvobozené divadlo, které zakládal s J. Frejkou. Uvedl zde na večerech jevištní poezie francouzské i české modernisty (Apollinaire, Golla, Cocteau, Jarryho, Nezvala, Hoffmeistera, Vančuru aj.). Zároveň pomáhal dělnickým amatérům v organizování agitačních skupin Modrá blůza, koncipoval mohutnou revoluční scénu pro druhou spartakiádu FPT a o cílech svých experimentů publikoval řadu úvah v časopisech Osvobozeného divadla, Tvorbě, Kmeni, Rudém právu, Reflektoru, ReDu aj. R. 1927 přijal do svazku Osvobozeného divadla Voskovce → a Wericha →, v jejichž první studentsky rozpuštělé revue rozpoznal možnosti vývoje k velkému divadlu poetického humoru a satiry. H. komunisticky orientovaná činnost v divadle i při jiných kulturních akcích neunikla pozornosti vládních činitelů: r. 1927 měl být přeložen z Prahy do zapadlé vsi na Sedlčansko. Zaměstnání pak našel jako profesionální režisér v Osvobozeném divadle, které se zásluhou úspěchů Voskovce a Wericha stalo profesionální scénou se stálým provozem. Od r. 1929 působil dvě sezóny jako dramaturg a režisér v Zemském divadle brněnském, kde ve svých inscenacích Johnsona, Katajeva, Shawa a Klicpery (za režii Hadriána z Římsů st. cena 1931) vyzkoušel účín avantgardních jevištních prostředků na velkém jevišti před širokým publikem; stejný cíl měly i jeho pohostinské režie v pražském Národním divadle a v plzeňském divadle. — Centrem H. činnosti ve třicátých letech se však stalo znovu Osvobozené divadlo, kam se r. 1931 vrátil a kde pak režíroval všechny revue J. Voskovce, J. Wericha a J. Ježka, jimiž se divadlo zařadilo na přední místo pokrokové divadelní tronty. Bylo i jeho zásluhou, že hry V + W, aniž ztrácely kouzlo intelektuálního klaunského humoru, staly se divadlem politickým a výrazně bojovným. Režíroval také filmy Pudr a benzin a Peníze nebo život s V + W v hlavních rolích. Zároveň

zkoumal jevištní možnosti surrealistické poezie a publikoval analyzující komentáře k vlastním inscenacím v časopisu Osvobozeného divadla a teoretické stati ve sbornících Surrealismus v diskuzi (1934) a Pocta a výzva (1934), v Listech pro umění a kritiku, Magazínu DP aj. Roku 1936 měl být H. angažován k Národnímu divadlu, byl však režisérským sborem odmítnut (brožura Národní divadlo a Honzlův případ, 1936). Po rozpuštění Osvobozeného divadla napsal pro připravovanou filmovou školu neobyčejně promyšlenou osnovu herecké výuky. Za okupace, kdy se nemohl společensky exponovat, vedl v Praze v l. 1939—41 malou scénku Divadélko pro 99, kde sestavil a režíroval několik poetických pásem (Večer s Vítězslavem Nezvalem, Večer poezie 1900, Věčné Čechy) a výrazně komponovaných montáží (*Román lásky a cti*, České písně kramářské, Dvě lásky Mikoláše Alše). V této době upravoval také starší hry pro aktuální jevištní potřebu, zabýval se otázkami nové organizace divadelního života v osvobozeném státě a publikoval (zvláště ve Slovu a slovesnosti) několik závažných statí teoretických, v nichž se metodicky vyrovnával se strukturalismem (Pohyb divadelního znaku, Hierarchie divadelních prostředků aj.). — Po r. 1945 vedl H. složitý zápas o socialistický charakter naší první scény, který neustal ani po Únoru, kdy se stal ředitelem činohry Národního divadla. Tam také sám některé hry režíroval (Tyl, Čapek, Mrštíkovi, Vančura, Gorkij aj.). Zároveň založil a vedl experimentální Studio Národního divadla a pracoval teoreticky. Vydával odborný časopis Otázky divadla a filmu (1945 až 1950), ve kterém publikoval četné polemické stati, kratší charakteristiky i rozsáhlé teoretické úvahy. Pracoval v divadelní sekci Československo-sovětského institutu, redigoval časopis Sovětské divadlo a r. 1950 přešel na divadelní fakultu Akademie múzických umění jako vedoucí profesor zakladané katedry divadelní vědy, kde pokračoval ve svých vysokoskolských přednáškách, s nimiž začal v estetickém semináři Karlovy university. — Honzl patří do skupiny nejvýznamnějších postav české umělecké avantgardy. Spolu s nimi vytvářel bojovné a zároveň odvážnou bá-

snickou obrazností naplněné umění, dobývající nové oblasti umělecké krásy a neustupující z cesty za ideálem beztrždní společnosti. Byl vynikajícím divadelním praktikem a teoretikem. Jeho cílem bylo ve shodě se společenskou situací vždy znovu zkoumat účinnost divadelních prostředků, hledat nejživější formy scénického vyjadřování. Vyzkoušel v praktické práci nosnost jevištních prvků symbolistické, poetistické a surrealistické poezie a hledal cesty, jak divadlo širokých lidových vrstev obohatit objevy moderních básnických směrů. Divadlo směřující od počátku třicátých let k sdělnosti, politické obsažnosti a k reálnějšímu zobrazování světa realizoval s vědomím, že moderní umělci mají za úkol nikoliv opustit výboje dvacátých let, nýbrž v novém smyslu jich využít. Experimentátorství a vytváření moderního divadla širokého společenského dosahu, to byly dva úkoly, jež se v H. životním díle spojovaly v jednotu logické tvořivé dialektiky. — Svými úvahami mířil H. k širším teoretickým závěrům a podnikal i samostatné výzkumy vědecké, nezávislé již přímo na jeho umělecké praxi. Do vývoje české literatury zasáhl tím, že českou avantgardní tvorbu dovedl vhodně konfrontovat se souběžným úsilím v zahraničí, že na české moderní divadlo přikládal evropská měřítka a že se všemožně snažil, aby nové dramatice Nezvalové, Vančurově, Hoffmeisterové a dalších zajistil jevištní život. Na rozdíl od jiných, zejména zahraničních avantgardních režisérů, kteří svůj program uskutečňovali pomocí násilných adaptací klasických her, pěstoval H. i velmi slabé výhonky nové dramatiky s vědomím, že avantgardní divadlo splní úkol jen pomocí adekvátního literárního podkladu. Praktická i teoretická péče H. posilovala a usměrňovala činnost Osvobozeného divadla, opírajícího se o poetický literární humor revuí Voskovce a Wericha, podněcovala další dramatickou tvorbu Nezvalovu → a Vančurovu →, i celkový zájem české divadelní avantgardy o moderní dramatické dílo vůbec.

BIBLIOGRAFIE

Roztočené jeviště (Ee 1925). Moderní ruské divadlo (Ee 1928). Sovětské divadlo (Ee 1936). Sláva a bída divadel (Ee 1937). Navrhujeme

školu pro výchovu filmového dorostu (1939, s O. Vávrou). Román lásky a tře (jevištní montáž, 1941). Studio Národního divadla. Program a cíl (1945). Třicet let sovětského divadla (Ee 1947, s J. Pokorným). — Úpravy dramatických textů: J. K. Tyl, Jan Hus (1947), Krvavý soud aneb Kutnohorští haviři (1950), V. K. Klicpera, Hadrián z Římsů (1950), A. N. Afinogenov, Máseňka (1951). — Posmrtně: K novému významu umění (stati, 1956) Divadelní a literární podobizny (stati, 1959). Zápisky a praxe moderního divadla (stati, 1963).

LITERATURA

A. Dvořák: Trojice nejdůležitějších (1961), v Sovětském divadle 1953 a ve sborníku Divadlo bojující (1961); M. Obst, A. Scherl: K dějinám české divadelní avantgardy (1962). Časopis Národní divadlo 1953 (č. 20, věnováno J. Honzlovi); J. Pokorný v Divadle 1954; J. Mukařovský v Divadle 1957. mob

Josef Hora

8. 7. 1891 Dobříň u Roudnice

21. 6. 1945 Praha

Pocházel z rolnického rodu. Gymnásium vystudoval v Roudnici (maturita 1910), tam žil i během studií na právnické fakultě Karlovy university. Už tehdy spolupracoval s krajským sociálně demokratickým tiskem a od r. 1916, kdy skončil studium práv, se plně věnoval žurnalistice. R. 1919 se stal zástupcem F. V. Krejčího → v kulturní redakci pražského Práva lidu. Jako stoupenec levice přešel po vzniku KSČ do Rudého práva, kde pracoval do r. 1929. V tomto období také podnikl dvě cesty do ciziny, které se odrazily v jeho tvorbě: v létě 1924 navštívil Itálii, v říjnu 1925 byl v SSSR jako člen kulturní delegace; kromě toho byl r. 1930 v Paříži, r. 1932 v Estonsku, r. 1933 v Budapešti, r. 1938 v Lublani. Na podzim 1929 vstoupil do redakce Českého slova a pracoval tam až do roku 1940. V l. 1929–32 vydával vlastní časopis Plán, revui pro literaturu, umění a vědu; r. 1935 založil a vedl knižnici Postavy a dílo, kam přispěl monografií Karel Toman. Od r. 1934 byl předsedou Obce čs. spisovatelů, v době ohrožení republiky jedním z předních organizátorů jednotné fronty pokrokových umělců proti fašismu. Působil i v redakčních radách různých literárních časopisů, sborníků a knižnic. Poslední léta života trávil těžce

nemocen ve svém pražském bytě, kde krátce po osvobození zemřel. Den po smrti mu byl jako prvnímu udělen in memoriam titul národního umělce. — Časopisecky publikoval nejprve ve Vesně (zde pod pseudonymem Jan Hron r. 1908 první verše), v Moderní revui, Novině, České kultuře, Zvonu, Rudých květech, Dámských besedách, Podřipanu, Rudých prouděch a Akademii, později v Červnu, Hostu, Reflektoru, Kritice, Tvorbě, Avantgardě, Proletkultu, ReDu, Kmeni, Listech pro umění a kritiku, Kritickém měsíčníku, Panorámě, U-Bloku, Lidových novinách, Sobotě, Sršatci, Trnu, Volných směrech, Činu, Národním osvobození, Severu a východu, Magazínu DP, Programu D 34, Evě, Rozpravách Aventina, v Plánu a v časopisech, které spoluredigoval: v Literárních novinách (1927–32), Almanachu Kmene (1931–32), v Právu lidu, Rudém právu a Českém slově. V satirické tvorbě užíval pseudonymů Disk, Jiří Klas a šifer J. H., -a, -or, -ra. Spoluredigoval Almanach Kmene (1931–32); uspořádal a studiem doprovázel výbor ze St. K. Neumanna Básně (1928, s J. Seifertem), antologii Mladá česká poezie (1931), Výbor z díla A. Macka (1932), sborník F. X. Šaldovi (1932) a Průvodce dnešního čtenáře (výbor z knih Kmene, 1934).

Horův vztah ke světu se začal formovat již na střední škole, kde se poprvé setkal se společenskými rozdíly a sociálními křivdami; silně na něho zapůsobily politické stávky a boj za všeobecné hlasovací právo v letech 1905–07, podíl měla i četba soudobé pokrokové literatury, zejména Machara → a Šaldy →, a studium teoretických spisů o socialismu. Rozhodujícím způsobem však ovlivnila H. vývoj světová válka a Říjnová revoluce. Válku, která, jak sám mohl na malém městě dobře sledovat, velmi nerovně postihla různé společenské vrstvy, chápal od počátku především jako jev sociální, a tak ji také později zobrazil v románě *Hladový rok*. Válka v něm probudila silný a trvalý pocit sounáležitosti s proletariátem. S nadšením přijal ruské revoluční řešení a dal se plně do služeb revoluční myšlenky, a to jednak kulturně politickými články a úvahami o socialistickém a měšťáckém

umění (*Kultura a třídní vědomí*), přednáškami mezi dělnictvem a zejména bohatou činností recenzentskou a literárně-kritickou, která orientaci na nejpokrokovější zjevy současné prózy a poezie vytvářela už v prvních poválečných letech souvislé povědomí socialistické literatury, jednak tvorbou uměleckou: v rozmezí čtyř let vydal tři sbírky proletářské poezie, knížku satirických básní a epigramů *Z politické svatyně* a klíčový román *Socialistická naděje*, pamflet na maloměstáctví a zradu pravcových vůdců sociální demokracie v r. 1920. — Socialistickému přesvědčení zůstal H. věrný i po své roztržce se stranou v r. 1929 (zúčastnil se tzv. vystoupení sedmi), jeho vztah k redakci národní socialistického deníku byl pouze vnějškový. Kategorický soud, že „literatura a politika se rozcházejí“, který tehdy vyslovil v závěru brožury *Literatura a politika*, nevedl nikdy do praxe ani jako novinář, ani jako básník; moment politického pohledu byl v jeho tvorbě stále přítomen, ať už reagoval na hospodářskou krizi a nezaměstnanost, na fašismus v Německu, ve Španělsku i u nás, nebo naopak hodnotil budovatelské úsilí SSSR. Vysloveně politická je pak jeho největší próza, román *Dech na skle*, osobní komentář ke společenskému vývoji a komunistickému hnutí v třicátých letech, v němž se H. znovu táže po možnosti splynutí individua s revolučním kolektivem a po sladení subjektivního vnímání světa s objektivní skutečností, tedy po syntéze protikladů, které se pokoušel překonat celým svým dosavadním básnickým dílem. — Již v knižní prvotině *Básně* (z l. 1911–14), závislé ještě snovým prvkem, neurčitostí výrazu i veršovou stavbou na sovovském a březinovském symbolismu, vyslovil H. zřetelně svůj básnický program: subjektivním záznamem odrážet svět a zároveň sebe sama, vést dialog se životem a být přitom sám důležitou složkou tohoto vztahu. Druhá sbírka (*Strom v květu*, básně z let 1915–18) tento program realizovala spojením vitalistické a civilizační poezie, básněmi radostné smyslovosti a citového prožitku, jejichž metaforičnost v náznamech ukazuje ke sbírkám pozdního období, a básněmi oslavujícími technický pokrok,

viděný především jako výsledek práce dělnického kolektivu; zároveň však výrazně signalizovala polaritu H. básnické osobnosti. Rozpor mezi „křídly snů“ a tvrdou realitou, který si zde H. v některých básních mučivě uvědomoval, překonal v následujícím období poezie proletářské, zejména v knihách *Pracující den a Srdce a věrava světa*; nepotřeboval k tomu potlačit svou subjektivní touhu, viděl ji naopak v souladu s touhou kolektivní a s objektivní revoluční situací. H. proletářská poezie nebyla poezií bojových výzev, hesel, agitace a politické didaxe; ztotožňovala se především s vnitřním světem proletáře, který současně spoluvytvářela, naplňující jej novým obsahem, perspektivou života v socialistické společnosti, vidinou svobodné, tvořivé práce a nových vztahů mezi lidmi; nesledovala jevovou stránku revolučního zápasu, ale převážně pocity, z nichž vyrůstá revoluce jako akt sociální spravedlnosti a jako problém etický. Takovému pojetí dobře vyhovovala i tradiční křesťanská terminologie a symbolika, již H. neváhal využít; v kontextu třídního boje nabývala nové působivosti a stávala se účinným estetickým prostředkem poezie, která přímo programově usilovala o socialistický humanismus. — S opadáváním revoluční vlny ztrácel H. pocit jednoty „srdce“ a „věravy světa“ postupně na spontánnosti; v *Bouřlivém jaru* se sice básník ještě pokusil o bezprostředně politickou, agitační poezii, jak ji proklamoval Neumann →, avšak její rámec byl H. senzibilitě a obraznosti příliš těsný: násilné potlačování vlastního subjektu vedlo často k ploché rétoričnosti nebo k emocionálně chudé písňovosti. — Důležitý vývojový zlom znamenala *Itálie*, sbírka inspirovaná mocným osobním zážitkem; svou společenskou angažovanost, postiznění současné tváře země, reakci na fašismus, konfrontaci „seveřanství“ s bezstarostným jižním temperamentem a neodbytným zřetelem k domácímu sociálnímu zápasu byla pokračováním a uměleckým dovršením proletářské poezie, především však navázala na poválečnou vitalistickou notu smyslového opojení a subjektivního citového prožitku a na její prvky obrazného vyjadřování, které, nikoli bez vlivu vzni-

kajícího poetismu, výrazově odlehčila a zároveň v sevřenější formě dovedla k větší významové intenzitě; v tomto ohledu zahájila novou etapu H. tvorby. Od *Itálie*, v níž složka subjektivní a objektivní, individuální a kolektivní byly ještě v relativní rovnováze, proces subjektivizace H. lyriky nezadržitelně postupoval. H. v té době už nedovede najít vnitřní spřízněnost se společenskou realitou, vývoj domácí politické situace ho naopak znechucuje, zejména srovnává-li je s vývojem v SSSR, a hledá proto nové hodnoty, o něž by se opřel. Jednou z nich je „ohromující obraz času“, který si přinesl jako nejsilnější dojem ze Sovětského svazu a jemuž věnoval cyklus básní ve sbírce *Struny ve větru*. Čas se nestal pouze dominantním prvkem motivickým, ale byl povýšen na samu objektivní skutečnost, s níž je vše konfrontováno a s níž se básník může plně ztotožnit. Představa plynoucího času, v němž se proměňuje svět i básník sám, znamenala pro H. v té chvíli jedinou jistotu, schopnou naplnit jeho touhu po spravedlnosti; síla básnické obraznosti, která složitými personifikacemi přetvořila metafysický pojem času v téměř konkrétní představu „bratra básníkovy srdce“, tuto jistotu zdůraznila a učinila z obrazu času i výrazný prostředek estetický. — Protichůdné pojetí času jako procesu uplývání a zanikání, jímž se v jeho tvorbě přechodně odrazila osobní krize v první polovině třicátých let, překonal H. v závěrečném vrcholném období. V *Máchovských variacích*, jimiž vyslovil myšlenkové i citové spříznění s rozporností a revolučností básnického zjevu Máchova, postavil proti hrůze z času a prechavosti života lidské dílo, tvůrčí čin, nepomijivý pro jeho vnitřní hodnotu a společenskou platnost. V době přímého fašistického nebezpečí nalezl H. znovu konkrétní a pozitivní jistotu, tentokrát v rodné zemi, ve velkých tvůrcích její kultury a v ztotožnění s povědomím ohroženého národního kolektivu, které promítl do představy trojrozměrného, všeobjímajícího času, pojatého nyní jako síla, v níž se nezadržitelně uskutečňuje lidský pokrok. V epicky koncipovaném příběhu *Jan houslista*, jímž vrcholí dráha započatá *Itálií a Strunami ve větru*, dosáhl pak

organické syntézy všech složek: času jako tvůrce věčného vývoje a nositele nezničitelného života, společenského smyslu uměleckého činu jako protiváhy individuální smrti, a kolektivního povědomí, v němž v době boje za národní existenci není místo pro osobní smutek a skepsi. — Zničení H. poezie mělo i důsledky slohové. Od volného verše, v němž se zmocňoval skutečnosti převážně extenzivním záběrem, širokou enumerací zpravidla paralelních věcí, jevů a dějů, představovaných většinou přímým pojmenováním nebo jednoduchým přirovnáním, přešel H. téměř výhradně k pravidelnému verši strofickému a na malém prostoru budoval intenzivní, vnitřně složité obrazné pojmenování. Těsným spojováním představ z odlišných smyslových oblastí a prolínáním konkrétních a abstraktních pojmů vytvářel pomocí tradičního slovníku bez neologismů a cizích slov metaforu plnou významového i emocionálního napětí; H. básnické vyjadřování, byť dovedené někdy do značného stupně abstrakce, sloužilo vždy základnímu úsilí celé H. poezie: vyslovit účinně a hlavně s maximální přesností básníkův vnitřní vztah k zobrazené skutečnosti. — Paralelně s původní básnickou tvorbou se vyvíjela i H. tvorba překladatelská. Její nejvýznamnější část, básnické překlady z ruštiny, vznikala v těsném sepětí s H. vlastním dílem: přebásnění Jesenina a Pasternaka přímo souviselo s H. poezií konce dvacátých a první poloviny třicátých let, obohacovalo ji myšlenkově i výrazově, stejně jako práce na překladu Jevgenije Oněgina silně ovlivnila umělecký tvar Jana houlisty. Výsledky H. překladatelské činnosti, kterou H. chápal jako samostatný tvůrčí akt, patří k vrcholným dílům českého básnického překladu. Vedle dalších ruských autorů (Lermontova, Bloka, L. N. Tolstého, Tarasova-Rodionova, Gorkého, Erenburga a Katajeva) překládal z němčiny Goetha, Schillera, Chamissa, Nietzsche, Hofmannsthal a z chorvatštiny Mažuraniće.

BIBLIOGRAFIE

Báseň (Bb 1915), Strom v květu (Bb 1920), Pracující den (Bb 1920), Socialistická naděje (R 1922), Kultura a třídní vědomí (pojednání, 1922), Srdce a vířava světa (Bb 1922), Hliněný

babylón (Pp 1922, později v kn. Probuzení), Bouřlivé jaro (Bb 1923), Z politické svatyně (Bb 1924), Probuzení (Pp 1925), Itálie (Bb 1925), Hladový rok (R 1926), Struny ve větru (Bb 1927), Mít křídla (Bb 1928), Smrt manželů Pivodových (P 1928), Deset let (Bb 1929, st. cena), Literatura a politika (pojednání, 1929), Tvůj hlas (Bb 1930, st. cena), Chvilě v Estonsku (F 1932), Tonoucí stíny (Bb 1933), Dvě minuty ticha (Bb 1934), Popelec (Bb 1934), Karel Toman (monografie, 1935), Tiché poselství (Bb 1936), Máchovské variace (Bb 1936), Domov (Bb 1938), Dech na skle (R 1938), Básník a mateřský jazyk (přednáška, 1938), Jan houlista (B 1939), Zahrada Popelčina (Bb 1940). — Posmrtně: Život a dílo básníka Anežky (B 1945), Zápisky z nemoci (Bb 1945), Proud (Bb 1946), Pokušení (B 1946), Pozdravy (Bb 1949, usp. A. M. Piša). — Z překladů: S. Jesenin, Jiná země (1927); B. Pasternak, Lyrika (1935); A. S. Puškin, Eugen Oněgin (1937); M. J. Lermontov, Démon (1939), Brair smutek (1941); Hvězdy nad Triglavem (antologie ze slovinské poezie, 1940, s O. Berkopcem). Dílo J. H. u Borového v l. 1927–40 (13 sv., nedokončeno); posmrtně od r. 1946 u Borového (v usp. M. Novotného), v l. 1950–61 v Čs. spisovatelů v redakci A. M. Piši (16 sv.).

LITERATURA

V. Černý: Zpěv duše (1946) a v KM 1945; A. M. Piša: J. H. (1947), v doslově ke svazkům Díla (1948–59), v kn. Stopami poezie (1962); J. Linhart: Jan houlista J. Hory (1947). St. K. Neumann v kn. O umění 1958 (o jeho pojetí proletářské poezie); J. Götz v kn. Anarchie v nejmladší čes. poezii (1922), v Jasnícím se horizontu (1926) a v Básnickém dnešku (1931); F. X. Salda v kn. O nejmladší poezii čes. (1928, ve Studích z čes. literatury 1961), v ŠZAP 1932–33 (Řikání o čtyřech básnících – o Tonoucích stínech) a 1934–35 (Tři básničtí premianti čeští – o sbírce Dvě minuty ticha); B. Václavek v kn. Od umění k tvorbě (2. vyd. 1949) a v kn. Tvorba a společnost (1961); A. Pražák ve sborníku Puškin u nás (1949, o vztahu J. H. k Puškinovi); F. Buriánek v doslově k Výboru z básní (1945) a k Pracujícímu dni a jiným básním (1952); I. Háiek v kn. Osudy a cíle (1961); J. Mourková v dosl. k výboru Domov a jiné básně (1961). F. Voděčka v SaS 1951–52 (Ůkoly lit. historie při studiu otázek uměleckého mistrovství, oddíl Uměleckost Horovy poezie proletářské); J. Jiša v SV 1950 (o jeho vztahu k S. Jeseninovi); M. Nosek v ČLit 1960 (o jeho kritické činnosti). bš

František Horečka

25. 3. 1894 Frenštát pod Radhoštěm

V l. 1909–13 studoval na učitelském ústavě v Příboře a po jeho absolvování vyučoval (s přerušením v l. 1915–19, která prožil jako voják nejprve na haličské, později na italské frontě, po jejímž rozpadu vstoupil do legií) postupně

v Kunčicích pod Ondřejníkem, v Tiché, Frenštát p. R., v Šenově ve Slezsku a znovu ve Frenštátě (do r. 1958), kde žije a literárně pracuje. Významně se podílel na regionálním kulturním hnutí. Od r. 1914 byl členem skupiny Koliba, sdružující spisovatele a výtvarné umělce z kraje pod Radhoštěm. — První básnické a prozaické práce otiskl v Časopise českého studentstva (1914), později publikoval především v Moravském deníku, Moravskoslezských besedách, Černé zemi, Kole, Lidových novinách, v Našem Valašsku (jehož byl spoluzakladatelem), v Moravském východě (který v l. 1935—1937 sám vydával) a v Červeném květu. odborné práce filologické otiskoval v Naši řeči a v Českém časopise filologickém, výtvarné v Nových směrech, Rozpravách Aventina aj.

Těžiště Horečkovy literární činnosti, inspirované životem podbeskydského kraje, je v jeho prózách. Nad průměr běžné regionální literatury jdou tyto prosté realistické obrázky, opírající se převážně o autorovy osobní zážitky, především využitím bohatého materiálu nářečního a národopisného, jehož průzkumu a soupisu věnoval H. také řadu odborných studií.

BIBLIOGRAFIE

Drsný živel (Bb 1915). Žena knězova (P 1919). Pohádky pro velké děti (Pp 1921). Sebevrah (D 1923). Radhošť (Bb 1924). Den a noc (B 1928). Uloupená věčnost (R 1933). Za pět minut dvanáct (vzpomínky, 1933). Blesky nad Gruněm (D 1936). Daň z lásky (R 1936). My z hor (Pp 1939, přeprac. 1962). Ševci (R 1944). Když rozkvétá kaprad (pohádky, 1944). Kouzla noci svatojanské (pohádky 1947). — Provedené hry: Ondráš z Janovic (1935) aj. — Z prací odborných: Břetislav Bartoš, malíř národní tradice (1928). Kniha o památném Radhošti (1931). Nářečí na Frenštátsku (1941). Ohnivý květ (studie o Bezručovi, 1947) aj.

LITERATURA

O. Rafaj v dosl. ke kn. My z hor (1962). *mch*

Karel Horký

25. 4. 1879 Ronov nad Doubravou
u Čáslavě

Studoval na gymnasiu v Hradci Králové, ale studia nedokončil. Krátce byl zaměstnán jako lesník a poštovní úředník, ale

publicistický talent ho přivedl do Prahy. Byl redaktorem krajinického týdeníku Žďár (1901—03) a vydavatelem vlastního listu Kramerius (1903—04), kde už uplatnil své nadání fejetonistické. Na pěší toulce Evropou poznal valnou část rakouských zemí. Švýcarsy, Savojsko, jižní Francii a poté i Paříž (*Verše intimní*). Po návratu se stal redaktorem týdeníku Národní obzor (1907—08), r. 1909 opět založil vlastní list, Horkého týdeník (1909 až 1910), později změněný v čtrnáctidenní literární revui Stopa (1910—14), v níž uveřejňoval především fejetony a kam svými pracemi přispívali i bratři Čapkové →. Po vypuknutí první světové války odjel s rodinou do Španělska, později do Portugalska, navázal spojení s krajaný v Americe a psal do čechoamerických listů protirakouské články a epigramy (leták *Teď anebo nikdy* z r. 1915 byl vydán ve Spojených státech ve statisícových nákladech). Od r. 1916 žil ve Spojených státech a jako spisovatel a řečník sloužil československé věci (redigoval časopis Poděbradka). Do Čech se H. vrátil r. 1921 a věnoval se žurnalistice. Několik let byl týdněním fejetonistou Pražského ilustrovaného zpravodaje, krátce členem redakce Národních listů, do nichž pravidelně přispíval nedělní fejetony. Po I. Herrmannovi redigoval Švanďu dudáka (1924—27) a Knihovnu Švanďu dudáka (od r. 1925), od r. 1926 Knihovnu romantiků a Americkou knihovnu. R. 1927 se stal redaktorem a později i vydavatelem nacionalistického týdeníku Fronta (do 1939) a z pozic pravcové orientovaných kruhů napadal „hradní“ politiku (zvláště Masaryka a Beneše); byl spolupracovníkem Poledního listu, kandidoval v obecních volbách za Národní ligu J. Stříbrného a zasedal v pražském obecním zastupitelstvu i v městské radě. Za druhé světové války působil jako fejetonista v Českém slově a v Pražském ilustrovaném zpravodaji, přispívá do Lidové demokracie.

Horký je spisovatel a žurnalista v podstatě velmi rozporný. Od názorů blízkých levici upadl do krajního nacionalismu. Plodný publicista, břitký a útočný polemik, ale i básník a dramatik nalezal vlastní těžiště literární působnosti ve fe-

jetonu; novinářské črty a stati H. si všimají nejrůznějších stránek veřejného života; útočí často satirou, poučenou Macharem →, na maloměšťáctví všeho druhu, proti klerikalismu, přetvářce, byrokratismu. H. fejetony jsou vtipným i kritickým komentářem českého politického, hospodářského a kulturního vývoje v první polovině 20. století. Polemický temperament někdy H. zavedl do prudkých sporů zásadních i osobních, ale ani v době příklonu k praviceovému křídlu české buržoazie nezměnil své sympatie k prostému člověku a k sociálně utlačovaným. Knížně publikoval H. většinou soubory a výbory svých publicistických prací. Méně úspěšně byly jeho práce povídkové, dramatické a lyrické.

BIBLIOGRAFIE

Srážka vlaků (D 1902), Mizérie (P 1903), Inkognito (Bb 1904), Sedm dní v Lurdech (Ff 1905), Kašpárek (D 1905), Děvče s třemi spodničkami (D 1905), Paličovy sloky (Bb 1905), Když vesla vypadnou (Bb 1906), Vodopád Giessbach (D 1908, i prem.), Pátek (Ff 1908), Horkého čítanka (1909, 1919 s názvem Stovka), Hory a doliny se srovnávají (Ff 1909), Verše intimní (1910), Svatá Drahota (D 1911), Kramářova sonáta (Ff 1911), Tunel (D 1919), Pštrosso péro (B 1912), Hřívna (Ff 1912), V tomto slzavém údolí (Ff 1913), Zasláno (Pp 1913), Michelské litanie (Ff 1913), Teď anebo nikdy (polit. stati, 1915), Třetí armáda (polit. stati, 1916, Chicago), Má úcta (Pp 1917), Dürichův národ a Benešovo občerstvení (polit. stati, 1919), Z vašich rukou (polit. stati, 1919), Vlast (Pp a Bb, 1921), Batoh (D 1924, i prem.), Bejvávalo aneb Loupežníci na Chlumu (D 1925, i prem.), Masaryk redivivus (stati, 1926), Kouř z Ithaky (Ff 1926), Půl čtvrté odpoledne (Ff 1929), Svatební cesta (Ff 1931), Listy z bojiště (Ff 1931), Deset let od smrti Josefa Düricha (polit. stať, 1937), Pískání v lese (Pp 1939, 1946 s názvem Na neshledanou), V tomto zábavném údolí (Pp 1944), Pozdní shledání (Bb 1948, výbor), Cestou necestou (Ff 1954) aj.

LITERATURA

F. X. Šalda v KP 7 (1953, o hře Vodopád Giessbach a o knize fejetonů Hory a doliny se srovnávají) a v KP 8 (1956, o Verších intimních); B. Polan v dosl. k výboru Cestou necestou (1954).
vk

Bernard Horst

(vl. jm. Otakar Poupa)

15. 2. 1905 Most

Vystudoval reálku v Lounech a v Nymburce, kde působil jeho otec jako stroj-

vůdce, a po absolvování odborné školy se stal výpravčím vlaků na různých stanicích. Po okupaci pohraničí přešel na ředitelství drah do Prahy; od r. 1945 je zaměstnancem min. dopravy. Přispíval do časopisů Host, Reflektor, Literární noviny, Lumír (zde r. 1935 a 1938 otiskl i básně), Signál aj.

Do literatury vstoupil Horst povídkami v moravském Hostu (1928). V začátcích usiloval o duševně upjatou analýzu výjimečného jedince, kterou více poznamenal autorův soucit s utlačenci a ovlivnil odvozený drastický pesimismus, než aby vyplynula z objektivního básnického poznání skutečnosti (*Zlo*). Dovedl-li H. přesto v těchto povídkách zachytit výsek života v souvislosti s celkovým sociálním a historickým děním, ustoupila později tato schopnost jednak jednostranně zálibě v kresbě prostředí, jednak naturalistickému zobrazení vášnivých násilnických primitivů a podivínů v efektně konstruovaných románech (*Hučíci země, Výheň, Smršť, Peřeje noci*). Odvrat od kresby výjimečných povah znamená poválečná povídková knížka *Štít a meč*, zobrazující ušlechtilý zápas drobných železničářů s nacistickou válečnou mašinerií.

BIBLIOGRAFIE

Jizba Hardenů (R 1928, přeprac. s názvem Osamělá jizba 1946), *Zlo* (Pp 1929), *Hučíci země* (R 1930), *Výheň* (R 1931, přeprac. 1947), *Smršť* (R 1936), *Peřeje noci* (R 1941), *Tiché zátočiny* (R 1942), *Zrna v úhorech* (Pp 1941, přeprac. 1946), *Promarněná mince* (Pp 1943), *Měsíční šero* (Pp 1943), *Kroky osudu* (R 1945), *Štít a meč* (Pp 1956).

LITERATURA

F. Götz v kn. *Básnický dnešek* (1931); K. Sezima v kn. *Mláží* (1936).
em

Jindřich Hořejší

25. 4. 1886 Praha

30. 5. 1941 Praha

Pocházel z proletářské rodiny; z jeho tří sourozenců bratr Josef (nar. 1887) je překladatel a kulturní pracovník, bratr Alexandr básník (Jan Alda →). Už za studií na reálce (maturita 1904) psal loutkové hry a jednoaktovky, přispíval do *Záře* a *Rašple* (poprvé 1902 s pseud.

Jan Hořejší a J. Králíček); verše otiskl souborněji poprvé v Almanachu vydaném abiturienty malostranské reálky (1904, pseud. Jindřich Bohnický). Rok studoval na pražské technice, r. 1905 odešel pěšky do Paříže a po řadě zaměstnání absolvoval na Sorbonně filosofickou fakultu a v Dijonu studoval na právnické fakultě ekonomii; v Paříži se přátelsky stýkal s F. Gellnerem → a K. Tomanem →. Domů se vrátil r. 1914, záhy však narukoval na ruskou frontu, kde byl raněn. Po válce byl zprvu redaktorem na ministerstvu pro zásobování lidu, posléze (od 1922) smluvním úředníkem v Ústředním statistickém úřadě v Praze; zde napsal četné stati do statistických publikací, které rovněž překládal do francouzštiny, a vytvořil novou statistickou terminologii. Člen Devětsilu, podílel se ve dvacátých a třicátých letech významně na akcích, jimiž levicová inteligence podporovala hnutí revolučního proletariátu. R. 1938 patřil (zvláště s J. Kratochvílem →) ke skupině spisovatelů, kteří organizovali pomoc francouzské veřejnosti v zápase proti fašismu; po Mnichovu vydal Rejstřík obcí a okresů, které byly připojeny k Německu, k Maďarsku a k Polsku, a tak bojoval „enumeracním patosem“. V l. 1940 až 1941 se rovněž léčil v dobříšském sanatoriu. — Původní tvorbu a překlady tiskl v časopisech Ženský obzor, Červen, Kmen, Sobota, Besedy Času, Cesta, Rudé právo, Host, Rozpravy Aventina, ReD, Haló noviny, Kvart, Listy pro umění a kritiku, Literární noviny aj. Spjat úzce s předchozí básnickou generací, se Sovovým → sociálním vizionářstvím, s Neumannovým → civilizačním i agitačním patosem a Tomanovou → hutností, cudnou autokritičností a smyslem pro trvalé hodnoty,razil J. Hořejší nové cesty především české proletářské literatuře; na počátku dvacátých let má také jeho básnická tvorba těžiště. H. tu nebyl nikdy básníkem samotného revolučního aktu, nýbrž autorem v podstatě dvou poloh: bédně předrevoluční a vítězně revoluční; jeho poezie osciluje proto neustále mezi skutečností a snem. Současná béda soustředila se H. do symbolu města, které saje lidskou sílu a plní čistotu duše, ale které zároveň sbratřuje

chudáky k odboji; ne bez souvislosti s francouzskými unanímisty, které k nám uváděl, daří se básníkovi postihnout zejména ty okamžiky, v nichž se individuální osudy slévají v lidskou kolektivitu (*Hudba na náměstí*). Proti kapitalistickému provizoriu stavěl H. budoucí sociálně spravedlivou věčnost, pozitivní hodnoty, existující však u nás zatím jen jako revoluční sen. Nejpodstatnějším H. přínosem moderní české poezii je však nový typ milostného lyrismu (*Korálový náhrdelník*), slučující organicky občanskou a intimní složku lidské osobnosti. Láska nese tu na sobě prokletí, poněvadž se musí o své místo dělit s třídní nenávisí; není proto závětím, nýbrž zápasiskem a podněcovatelkou revolučního snu. V milostné poezii zazněla nejintenzivněji nejen H. nota sociálně revoltující, nýbrž nalezly v ní nejmístnější podobu i autorovy objektivizující tendence (zvláště v baladě Paní z námoří ze sbírky *Den a noc*), které u něho někdy vedly k žánru nebo smyslové askezi. — Na postupném umlkání H.-lyrika se od počátku druhé poloviny dvacátých let podílela především H. rozsáhlá činnost překladatelská, vedle toho však také působil tlak soudobého předhodnocování umělecké revolučnosti tvorbou a programy levicové avantgardy. H. východiska své poezie neopustil, s avantgardou pak navázal zvláštní osobitý kontakt. H. původní dílo začíná být suplováno jeho činností překladatelskou. Její nejvýznamnější počiny (*Rictus*, *Corbière*), založené vždy na příbuznosti překladačské s překládaným autorem, pokračují v linii H. dosavadní poezie proletářské, souvisejí však nepřímou s tendencemi poezie avantgardní (např. se zájmem o tzv. prokleté básnicky). Samostatnému tvůrčímu činu se vyrovná zvláště překlad básníka pařížské chudiny Jehana Rictuse, jímž H. pro českou poezii objevil obrazové bohatství a rytmus argotu a jazyka české proletářské periferie. H. rozsáhlé překladačské dílo čítá na padesát titulů poezie a prózy přeložené z francouzštiny (*Rictus*, *Corbière*, *Verhaeren*, *Lautréamont*, *Cocteau*, *Apollinaire*, *Barbusse*, *Carco*, *Gide*, *Duhamel*, *Maurois*, *Colette*, *Maupassant*, *Balzac* aj.); redigoval a podílel se na antologii překladů z francouzské,

anglické a německé poezie Ozvěny, 1927; H. také přeložil do francouzštiny Haškova Švejka (1932, s úvodem J. R. Blocha) a několik divadelních kusů psaných pro pražské scény, mezi nimiž se však najde leccjaká efemerida překládaná z existenčních potřeb. Ve snaze vyhnout se úskalím překladu jak věrného, tak volného a v souladu se zásadami tzv. fischerovské překladatelské školy, k jejímž nejvýznamnějším představitelům náležel, pracoval H. metodou adaptační (přizpůsoboval překládané dílo době a domácímu prostředí) a kompenzační (musel-li někdy překlad z jazykových důvodů esteticky ochudit, nahradil tento úbytek na jiném místě textu, byť pro to neměl oporu v originále).

BIBLIOGRAFIE

Hudba na náměstí (Bb 1921). Korálový náhrdelník (Bb 1923). Den a noc (Bb 1931). Básně (soubor básní 1932). — Posmrtně: Návrat ztraceného syna (B 1946). — Provedené hry: Haló, děvče (1939). — Básně souborně v Čs. spisovatelů v I. 1949 a 1956. — Z překladů poezie: Jehan Rictus (1929); T. Corbière, Zluté lásky (1934). Z překladů prózy: H. Barbusse, Peklo (1921); F. Carco, Parta (1921). Nevinní (1924); Colette, Zlatíčko (1931). Zlatíčkův konec (1932); A. Gide, Nedokončené vyznání (1936); J. Cocteau, Cesta kolem světa za 80 dní (1937). Z překladů dramát: E. Verhaeren, Vzpouza (1923); Saint-Georges de Bouhélier, Otroci (1924); J. Racine, Faidra (1926); Calderón, Dáma skřítek (1941); Lope de Vega, Sedlák svým pánem (1941); F. García Lorca, Krvavá svatba (1946).

LITERATURA

F. X. Šalda v SZÁp 1932—33 (Představitel generace a mezigerace); J. Hora v kn. Poezie a život (1959); A. M. Píša v kn. Stopami poezie (1962); J. Levý v kn. České teorie překladu (1957, o H. překladateli). V. Černý v KM 1941; Josef Hořejší v HD 1956, NŽ 1956 a ZM 1963; Z. K. Slabý v NŽ 1956; J. Opelík v HD 1961.

Ludmila Hořká

(vl. jm. Marie Šindelářová, roz. Holubková)

26. 4. 1892 Dvořišsko na Hlučinsku

Dcera hostinského, vychodila dvoutřídní obecnou školu, nejdříve německou v Kravařích, pak českou ve Stítíně. Po otcově smrti vedla hostinec v rodné obci (1915 až 1958). Muž zedník byl často bez zaměstnání a rodina s jedenácti dětmi za-

kusila hodně bídy. K literární tvorbě přivedl H. zájem národopisný. Od r. 1922 otiskovala příspěvky v Našem domově, Českém slově, Našem Slezsku aj. Knihy L. Hořké mají většinou ráz autobiografických a národopisných kronik. Zachytila v nich život v pohraniční vesnici s národnostními třenicemi, pašeráctvím, nezaměstnaností. Píše neotřelým lidovým jazykem, užívá lidových úsloví i lašského dialektu. Sevrnější formu mají dvě její práce: novela *Bejatkka*, trpký příběh uražené a ponižované vesnické ženy, a črty *Hanysové*. Autorčina díla přinášejí cenný národopisný materiál a řadou příběhů a výrazně vykreslených postav přibližují čtenáři osudy Hlučína, v české próze dosud nezachycené.

BIBLIOGRAFIE

Doma (kronikářské pásmo 1943). Řeka (kronikářské pásmo 1946). Národopisné paběrky z Hlučína (etnografické záznamy 1948). Bejatkka (P 1959). Hanysové (Pp 1961). Dolina (kronikářské pásmo, 1962). Mezivodky (P 1962).

LITERATURA

L. Jehlička v dosl. ke kn. Doma (1943); A. Kellnerová ve Slezském sborníku 1945. šů

Otakar Hostinský

2. 1. 1847 Martiněves u Budyně
19. 1. 1910 Praha

Gymnasium vystudoval v Praze (1865), filosofii (zejména estetiku) v Praze (doktorát 1869) a v Mnichově (1867—68). Po skončených studiích se věnoval žurnalistice a několik let byl šlechtickým vychovatelem. Po návštěvě Itálie (1876) přednášel od r. 1877 jako docent na pražské universitě a na uměleckých školách estetiku a dějiny hudby a výtvarného umění. R. 1882 se stal profesorem dějin hudby na pražské konzervatoři, r. 1833 byl jmenován mimořádným, r. 1892 řádným profesorem estetiky na Karlově universitě. Od počátku sedmdesátých let až do své smrti byl předním organizátorem českého kulturního života. — Přispíval do časopisů Dalibor, Hudební listy, Pokrok, Lumír, Osvěta, Květy, do Národních listů (divadelní kritiky), Athenea aj.; redigoval Almanach českého studentva (1869

se Sv. Čechem a V. Šolcem), Lumír (1873 se Sv. Čechem a S. Hellerem), almanach Máj (1872), Věstník kritický a bibliografický (1873). Sbírkou přednášek a rozprav (1879—1902 s J. Golem).

Hostinský patří k vůdčím představitelům české estetiky a vědy o umění. Ve své vědecké činnosti vyšel z empirické estetiky Herbartovy a Fechnerovy (Herbartovy názory na umění shrnul a vydal v knize *Herbarts Ästhetik*), jejich jednostranné zaměření k analýze formy však spojil se zřetelem ke společenské funkci umění a tak sblížil estetické teorie s konkrétní dobovou uměleckou praxí. V protikladu k idealistické, ryze spekulativní estetice usiloval o exaktnost, hledaje metodologické poučení i v oblasti přírodních věd. — H. práce byly věnovány převážně hudbě, dramatu a výtvarnému umění, ale jejich teoretické závěry měly obecnější dosah i pro literaturu a tak razily cesty pokrokovým tendencím celého českého umění 2. poloviny 19. století. Do českého kulturního života vstoupil H. obranou Wagnerovy hudby, analýzou typu jeho opery, kterou Wagner chápal jako souhrn tří uměleckých druhů (Gesamtkunstwerk); tímto vystoupením zároveň podepřel úsilí B. Smetany o moderní pojetí opery jako dramatu. Přitom vždy zdůrazňoval a hájil národní charakter Smetanovy tvorby proti kritikům obviňujícím ho z napodobování německé hudby. Vliv H. na vývoj české literatury souvisel zčásti zejména s jeho redaktorskou a kritickou činností, v níž teoreticky rozpracovával uměleckou praxi májovců a podporoval snahy nastupující lumfrovské generace. Při rozboru formy neposuzoval jednotlivé umělecké postupy izolovaně, nýbrž chápal je ve vztahu k obsahové stránce díla a snažil se je spojit se širší soudobou literární problematikou. Pozorně sledoval jako jeden z výrazových prostředků i rytmickou složku básně. Tyto analýzy úzce souvisí s jeho studií o přízvukné povaze českého verše, která měla význam nejen pro poezii, ale i pro uplatnění deklamačních principů v operě. Novou etapu ve vývoji estetických názorů H. znamenal článek Darwin a drama (Lumír 1873), v němž spojil Darwinovu

evoluční teorii s uměleckou tvorbou a vyslovil požadavek hlubšího zobrazení společenských rozporů. Přitom vyvracel představy, že disonanční prvky narušují společenskou hodnotu uměleckého díla (Dissonance, Lumír 1874). Vyvrcholením H. zápasu o realistické umění byla jeho práce *O realismu uměleckém*. V ní, stejně jako v předcházejících statích a přednáškách (*O pokroku v umění*, 1889), obhajoval programový realismus proti útokům snižujícím jeho umělecký a společenský význam. H. připomenul souvislost realismu se sociálním hnutím a rozsáhlou analýzou ukázal různou konkrétní podobu soudobého realismu, objasňoval problém tendence v umění, otázky životní a umělecké pravdy, vztahu odporovaného detailu a celku uměleckého díla. Realismus a idealismus, dobově chápané jako rozpor mezi pravdou a krásou, neviděl H., jak to činili odpůrci realismu, v příkrém protikladu, nýbrž jako doplňující se principy. Realismu, jímž rozuměl metodu umožňující důsledné zachycení soudobé společnosti, přisuzoval přitom větší společenský význam pro jeho kritické zaměření. — Podstatným znakem doplňujícím H. vědeckou činnost byla jeho snaha zpřístupnit umění a vědu širokým vrstvám lidu. Těmito otázkami se zabýval jak teoreticky (*O socializaci umění, Umění a společnost*), tak prakticky; H. měl výrazný podíl na organizaci a realizaci universitních extenzí. Podnětný byl i jeho podíl na studiu české lidové písně. Na dílo H. navázala česká věda o umění především pracemi Z. Nejedlého → a O. Zicha →.

BIBLIOGRAFIE

Richard Wagner (1871). Das Musikalisch-Schöne und das Gesamtkunstwerk vom Standpunkte der formalen Ästhetik (Leipzig 1877), Šest rozprav z oboru krasovědy a dějin umění (1877), Die Lehre von den musikalischen Klängen (1879). Ze života Felixe Vorlíčka (humoreska, anonymně 1882), Über die Bedeutung der praktischen Ideen Herbarts für die allgemeine Ästhetik (1883), Nevěsta mesinská (libreto, 1884, zhudebnil Z. Fibich). O prvotních umění hudebního (1884), Kryštof Wilibald Gluck (1884), Stručný přehled dějin hudby (1885), O nynějším stavu a směru české hudby (1885), O hudbě starých Řeků (1885), Hektor Berlioz (1885), O české deklamací hudební (1886), Popelka (libreto, 1886, zhudebnil J. R. Rozkošný), O významu průmyslu uměleckého (1887),

O realismu uměleckém (1891), Herbarts Ästhetik (1891), 36 nářevů světských písní českého lidu z 16. stol. (1892, 2. vyd. 1957 s doslovem J. Markla), Čtyři rozpravy (1894), Jan Blahoslav a Jan Josquin (1896), Hudba v Čechách (1900), Bedřich Smetana a jeho boj o moderní českou hudbu (1901), O socializaci umění (1903), Česká světská píseň lidová (1906), Umění a společnost (1907), A. Dvořák ve vývoji naší dramatické hudby (1909) aj. — Posmrtné: Epos a drama (1911, 2. vyd. 1930), Co jest malebné (1912, 2. vyd. 1921), Estetiku Otakara Hostinského na základě jeho přednášek a tištěných prací zpracoval Z. Nejedlý r. 1921, Výbory: O umění (1956, usp. J. Císařovský), Hostinský o hudbě (1961), Bibliografie díla O. Hostinského je otištěna v Hostinského čísle Hudebního sborníku 1913. —

LITERATURA

Z. Nejedlý: O. H. (1937, v kn. Z čes. kultury 1951), v Almanachu Ces. akademie věd a umění (1911), v předml. ke studii Co jest malebné (1912), k vydání Estetiky (1921) a v ČCH 1910. F. Strejček v předml. ke studii Epos a drama (1911); M. Novák v kn. Čes. estetika (1941) a Otázky estetiky v přítomnosti i minulosti (1963); J. Císařovský v dosl. k výboru O umění (1956); J. Markl v dosl. k 36 nářevům světských písní čes. lidu z 16. stol. (1957); A. Sychra v předml. k výboru O hudbě (1961). Jub. čísla Ces. mysli 1907, Hudeb. sborníku 1913 (s bibliografií) a NŽ 1957; O. Zich v Ces. mysli 1910; K. Svoboda ve Filosof. časopisu 1957; J. Zumr tamtéž 1958; J. Volek v Nové mysli 1958.

Egon Hostovský

23. 4. 1908 Hronov

Studoval na reálném gymnasiu v Náchodě (maturita 1927) a na filosofické fakultě v Praze a ve Vídni, studia však nedokončil. V l. 1930—37 byl lektorem a redaktorem v různých nakladatelstvích. Od r. 1937 pracoval ve službách ministerstva zahraničí. Za války zastával různé funkce v čs. zastupitelských úřadech ve Francii a v USA. R. 1946 se vrátil do vlasti, v květnu r. 1948 byl opět jmenován do diplomatické služby (v Norsku), avšak zanedlouho (1949) rezignoval na svou funkci a odešel do emigrace do USA. — Příspěvky v Rozhledech, Plánu, Kvartu, Panorámě, Lidových novinách aj. V l. 1932—37 redigoval Kalendář českožidovský.

Vrozený epický talent Egona Hostovského našel své učitele především ve Stevensonovi a Dostojevském, z něhož také přejímá postupně stále silící zájem o duše-

zpytnou kresbu a tendenci k analýze postav v současném společenském řádu mravně rozvrácených, narušených a zdeptaných. Podobně jako v díle Kafkově a Weinerově → objevuje se i u H. motiv nezakořeněnosti a pronásledování, vyvolávající psychózu viny a strachu a silící zvláště s růstem reálného fašistického nebezpečí, ale stejně jako oni posouvá i H. specifický židovský problém do roviny všelidské, a to zejména od okamžiku, kdy rozpory dosavadní kapitalistické společnosti přerůstají do katastrofy druhé světové války. — H. knihy, psané za druhé světové války v emigraci a podložené notou protifašistického odboje, neztrácejí ze zřetele osud jednotlivce, vykořeněného a zmítaného bez domova v rozvráceném světě. Tento motiv přechází i do jeho poválečných děl, psaných již v nové emigraci, když nepochopil pravý smysl událostí roku 1948 ve vlasti a rozešel se s ní. Problematika vykořeněnosti a bezvýchodnosti, filosoficky blízká existencialismu, v nich zůstává, doplněna objektivní kritikou bezperspektivnosti nové emigrace. H. zachovává v podstatě úsporný, kompozičně sřevřený styl současného anglo-amerického románu a novely, s intenzívním epickým nábojem, blížícím se místy napětí kriminalistického románu, s hojným využíváním monologické formy, s psychologickou analýzou a s výrazným dialogem a vnitřním monologem. Podobně jako u K. Čapka se reálný děj často proplétá s dějem fantastickým, snovým, který mívá alegorický smysl. Všem H. dílům je společná vnitřní reflexe, která je staví do proudu soubodé světové linie intelektuálního románu.

BIBLIOGRAFIE

Zavřené dveře (Pp 1926), Stezka podél cesty (R 1928), Ghetto v nich (Pp 1928), Danajský dar (R 1930), Ztracený stín (R 1932), Případ profesora Körnera (R 1932), Černá tlupa (R 1933), Cesty k pokudům (Pp 1934, zde přepřac. Ghetto v nich), Zhář (R 1935), Dům bez pána (R 1937), Tři starci (Pp 1938), Kruh spravedlivých (Pp 1938), Listy z vyhnanství (Pp 1941), Sedmkrát v hlavní úloze (R 1942), Úkryt (R 1943), Cizinec hledá byt (R 1947), Osamělí buřiči (Pp 1948), Nezvěstný (R 1956, poprvé angl. 1952), Půlnoční pacient (R 1958, poprvé angl. 1954, zfilm.), Dobročinný večer (1958), The Plot (R 1960 anglicky, česky dosud nevyšel).

LITERATURA

Padesát let E. H. (New York 1958). K. Sezima v kn. Mláží (1936). L. Páleníček v Kytici 1945 až 1946; J. Grossman v Listech 1948 (Román tohoto světa — o románové technice E. H.). *jk*

Matouš Hozius Vysokomýtský

asi 1555

1589

R. 1577 získal bakalářství na pražské universitě, působil jako učitel v Kolíně, kde získal sňatkem měšťanství. Patřil k Veleslavínově vzdělavatelské literární družině. Dobovému zájmu o poznání cizích zemí sloužil jeho překlad latinského spisu Itala Alessandra Guagniniho *Vypsání krajin země ruské*. Obsahuje vyličení života, zvyků a náboženství v Rusku, popis moskevské a novgorodské oblasti i aktuální zprávy o caru Ivanu Hrozném; doplněn je překladem cestopisných relací rakouského diplomata Zikmunda z Herberštejna. Protiruská tendence předlohy je dána tím, že Guagnini bojoval v polských službách proti Rusku; kniha došla velké čtenářské obliby, když ji po Hoziově smrti vydal r. 1590 ve vlastní jazykové úpravě Veleslavín →; ten zmírnil původní protiruské zaměření spisu a doplnil dílo historickými údaji v předmluvě, charakteristické pro dobové slovanské povědomí. Další vydání vyšlo 1602 pod později zobecněným titulem *Kronika moskevská*.

EDICE A LITERATURA

J. Macůrek ve Slavii 1962 (První český obraz Rusi „Kronika moskevská“ z r. 1590 a jeho prameny). *jk*

Josef Hrabák

3. 12. 1912 Brno

V Brně vystudoval reálné gymnasium (1931) a filosofickou fakultu (češtinu a francouzštinu; doktorát 1936 na základě práce *Staropolský verš ve srovnání se staročeským*). Učil na několika gymnasiích v Brně, jen 1936–37 v Lipníku nad Bečvou. Od r. 1945 přednáší na filosofické fakultě v Brně, r. 1946 se ha-

bilitoval (prací Smilova škola) a přednášel pak na pedagogické fakultě (od r. 1948 jako profesor). Od r. 1953 je profesorem na filosofické fakultě, r. 1956 doktorem věd. Redigoval *List Sdružení moravských spisovatelů* (1947–48), *Listy filologické* (od r. 1961). Vedle redigování *Památek staré literatury české*, *Díla Jiřího Mahena a Vybraných spisů V. Háčka* redigoval sborníky *Příspěvky k dějinám starší české literatury* (1958) a *Bedřich Václavek* (1963), spoluredigoval *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu* (1958) a *Výbor z české literatury doby husitské* (1963), *Studia z dawnej literatury czeskiej, slowackiej i polskiej* (1963). *Příspěvky v časopisech Listy filologické, Slovo a slovesnost, Slezský sborník, Časopis Matice moravské, Česká literatura, Slavja, Host do domu, Nový život, List, ve Sborníku prací filosofické fakulty brněnské university i v denním tisku* (hl. v brněnské *Rovnosti*) aj.

J. Hrabák pracuje ve všech oblastech literární vědy. Zabývá se českou literaturou od nejstarších dob až po současnost, jeho základním pracovním úsekem je však starší literatura; ve svých studiích pracoval marxistickou koncepcí jejího vývoje (kterou uplatnil především jako redaktor a hlavní autor 1. sv. *Dějiny české literatury*, 1959) i metodologické otázky jejího studia. Jeho edice, doprovázené leckdy rozsáhlými úvodními studiemi, zpřístupňují hlavně památky, v nichž se nejvýrazněji prosazovala tendence ke zlidovění písemnictví. Z nové literatury věnuje pozornost především autorům spjatým s prostředím moravským (Bezruč →, Mahen →, John →, Uher → aj.). Strukturalismus třicátých let vzbudil v něm zvýšený zájem o výrazovou stránku literárních děl. Tento zájem se projevuje i v jeho pracích literárněhistorických, především jej však přivedl ke studii verzologickým. V nich se zabývá jednak obecnými problémy se zřetelem k významové hodnotě verše, jednak vývojem českého verše od středověku po dnešek. Do současného literárního dění zasahuje rozborů jednotlivých veršovaných a prozaických děl i celých žánrových oblastí (současná satira, budovatelský román aj.); přitom

značnou pozornost věnuje otázkám kompozice, stylu ap., které vykládá důsledně pod zorným úhlem ideové stránky děl. Výsledky vědeckého zkoumání zpřístupňuje v studijních příručkách (*Úvod do teorie verše*, vysokoškolská skripta *Hlavní proudy v starší české literatuře*, 1960; *Úvod do studia českého jazyka a literatury*, 1962, s M. Čejkou a F. Tenčíkem) a chce vést i širší publikum k správnému chápání uměleckých děl (*Umíte číst poezii?*, texty pro Společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí).

BIBLIOGRAFIE

Staropolský verš ve srovnání se staročeským (1937), Smilova škola (1941), Petr Bezruč a jeho doba (1946), Staročeská satira (1952), Úvod do teorie verše (1956, přeprac. 1958), Studie ze starší české literatury (1956), Studie o českém verši (1959), Šest studií o nové české literatuře (1961), K metodologii studia starší české literatury (1961), Umíte číst poezii? (1963). — Legenda o sv. Kateřině (1941, přebásnění do novočestiny). — Staročeské edice: Staročeské satiry (1947), Staročeské drama (1950), Staročeské satiry Smilovy školy (1951), Lidové drama pobělohorské (1951), V. Fr. Kocmánek: Sedm interludií (1953), Dvě legendy z doby Karlovy (1959, s V. Vážným a A. Skarkou), Staročeské satiry Hradeckého rukopisu a Smilovy školy (1962). pp

Bohumil Hrabal

28. 3. 1914 Brno-Židenice

Vystudoval reálku v Nymburce (1933) a práva na Karlově universitě v Praze (od r. 1934, doktorát 1946). Byl zaměstnán nejprve na nymburském notářství, potom u státních drah (i jako traťový dělník a výpravčí). Po válce byl zprvu akvizičním úředníkem, potom pracoval u Živnostenského fondu v Praze. Od roku 1947 byl obchodním cestujícím, pak přešel v r. 1949 do kladenských oceláren, kde pracoval až do svého úrazu (1954). Od r. 1958 baličem starého papíru ve Sběrných surovinách a kulisákem a statistou v divadle St. K. Neumanna. Nyní žije v Praze jako spisovatel z povolání. — Příspěvky v Květnu, Plameni, Literárních novinách, Hostu do domu, Kulturní tvorbě aj.

Hrabal má ve svých humoreskách smysl pro svérázně podoby lidských osobností a jejich tragikomickou existenci, jež často

nepostrádá básnické velikosti. Základním charakterotvorným činitelem je u H. silně aktualizovaný jazyk, který se tak stává i základním stylistickým principem jeho próz; z jazyka vykládá H. také životní filosofii i aktivitu svých figur. Jeho „hovory“ představují orální typ prózy, sahající tradici k Haškovi → a Johnovi →.

BIBLIOGRAFIE

Hovory lidí (Pp 1956, samost, příloha Zpráv Spoluč. čs. bibliofilů v Praze), Perlička na dně (Pp 1963). uk

František Hrubín

17. 9. 1910 Praha

Na počátku první světové války se přestěhoval s rodiči do matčina rodiště Lešan v Posázaví, kde prožil dětství a mládí. Gymnasium vystudoval v Praze (1922 až 1932). Právnícká, později filosofická studia nedokončil (1932–34) a pracoval v l. 1935–45 v Městské knihovně pražské. Krátký čas byl zaměstnán na ministerstvu informací. V l. 1946–63 se věnoval výhradně literární tvorbě. Nyní je redaktorem v nakl. Čs. spisovatel. R. 1960 byl jmenován zasloužilým umělcem. — Příspěvky v Studentském časopise, Lumíru, Listech pro umění a kritiku, Řádu, Akordu, Knihách a čtenářích, Lidových novinách, Ranních novinách, Kytici, Literárních novinách, Zlatém máji, Novém životě, Plameni, Rudém právu, Hostu do domu aj. Redigoval Památník pražského povstání 1945 (1945), Dětství v Čechách (1949), Básnický almanach 1956 (1957), časopisy Malý čtenář (1940 až 1941) a Mateřidouška (1945–47), spoluredigoval Kvart (1937, 1945–49) a Zlatý máj (od r. 1956). Napsal řadu úvodů a doslovů, např. k dílům J. V. Sládka (1954), Bož. Němcové (1941), B. Mathesia (1958), J. Bednáře (1959), J. Seiferta (1961) aj.

Hrubínův tvůrčí vývoj byl silně ovlivněn světovými konflikty, společenskými proměnami a válkou. V jeho prvních knihách se setkáváme s úsilím vyjádřit důsledně komponovaným celkem milostný cit a dojmy z proměňující se přírody.

Do jeho poezie niterných stavů a dějů postupně však vniká nekldid a úzkost z osudu člověka a rodné země. Vidění soudobého světa dynamizuje H. tím, že je spojuje s představou velké blížící se katastrofy. Hrůza válečného masakru zpočátku posilovala H. rysy spiritualismu, jehož neschopnost zachytit skutečnou podobu života básník brzy postihl, a přilnul k zemi jako jediné jistotě a síle. Motiv „země“ se mu postupně proměňuje v symboly „nové země“ a „staré země“, a světový zápas proti fašismu vidí jako boj dvou epoch. Podobně i příznačný obraz „chudého“ se zbavuje františkánských rysů a vyrůstá v symbol nositelů nového života. Vedle tvorby publikované za války vznikaly od r. 1941 protifašistické verše, jež mohl autor otisknout až po válce; v době bojů o Stalingrad vytváří H. první část sbírky *Chléb s ocelí*; od formy modlitby dospívá v poslední části tohoto triptychu (Pražský máj) k veršům apelativním. Složitý přerod člověka zrozeného „starou zemí“ v aktivního spoluúčastníka kladných sil lidstva je ve skladbě *Jobova noc* ztvárněn s velkou básnickou silou. Na pozadí kolektivního přerodu lidského společenství analyzuje H. typ tzv. prokletých básníků, kteří zemí moru, smrti a hrobů vlekou svou vidinu krásy. — Po r. 1945 začíná nové údobí H. tvorby. Vášnivě pílnutí k zemi a k lásce vyrůstá z touhy po záchraně z nově narůstající katastrofy. H. již tehdy cítí, že vynález ničivé atomové síly je předělem ve vývoji lidstva. Pocit úzkosti je plně vyjádřen ve sbírce *Hirošima*, již je předesláno motto z M. Gorkého „Odhodlal jsem se dojít až do konce strachu“. Přesně zaznamenané výseky z všedních dějů jsou vsunuty mezi dvě části ústřední skladby, v níž se odvíjejí dvě paralelní pásma: obyčejný život prostých lidí a hrůza zkázy. Ale i tato sbírka je nesena snahou „roztřesené obrysy světa ustálit“, nalézt pravdivé vztahy lidí i věcí. Přimo k Hirošimě se připíná rozsáhlá báseň *Proměna*, simultánní obraz všedního pražského letního dne a alegorického osudu Daidala a Ikara. Hymničnost *Mého zpěvu* prameni z opojného pocitu nesmrtnosti lidského díla, závratí z bohaté odstiněných projevů života. Jestliže v *Mém zpěvu* vy-

řádil H. své životní krédo v reflexivních básních, spájejících konkrétní jevy přírody s abstraktní meditací, pokusil se v dalších dílech objektivizovat svůj postoj. Základní osou lyrickoepické básně *Romance pro křídlovku* je okamžik, jenž je průsečíkem minulosti a budoucnosti mladého hocha, poprvé nesoucího „břímě lásky a smrti současně“. Báseň je vystavěna na principu postupné konfrontace řady motivů, které se v různých kontextech na vzájem ozřejmují; autor čerpá z techniky filmové montáže a ze zákonitosti dramatických postupů. — Do vývoje české literatury zasáhl H. podnětně i svými divadelními hrami z venkovského prostředí, jejichž pozadí tvoří atmosféra letních nedělí. V *Srpnové neděli* zachytil H. v nezjednodušeném obraze současných lidí ve všedních situacích kolize vztahů, rozporů a složitost charakterů. Vytvořil tak typ lyrického dramatu se silnou tendencí k monologičnosti a k mnohovýznamnosti jednotlivých promluv, který představoval ve vývoji českého poválečného divadla osvěživé novum. Obrazem vnitřní problematiky dnešních intelektuálů, monologičností a lryčností formy souvisí se *Srpnovou nedělí* i druhé H. drama *Křišťálová noc*; těžšístě hry i její síla je však v druhé dějové linii, zpracované metodou bližší tradicímu vesnickému dramatu, v pravdivém obraze sil a konfliktů na současně vesnici. — Vedle J. V. Sládka → je H. nejvýznamnějším tvůrcem poezie určené dětem. Evokuje vztah dítěte ke skutečnosti, překvapivost a zázračnost jeho představ, neotřelé vnímání a spontaneitu reakcí. Vychází z tradic lidové slovesnosti, zejména z tradice říkadel, vyhýbá se didaxi, popisnosti, lyrizaci, jeho básně mají epické jádro, miniaturní konkrétní příběh. Vedle říkadel zaujímá v jeho díle důležité místo veršovaná pohádka, jež se opírá o známá lidová vyprávění, ale vyjímá z nich jen jednu dramatickou situaci. Hrdina pohádky má rysy současného dítěte, které vtipně a humorně řeší tradiční problematiku (*Říkejte si pohádky*). H. se také pokusil o veršované pohádky s novou fabulí (*Pohádka o Květušce a její zahrádce*) a několik svých knih vytvořil jako doprovod k výtvarné předloze (*Modré nebe* k obrázkům J. Čapka aj.). Jak intenzivní byly

H. dojmy z dětství, dokládá také kniha *U stolu*, v níž se ve vzpomínkách vrací do údobí první světové války, již prožíval v Lešanech. — Významná je i H. činnost překladatelská, zvláště z poezie francouzské (Verlaine, Rimbaud, Ponchon), ale i německé (Heine), ruské (Puškin, Kolcov), ukrajinské (Tyčyna) aj. — Rozsáhlé H. dílo významně zasáhlo do vývoje české poezie i divadla. H. je básník dramatický a dynamický, přitahovaný neustále konflikty světa, a přece toužící po harmonii; spontaneita chlapectví se v jeho díle druzí s mužnou vůlí, stálá touha po experimentu s kázní.

BIBLIOGRAFIE

Zpíváno z dáky (Bb 1933, rozšif. 1947), Krásná po chudobě (Bb 1935, změn. vyd. 1947), Z mého pojednáč (Bb 1937), Včelí plást (Bb 1940), Země suděčka (Bb 1941), Cikády (Bb 1943), Poledne (Bb ke kresbám M. Švabinského, 1943), Říkejte si se mnou (Bb pro děti, 1943), S orly a se skřivany (Bb 1943), Mávnutí křídla (Bb 1944), Chléb s oceří (Bb 1945), Jobova noc (B 1945), Reka Nezapomnění (Bb 1946), Říkejte si pohádky (Bb pro děti, 1946), Vítek hadá dobře (Bb pro děti, 1946), Chvilí doma, chvíli venku (Bb pro děti, 1946), Měsíce (Bb pro děti, 1946), Zpěv hrobů a slunce (Bb 1947), Nesmírný krásný život (Bb 1947), Vánoční sen malé Zdeny v noci štedrovecerní (B pro děti, 1947), Zvířátka a Petrovství (B pro děti, 1947), Zasadil dědek řepu (B pro děti, 1947), Dobrý den, s. suničko! (Bb pro děti, 1947), Jak se chytá sluníčko (P pro děti, 1947), Hirošima (Bb 1948), Motýlí čas (Bb ke kresbám M. Švabinského, 1948, rozšif. 1953), Říkejte si abecedou (Bb pro děti, 1948), Modré nebe (Bb pro děti, 1948), Sňhurka, zvířátka a sedm muzičků (pohádková hra pro děti, 1948), Doušek života (P 1949), Paleček (B pro děti, 1949), To je jízda, to je let! (Bb pro děti, 1949), Ladův veselý přírodopis (Bb pro děti, 1950), Tři kuáci sportovci (Bb pro děti, 1950), je nám dobře na světě (Bb pro děti, 1951), Nesu, nesu kvíří (Bb pro děti, 1951, rozšif. 1953), Šípková Růženka (D pro děti, 1951, s L. Burešovou), Hrajte si s námi (Bb pro děti, 1953), Mánesův orloj (Bb pro děti, 1953), Kuřátko a obilí (Bb pro děti, 1953; za tři poslední sbírky st. cena), Z mni pohádka o Smolíčkovi (Bb pro děti, 1954), Pasáček a sluníčko (B pro děti, 1954), Dívej se a poviděj (Bb pro děti, 1955), Hrajeme si celý den (Bb pro děti, 1955), Pohádka o Květušce a její zahrádce, plná zvířátek, ptáků, květin a nakonec dětí (B pro děti, 1955), Verše 1932—1948 (výbor, 1956), Můj zpěv (Bb 1956), st. cena; 3. rozšif. vyd. 1960), Školáčkův rok (Bb pro děti, 1956), Pohádky z Tisíce a jedné noci (1956), Jak květinčky přezímovaly (D pro děti, 1956), Proměna (B 1957, st. cena), Špalíček pohádek (1957), Dvě veselé pohádky (1957), Běží ovce, běží (Bb pro děti, 1957), U stolu (P 1958), Kytička z náčrtů (Bb pro děti, 1958), Dvakrát sedm pohádek (Bb pro děti, 1958), Srpnová neděle (D 1958, i prem.,

zfilm.), Špalíček veršů a pohádek (1960), Oblohy (Bb 1960), Přílby a šerky (Bb 1960). Až do konce lásky (Bb 1961), Křišťálová noc (D 1961, i prem.), Pohádka o tom, jak přišla kuřačka o chocholku (B pro děti, 1961), Kolik je sluníček? (Bb pro děti, 1961), Svít, sluníčko, svít (Bb pro děti, 1961), Romance pro křídlovku (B 1962), Hodina zamilovaných (výbor z milostné poezie, 1963). — Z překladů poezie: R. Ponchon, Múza v hospodě (1935); P. Verlaine (výbor, 1947), P. Verlaine, Písne beze slov (1958); Láhev v řece (výbor, 1948); A. Rimbaud, 11 básní (1956), Opilý koráb (1958); H. Heine, Toť starý pohádkový les (výbor, 1955); A. S. Puškin, Pohádka o rybáři a rybce (1950); A. V. Kolcov, Písne (1952); S. J. Maršak, Dům Kočky Modroočky (1951); Li Po, Pavilon u zelených vod (paralráze, 1952). — Z překladů divadelních her: M. Hausmann, Lilofee (1942); Kálidása, Ztracený prsten (1944); I. Vojnovič, Smrt matky Jugovič (1948). — Bibliografie: J. Strnadl v kn. Čtyři studie o Františku Hrubínovi (1960).

LITERATURA

Z Heřman, J. Brabec, V. Karfíková a V. Formánková: Čtyři studie o F. H. (1960). F. X. Šalda v SZÁp 1933—34 (Pohled na naši nejnovější produkci lyrickou — o sbírce Zpíváno z dáčky) a 1935—36 (Tři moderní lyrické češtiny — o sbírce Krásná po chudobě); A. M. Piša v kn. Stopami poezie (1962); J. Janů v dosl. k Veršům (1956); M. Smetana v dosl. k Srpnové neděli (1959); I. Strnadl v dosl. k Jobově noci (1959); J. Hájek v kn. Osudy a cíle (1961); K. Kraus v dosl. ke Křišťálové noci (1961); Z. Čermáková ve Sborníku Ped. institutu v Ostravě (1962, o jazyku Srpnové neděle); V. Karfíková v kn. Jak číst poezii (1963); J. Grossman v Divadle 1958 (o Srpnové neděli); J. Brabec v Plameni (1960 a 1963); V. Justl v Divadle 1960; J. Opelík v HD 1960; J. Mourková v Plameni 1961 (o překladech Verlaine a Rimbauda); J. Vostrý v Divadle 1961 (o Křišťálové noci). ztr

Rehoř Hrubý z Jelení

asi 1460

asi 1514

Humanistický překladatel a publicista, původem drobný venkovský šlechtic podobojí. Již v devadesátých letech 15. stol. si dopisoval se Všehrdem → v humanistickém duchu. Syna Zikmunda (pozdějšího slavného basilejského editora klasických textů) svěříl počátkem století výchově mladého Václava Piseckého →, jehož získal pro humanismus a jemuž později jako synovu původci umožnil studium v Itálii. Po přesídlení do Prahy asi r. 1506 se stal H. ve své tvorbě mluvčím městského stavu v zápase s panstvem.

Těžšíste literární tvorby Ř. Hrubého je v překladatelství. Literární činnost zahájil r. 1497 překladem z Jana Zlatoústého. Přihlásil se tím k Všehrdovu programu národního humanismu, jak svědčí sborník z r. 1501, jemuž je tento program předepsán a v němž je Hrubého překlad vytištěn spolu se třemi překlady Všehrdovými. Na uskutečňování programu se H. dále podílel překlady z Cicerona (Laelius, Paradoxa), postupně však u něho sílí tendence podřizovat překladatelský výběr přímo potřebám společenského dění a zároveň na toto dění ideově působit, ať šlo o zápas měst se šlechtou nebo o zápas utrakvismu s Římem. Dokladem tohoto záměru jsou překlady myšlenkově průbojných děl starších i současných cizích humanistů, jako Petrarky a Pontana, z díla Lorenza Vally jeho protipapežské dílo O nepravě uvěřeném a smyšleném Konstantinovu papeži nadání, z Erasma univerzální protírmská satira Chvála bláznovství (1511); je to první překlad tohoto díla vůbec. Z domácích humanistů převedl H. do češtiny Hasištejnského Listu Petru z Rožmberka (asi 1498) a Píseckého Hádání (asi 1512), které, stejně jako Chválu bláznovství, doprovodil komentujícím doslovem. Odtud i z předmluv k jednotlivým překladům poznáváme H. záměry a názory politické i umělecké. Vrcholem H. tvorby je *Napomenutí Pražanům* (1513), napsané ve chvíli hrozby ozbrojené srážky měst se šlechtou. Zabývá se zde mj. aktuální otázkou ideálního typu vojevůdce, od něhož žádá, aby nedopustil hubení chudiny. V této souvislosti se H. přiznává k autorství spisu o odstranění poddanství. Z toho je patrné, kam až dospělo důsledné domýšlení humanistického přínosu na půdě připravené husitstvím. Syntéza humanistického přínosu a husitského dědictví, jež dává českému humanismu osobitě zabarvení, došla tak v díle H. svého nejdokonalejšího výrazu.

EDICE: A LITERATURA

Napomenutí Pražanům, vyd. J. Grim ve Výboru z literatury české 2 (1905). Překlady z Cicerona vyd. J. V. Rozum, Bibliotéka staročeská I (1853); překlad Hasištejnského Listu vydal J. Truhlář v kn. *Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic* (1893); překl. Erasmusovy *Chvály bláznovství* vyd. I. J. Hanuš (1864). —

J. Truhlář: *Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II (1894)*. E. Pražák v *Čl* 1961.

Jaroslav Hůlka

17. 1. 1899 *Volyně*

4. 5. 1924 *Volyně*

Syn učitele, navštěvoval řemeslnickou školu, od r. 1911 studoval reálku v Písku, od r. 1915 vyšší průmyslovou školu v Brně, kde byl jeho učitelem též básník Josef Holý →. První dva roky bydlil u strýce v Blansku, kde poznal proletářské prostředí i revoluční dělnické hnutí. K němu měl blízko i v Brně, kde strávil poslední léta studií (maturoval 1919). Pracoval pak řadu měsíců v Brně, a to střídavě jako dělník, úředník, kamelot a novinář. Teprve r. 1920 našel trvalé zaměstnání jako železniční úředník, nejprve ve Strakoněch, pak v Klatovech (1922 až 1923) a od podzimu r. 1923 v Českých Budějovicích. — Od studentských let psal verše, později se věnoval výhradně próze. První práce (do r. 1920) tiskl většinou v Besidce ostravského Dělnického deníku a nedělní příloze brněnské *Rovnosti Rudé osení*. Později uveřejňoval povídky v beletristické příloze *Národní politiky*, *Cestě*, *Hostu*, *Kmeni*, *Červnu* aj., od r. 1922 zejména v *Rudém právu*, *Proletkultu* a *Komunistickém kalendáři*. Četné práce zůstaly v rukopise, z něhož byly vydány především próza *Válka* (1960) a románový fragment *Srdce města* (ve výboru *My* vyběhli jsme z řady vpřed, 1962). — Od r. 1921 se hlásil uvědoměle k programu proletářského umění. Na utváření jeho umělecké osobnosti mělo vliv přátelství s J. Wolkrem →, který ho na podzim r. 1922 přivedl do Devětsílu, a s A. M. Pišou →.

Už první Hůlkovy prózy vyrůstají z bohaté životní zkušenosti mladého autora, získané jak životem na vesnici, tak zejména na brněnském pobytem, kdy se dostal do bezprostředního styku se světem práce a chudoby. Zde našel H. ústřední hrdiny většiny svých próz, chudáky vyvržené často na okraj společnosti, tragicky ubíjené dřinou a bídou, surovostí a bezcitností společnosti. Odtud i ostrý kontrast

mezi světem chudoby a bohatství, zá-
měrně vyhocený zejména v raných pracích až do karikatury; odtud i směro-
vání k syrovému dokumentu, naturalisticky
drastickému detailu na jedné straně, na
druhé straně k expresivnímu výrazu, silně
zabarvenému soucitem i obžalobou. Po na-
turalistických počátcích prošel H. v l.
1921—22 vlivem expresionismu, který se
projevil hlavně v drobných, wolkrovsky
laděných lyrických prózách. Obě tyto ten-
dence, umělecky dosud nestmelené, jsou
patrné ještě v knižní prvotině *Prokletí
lidé* i v povídkovém triptychu *Vrah*; H.
je však postupně přetváří v osobitý vy-
pravěčský styl, v němž se uplatňuje pře-
devším jeho výrazný pozorovatelský ta-
lent. K nejzralejším pracím tohoto pře-
časné přerušeno vývoje patří povídka
posmrtně vydané knížky *Přátelé a smíření*
a jeho nejrozsáhlejší próza *Válka*. Jejich
tématem není už drasticky traktovaný a
soucitně komentovaný kontrast dvou světů,
ale svět chudých „se svou vlastní svéby-
tostí a svézákonností“, s novou morálkou,
s „heroičností a rytířskostí chudoby“
(Píša).

BIBLIOGRAFIE

Prokletí lidé (Pp 1922), Vrah (Pp 1923). Po-
smrtně: Přátelé a smíření (Pp 1925). Výbory:
Nedooraná bráda (1948, usp. A. Hůlka), Cervené
jaro (1956, usp. M. Heřman).

LITERATURA

J. Fučík ve Studiih o literatuře (1951); B. Vác-
lavek v Lit. studiích a podobiznách (1962);
A. M. Píša v dosloveh k Přátelům a smíře-
ním (1925), k Cervenému jaru (1956), ke kn.
Mý vyběhli jsme z řady vpřed (1962) a v Roz-
hředech 1934 (č. 8). L. Pásek v NŽ 1954; Z. Tro-
chová v CLit 1961 (o Váice).

Jan Hus

asi 1371 Husinec u Prachatic
6. 7. 1415 Kostnice

Studoval na pražské universitě, r. 1393
se stal bakalářem, 1396 mistrem svob.
umění, již jako univ. prof. byl r. 1400
vysvěcen na kněze; od r. 1402 byl kaza-
telem v Betlémské kapli, která se jeho
zásluhou stala hlavní tribunou reformní-
ho hnutí, pokračujícího v tradici Milí-
čově →. Hus dokázal spojit universitní

činnost s činností lidového kazatele, při
níž reformní idejím, které zaměstnávaly
tehdejší učený svět, získával širokou li-
dovou základnu. Byly to hlavně myšlenky
oxfordského profesora Jana Viklefa (asi
1324—84), podle nichž je církev ideální
neviditelné společenství těch, kteří jsou
předurčení k spasení a jejichž hlavou je
Kristus; není to tedy ta společenská insti-
tuce v čele s papežem, která se nazývá
církví. Z toho plynulo i odsouzení bohat-
ství a světské vlády církve. Ve smyslu
těchto myšlenek H. zdůrazňoval, že du-
chovní i světské páni, nežijící v souladu
s „božím zákonem“, ztrácejí svou moc a
jejich příkazy pozbývají závaznosti. Dů-
sledně uplatnění „božeho zákona“ jako
absolutní společenské etické normy, tre-
baže nebylo jeho cílem podvrácení feuda-
lismu, nýbrž jen jeho zlidštění, směřovalo
prakticky proti feudálnímu řádu, zvláště
proti zesvětlělé církvi. Viklefovy spisy
byly proto církvi odsouzeny a jejich za-
stánci pronásledováni. Na pražské univer-
zitě se k nim hlásili hlavně čeští mistři,
v jejichž čele stál od r. 1408 H. Ten byl
po vydání Kutnohorského dekretu a po
následujícím odchodu německých mistrů
z Prahy zvolen r. 1409 rektorem. Ani
rozkaz arcibiskupa Zajice z Hazmburka
spálit Viklefovy knihy nemohl zamezit
šíření nového učení, protože se jejich myš-
lenky stávaly nebezpečnými teprve tehdy,
když se z latinských spisů šířily národním
jazykem mezi lid, jak to právě H. z kaza-
telny činil. Papežská bula, vynucená arci-
biskupem, zakazující kazání všude mimo
farní a klášterní chrámy, byla proto na-
miřena hlavně proti H. Když neuposlechl,
byl stížen církevními tresty, které však
nemohly nabýt účinnosti, protože H. byl
proti arcibiskupovi chráněn králem Václavem
IV. a ani papež se neodvážil proti
němu zakročit. H. vystoupení proti pro-
deji odpustků r. 1412 znamenalo však
konec této ochrany, protože král měl z od-
pustků prospěch. Po papežském vyhlášení
interdiktu (zákazu církevních úkonů)
v Praze byl proto H. nucen odejít na ven-
kov (Kozi hrádek, Sezimovo Ústí, Krako-
vec), ale ani tam neustal ve své kaza-
telské činnosti a intenzivně pokračoval
v činnosti literární. Výzvy, aby se šel ze
své činnosti odpovídat před církevní koncil

do Kostnice, H. uposlechl; byl přesvědčen o pravdivosti svého učení a spoléhal na Zikmundovu záruku osobní bezpečnosti i na slib, že mu bude na koncilu umožněno veřejné slyšení. Po příjezdu do Kostnice před koncem r. 1414 byl však uvězněn a bylo proti němu zahájeno soudní řízení před koncilem. Veřejného slyšení se mu dostalo až v červnu 1415. Když své učení odmítl odvolat, byl odsouzen k smrti jako kacíř a upálen. Jeho smrt však již nezastavila hnutí, jemuž dal doma svým působením podnět a směr.

Husova literární činnost je spjata s jeho veřejnou činností, jak universitní, tak kazatelskou, i s jeho kostnickými osudy. K universitnímu období se kromě polemik s odpůrci váže latinsky psaný *Quodlibet* (1411), soubor projevů k předloženým libovolným problémům na tzv. quodlibetní disputaci, již pravidelně vrcholil universitní rok. Dilo, vyznačující se ostrou kritikou církve, připravil H. ještě jako rektor a podílel se na jeho zpracování. Z H. kazatelské činnosti v Betlémské kapli se zachovalo několik svazků jeho latinských příprav na kázání. V době jeho vystoupení proti prodeji odpustků r. 1412 vznikly spisy *Quaestio de indulgentiis* (Rozprava o odpustcích) a *Contra bullam papae* (Proti papežské bule). S jeho kazatelským působením v této době souvisí český *Výklad Viery, Desatera a Páteře*. Literární činnost H. vrcholí za nuceného pobytu na venkově; tehdy vznikl spis *De ecclesia* (O církvi), *De sex erroribus* a jeho česká verze *O šesti bludích* z r. 1413 a české práce *O poznání cesty pravé k spasení* (zv. též *Dcerka* podle vstupního oslovení tohoto spisu určeného ženám), *Knižky o svatokupectví* a *Postila*, která je proti jeho starším kazatelským sbírkám skutečným literárním dílem. V polemikách pokračuje H. nyní i spisy českými (*Proti knězi kuchmistrovi*, 1414). V kostnickém období vzniklo několik drobných latinských traktátů a především řada listů psaných z vězení; obsahují poslání adresovaná jednotlivcům, skupině H. kostnických průvodců a příznivců, obci přátel doma, universitě i celému národu. Těmito latinskými i českými listy vytvořil H. v naší literatuře nový literární druh, totiž list jako promluvu, prostředek působení na čtenáře

nebo posluchače. Některé z nich jsou vlastně drobnými traktáty. — Význam H. spisů není pouze v myšlenkovém přínosu k formulaci revoluční ideologie. H. je i velkým slovesným umělcem. Nešlo mu jen o formulování, ale hlavně o šíření nových myšlenek, které proto musely být vyjádřeny názorně, prostě, srozumitelně a osvědčenými prostředky feičnického umění; jen tak mohly přesvědčovat a strhovat nejrůznější vrstvy, k nimž se obracely. Ve svých českých spisech vytvořil nový typ prózy, stylově vycházející z mluveného jazyka a vhodný k působení na široké vrstvy, které zapojoval do reformního hnutí i prostřednictvím lidového zpěvu duchovních písní při bohoslužbách. H. poměr k jazykové kultuře vůbec je patrný i z jeho odmítání germanismů v soudobé mluvě Pražanů. S H. jménem bývá spojováno i pojednání o českém pravopise (*De orthographia Bohemica*), navrhuující nahradit tehdejší spřekový pravopis novým, v zásadě podobným našemu dnešnímu, který by pomáhal i demokratizaci spisovného jazyka.

EDICE A LITERATURA

České spisy, vyd. K. J. Erben (3 sv., 1865 až 1868). Knižky o svatokupectví, vyd. A. Gregor s předmlouvou J. Hrabáka (1954); *De ecclesia*, vyd. S. Harrison Thomson (1958); Sto listů mistra J. H., vyd. B. Ryba (1949). — V. Novouř a V. Kybal: M. Jan Hus. Život a učení (5 sv., 1919–1931). F. M. Bartoš. Literární činnost mistra J. H. (1948). Z. Nejedlý, H. a naše doba (1947 a 1952); J. Macek, J. H. (1961). ep

Jan Hýbl

3. 9. 1786 Česká Třebová

14. 5. 1834 Praha

Syn venkovského krupaře, od r. 1798 studoval v Litomyšli na německé piaristické škole, později na gymnasiu, které ukončil r. 1803. V l. 1803–04 navštěvoval na pražské universitě filosofické přednášky, pak vstoupil na techniku, studia nedokončil a věnoval se zcela literatuře. Byl rektorem v několika pražských tiskárnách (zejména v Haasově), přičemž si získal zvláštní zásluhu o vzorné jazykové a stylistické úpravy českých knih i divadelních her, zejm. Štěpánkových. Občas vypomá-

hal i v redakcích časopisů, krátce redigoval schönfeldské Pražské noviny (r. 1810 vydával časopis Český lidumil). V l. 1816 až 1822 vydával a většinou sám i psal časopis Rozmanitosti, kolem něhož soustředil na padesát především mladých spisovatelů. V l. 1820–21 vydával Hyllos, „národní časopis poučujícího a obveselujícího obsahu“ a v l. 1828–32 časopis Jindy a nyní anebo Sbirku obrazů pamětihodných osob, věcí a příběhův z minulosti i přítomnosti, který r. 1834 převzal J. K. Tyl a přeměnil na Květy české. Ve všech časopisech usiloval H. o všestrannou výchovu a poučení lidového, hlavně venkovského čtenáře; nejtípciější byly jeho osvěcenské výpady proti pověrčivosti a náboženským předsudkům (*Poučné a kratochvilné historie o strašidlech*). Mezi původními pracemi vyniká živým jazykem přízřebeným rušnému a humornému ději *boccaciovská novella Justýnčin mistrovský kus*. Jádrem H. činnosti byly však překlady, vynikající výrazovou prostotou, lidovým jazykem, jehož hovorové prvky spolu se snahou o zábavné i poučné zdomačňování cizích látek zajistily H. dílu velkou popularitu a postavily jeho činnost po bok obrozených spisovatelů krameriovského ražení.

BIBLIOGRAFIE

Nešťastná Zuzanka aneb Strašlivé následky malé neopatrné poklisky... (P 1819), *Poučné a kratochvilné historie o strašidlech* (Pp 1820), *Historie českého divadla od počátku až do nynějších časů* (1816), *Justýnčin mistrovský kus* (z rkp. vyd. F. Střeječk 1917). — Z překladů: H. D. Zschokke, *Abelino, veliký zbojník* (D 1816, prem. 1815), A. Kotzebue, *Srnc* (D 1816, prem. 1833), H. Kuno, *Chytroušek* (D 1819, prem. 1824), A. Kotzebue, *Husitě u Naumburku léta 1432* (D 1819, prem. 1829), Ch. Schm.d, *Hodný Fridolin a bezbožný Dětřich* (P 1834). — Vydal: *Faleček obsahu poučného, opravdivého i žertovného k užitečnému a obveselujícímu čtení* (Pp 1834).

LITERATURA

A. Rybčeka v kn. *Přední křisitel národa čes.* II (1834); K. Svoboda ve *Studích o jazyce a lit. nár. obrození*, *Sborník Vys. školy pedagogické v Praze, Jazyk – literatura I*, 1959 (o jazyce v jeho časopisech). F. Střeječek v *Topičově sborníku 1916–17* (o Rozmanitostech); M. Heřman v *Člit 1955* (o jeho časopisech). mh

Miloslav Hýsek

15. 1. 1885 *Němčice u Blanska*

10. 2. 1957 *Praha*

Původem z učitelské rodiny, maturoval na gymnasiu v Brně (1904), studoval bohemistiku a germanistiku na pražské universitě u J. Vlčka (tři semestry ve Vidni u V. Jagiče a v Berlíně u A. Brücknera; doktorát 1908). Od r. 1910 byl profesorem na gymnasiu v Praze, r. 1912 se stal docentem, r. 1922 mimořádným a r. 1927 řádným profesorem české literatury na filosofické fakultě Karlovy university, kde působil do r. 1949. Za okupace byl předsedou literárního odboru Národní rady české spolupracující s protektorátním ministerstvem školství. — Debutoval básní *Půlnoční* v Dvacátém věku (1901) pod pseud. Miloslav Nemo. Nad jeho pokusy beletristickými záhy nabyla vrchu činnost odborně publicistická (od r. 1905 v *Moravské orlici*), která se postupně rozšířila na několik desítek sborníků a časopisů, i zahraničních. Psal do *Časopisu Českého muzea*, *Časopisu Matice moravské*, *Časopisu pro moderní filologii*, *Lidových novin*, *Lumíru*, *Naší doby*, *Národních listů*, *Venkova* aj. Byl spoluredaktorem (1929–45) a příspěvatelem *Listů filologických*, kde r. 1929 založil a řídil dokumentární *Archív literárněhistorický*. Redigoval sbírku vzpomínek a korespondencí *Paměti*, sborníky *Z dějin české literatury* (1920, s J. Jakubcem), *A. Jirásek* (1920, s K. B. Mádlem), *Sborník prací věnovaných J. Máchalovi* (1925, s J. Horákem) aj. Zpracoval řadu literárněhistorických hesel pro *Ottův slovník naučný* a pro *Masarykův slovník naučný*.

Již knižně publikovaná, syntetická habilitační práce *Literární Morava v letech 1849–1885* charakterizuje Hýskův zásadní přístup k literárněhistorické práci, kterou ve smyslu svého pozitivistického školení a vlastivědného zájmu chápal jako materiálově co nejúplnější a nejspolehlivější shromažďování často i méně významných biografických i bibliografických faktů. H. heuristické práci chybějí však třídící, hierarchizující a hodnotící hlediska, a proto jim sebraný materiál „nemůže

vždy posloužit k postizení literárního procesu a je ho třeba posuzovat jen jako přípravu k budoucí literárněhistorické práci. Knižně a hlavně časopisecky se H. zabýval velkou řadou českých spisovatelů od zjevů vynikajících (Komenský, Jungmann, Tyl, Bezruč, Stašek) až k osobám a jevům právem zapomenutým. Cenný faktografický materiál nashromáždil H. ve své drobné odborné publicistické činnosti a v práci kritické, metodologicky často eklektické, stejně jako v komentářích k vlastním edicím nejrůznějších autorů. Hýsek dovedl pro heuristickou průpravu zaujmout řadu svých universitních žáků, které naučil respektovat literární dokument. Jeho celoživotní dílo je posud velmi vítanou pomocí i pro soudobou literární vědu, přesto, že její metody i cíle jsou zcela odlišné.

BIBLIOGRAFIE

Literární Morava v letech 1849–1885 (1911), Alois Jirásek (1921), J. K. Tyl (1926), Komen-

ský v beletrii (1931), Antal Stašek (1933), Ignát Herrmann (1934), Tři kapitoly o P. Bezručovi (1934), K historickým románům Josefa Svátka (1940), Literární besedy (1940), K národní kultuře (rozhlasové projevy, 1940), O Josefu Holéčkovi a o bratřech Mrštících (1941). — Z edic: Básně Josefa Mehauta (1908), Literární pozůstalost Josefa Uhra (1910–1913, 2 sv.), Hynek Babička, O české literatuře (kritické rozpravy, 1910), Básně Al. Balcárka (1913), J. K. Tyl, Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka (podle rkp., 1926), Spisy Fr. Gellnera (1926–28, 3 sv.), Dopisy O. Běziny Frant. Bauerovi (1929), Spisy O. Běziny (1933, 3 sv.), J. B. Pichl, Vlastenecké vzpomínky (1936), K. Sabina, Vzpomínky (1937), Zirhané struny zvuk. Výbor z předčasně zesnulých českých básníků (1940), Oldřich a Božena, Vlastenská původní činohra v pěti jednáních Vydaná od Ant. Jos. Zýmy (1940), Z kukátk a obrázků Václava Kosmáka (1940), Z románových obrázků Václava Kosmáka (1940) aj.

LITERATURA

F. Vodička v ČLit 1957.

bu